

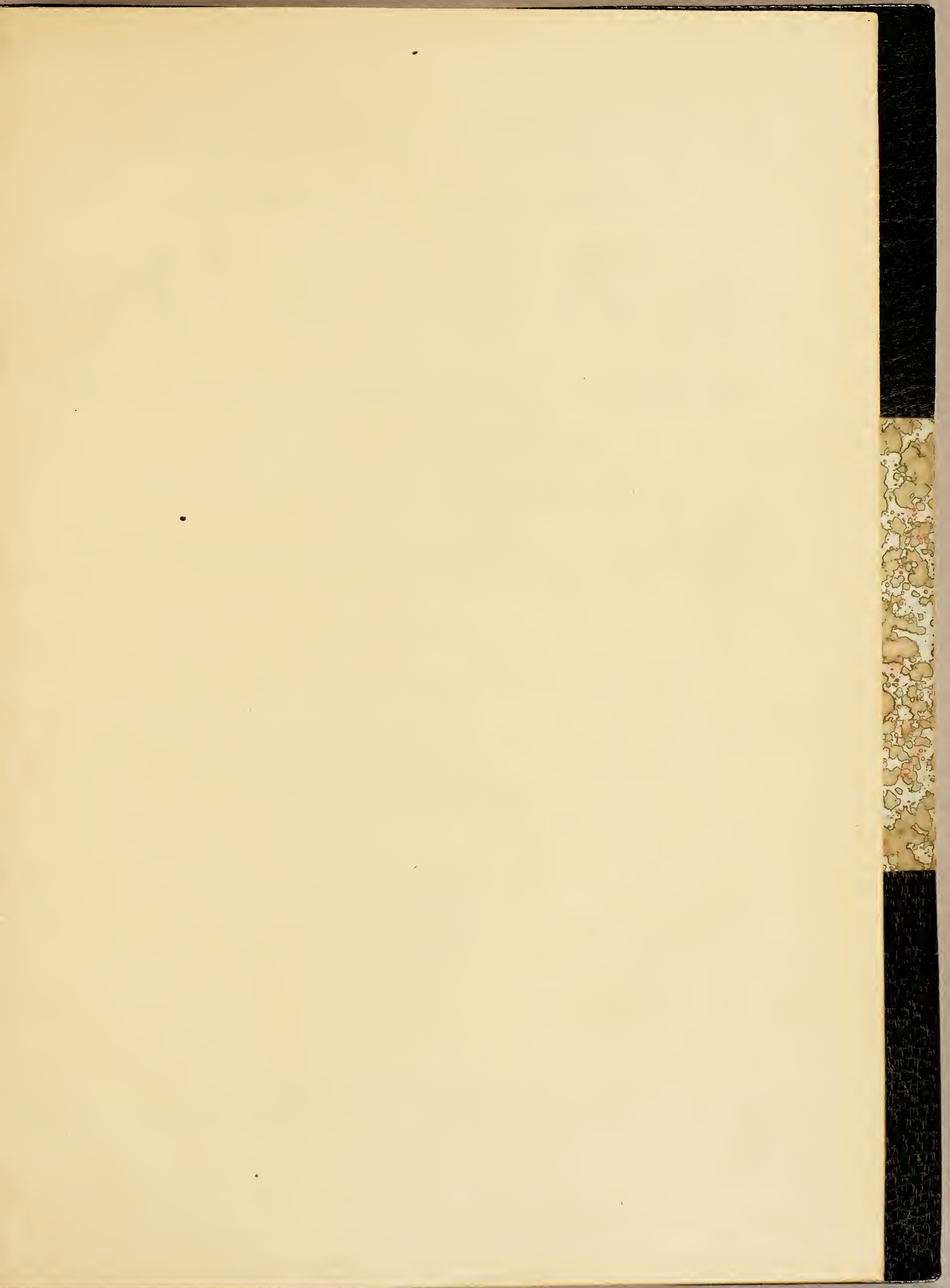
John Carter Brown.

BOUND BY R.W. SMITH

BOUND BY P. W. SMITH

Faint, illegible text is visible across the page, appearing as ghostly impressions of characters or words. The text is too faded to be transcribed accurately.

2123

BESCHR YVINGE

Van het Heerlijcke ende Gezegende Landt

GU A J A N A,

Waer inne gelegen is de feer voor-
name Lant-streke genaemt

SERRENAMME,

Die jegenwoordigh beseten wort by den Staet van de Ver-
eenighde Nederlantische Provintien.

Mitsgaders

A E N W Y S I N G E

*Van de groote Vermaeckelijckheden, Voordeelen, ende Rijckdom-
men die aldaer, ten reguarde van andere Landen, te ver-
krijgen en te genieten zijn.*

In 'sGRAVENHAGE,

By HENRICUS HONDIUS, Boekverkooper in de Hofstraet.

1660

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1907

1907

1907

1907

V O O R - R E D E N .

Het Oude Spreeckwoort acht die gene voor ongeluckich, die in een quaet Landt geboren zijn: Gemerckt den mensche door een enckele ghewoonte, als door een stercke drift van sijn tweede Nature, meest altijd wederomme verlangt nae dat Landt, daer in hy geboren ofte op-gevoet is; ende hoe quaet oock dat selvige is, soo en mach hy daer van geen quaet hooren spreecken: want hy en geloof niet dat daer een beter Landt inde Werelt is, als dat van sijn geboorten-plaetse: achtende een yegelijk also sijn *Vaderlant*, voor het beste ende geluckichste Landt.

Van dit euvel sijn kranck gheweest oock wijse ende vermaerde Mannen: alsoo heeft *Ulysses* sijn *Vaderlant*, het dorre, schrale en Klipachtighe *IThaca* in hooger weerden ghehouden, als alle die schoone, lustige, en vermakelijcke Lands-douwen, die hy gedurende den ganschen tijt van sijne omswervinge, hadde doorwandelt ende door-sien.

Alsoo hebben de *Kindere Israëls* noch dickmaels nae haren uyttocht, noch wederom gewenscht, om het slaef-sche *Aegypten*, niet tegenstaende zy in het selve, so lange Jaren onder so swaren dienstbaerheit, soo swaerelick hadden versucht.

Alsoo heeft de Huysvrouwe van *Loth*, weder te rugge ghesien nae haer *Vaderlant*, het van Godt, gedreychde en vervloeckte *Zodoma*.

Soo beswarelijcken, jae schier onmogelijcken valt het de *Menschen* haer *Vaderlant*, hoewel dickmaels *Quaet*, *Arm* ende *Byster* te verlaten, en tegens een *beter Landt* te verwisselen: Daeromme oock *al-sulcke Luyden*, met recht gesecht moghen werden, den rechten aert ende eygenschap van de *Haesen* te hebben, dewelcke foodanich beminnen de *plaetsen daer zy gejongt zijn*, hoewel dickmaels op een *Dorre* ende *Onvruchtbare Heyde*, dat zy haer nochtans, daer omtrent, meest altijs onthouden: Jae die, schoon zy aldaer meermaels door de *Iaegers* betrapt zijn, evenwel t' ellekens, soo zy het maer den

V O O R - R E D E N .

Honden kunnen ontleggen , niet tegenstaende de vorige periculen, terstont wederomme nae het *Leger* daer haer *Moeder* haer gheworpen heeft, te rugge keeren.

Ick hebbe in veele *schrale* en *dorre* Landen gesien het *jammerlijcke* ende *ellendige* leven van vele *Arme Menschen*; ende voornamentlijck der *Arme Landt* ofte *Huysluyden* : ende met aendacht gemerckt op haeren *noyt ghedanen arbeyt* : des *Morgens vroegh* , ende des *Avonts laet*, in *Regen*, *Wint*, *Hagel*, *Sneeu*, en *Koude* : als arbeydende tegens de *Doot*, ende dat sonder uyt-komste te zien, ofte eenige hope te hebben van oyt, door allen haren *suynen* en *Peertschen* arbeyt, een beter leven te sullen verkrijghen : en was haer *Loon*, een stuck *swart broot*, met een *dronck Scherbier* ofte *Water* ; en selden beter *Tractement*. Voorwaer ellendich genoegh : nochtans soo kan men soodanige *Luyden* qualick doen geloven, dat daer een *beter Landt* is, als dat daer in zy geboren sijn, ende soo een *jammerlijck* leven leiden: ofte so men het haer al doet gelooven, soo heeft men noch, soo oneyndelijck veele worstelen, en schier meer redenen daer toe van nooden, als *Hercules*, crachten van doen hadde om *Antheum* te verwinnen, eer zy haer van die *quade plaetsen* af lichten, ende uyt dat *Armelijcke leven*, tot een *beter* laeten over-brengen.

Met welcke *Menschen* het gestelt is, even gelijk als met de *Esels*, de welcke alleen tot het *last-dragen* ende den *arbeyt* geboren, en anders nergens toe nut en sijn : die het even vele gelt, ofte sy tot *Loon* van haren *arbeyt*, *Stroo* en *Kaf*, ofte *Hoy* en *Haver* eten : al welcken slach van menschen men huysdaegs seer veele inde *Werelt* vint; en soo wie de selve soude willen in een *beter Lant* ende tot een *beter* en *gemackelijcker* leven brengen : die en soude niet dan ondancck behalen : sijnde die menschen haer *gewoonte*, hare *tweede Nature*, de welcke seer beswaerelijcken valt om te veranderen. Het welcke *Plinius* (schrijvende van het *Armelijcke* Leven, ende de vuyle ende morsige *Woonplaetsen* der *Oost-Vriesen*, ende der selviger *Nageburen*) in sijnen tijt mede wel heeft aen-gemerckt, wanneer hy segt : *Dat die Volckeren soudent meynen noch grootelycks verkort ende verongelijckt te worden,*

V O O R - R E D E N .

worden, soo by aldien sy van den Romeynen overwonnen, van soo een vuyl en morsich, tot een geschickter ende Borgerlijcker leven ghebracht wierden: Ende dat het geluck vele Luyden verschoont tot hun eygen ongeluck.

Onder de Volckeren nu, die in verscheyden tijden, ofte door Oorloge en met Gewelt verdreven, ofte door te groote vermennichvuldige, genootsaeckt zijn geworden haer Vaderlant te verlaten: hebben sommige dat verstant ende die voorsichticheyt gebruyckt, dat sy, nae een beter Lant, dan dat sy gedwongen waren te verlaten, haer gewent, en in dat selve hare Woonplaetsen ghenomen hebben; en dese voorwaer hebben winst gedaen, en sijn in haer ongeluck wel ten hoogsten geluckich geweest.

Andere, ofte hier niet op lettende, ofte te traegh ende te leuy tot verre ende moeyelijcke reysen, hebben liever die hare Leuyicheyt ten gevalle, het naefte ende ledige Lant om des Rusts halven, voor het beste gekoren en ingenomen; Maer Alsulcke hebben seer gedoolt, oock soodanich dat haer, en hare Nakomelingen die hare Leuyicheyt ende verkeert gefochte Ruste, een gedurige Slavernye is geworden, ende dat ten aensien van die slechte, quade en onvruchtbare Landen daer in sy haer neder gheset hebben: daer uyt niet te trecken en is, dan, door een continuelen, grooten en suyren, jae Peertschen Arbeyt, en dan noch dickmaels qualick soo veele, als tot 's Levens onderhout van nooden is: altijd sober genoegh.

Van die slach sijn voornamentlick de Noorder Picten, de Yerlanders, die van het Dorre en Berchachtighe Noorweghen, de Koude Russchen, de Lappen, ende die daer om-heer aengrensende Natien meer, op wat doch voor een Kouden, Dorren, en schralen hoeck Landts hebben die selve hare Woon-plaetsen genomen?

Maer van noch erger conditie, sijn de Hitten, ende die van de bygelegene Eylanden, van de welcke het spreekwoort leydt, dat die gene den hals verbeurt hebben, die aldaer te Lande aen eenen Boom pissen: en dat overmits de Noorder-winden so fel, en het Lant daer door so schrael en dorre is, (als te verre van de Sonne gelegen, wiens Hette inde Teelinge der naturelijcke dingen, in de plaetse des Mans, ende d'oorfaeck-

V O O R - R E D E N .

ster der selve is) dat aldaer geene Boomen ofte Struyckenen kunnen groeyen ofte wassen, en over-fulcx niet te vinden en zijn.

Van noch *Slimmer*, jae de *arghste Conditie*, sijn die van het by-kans eeuwigh duystere *Ciberien*, ende de *Ysige Yslanders*, alwaer acht maenden des Jaers wort Ys gesien: gelijk dan oock van de over-groote *Koude*, ende het ghestadich Ys, dat Landt zijnen Name heeft bekomen. Alwaer de *Menschen* ettelicke Maenden des Jaers leven sonder *Sonne* te sien: daer van de meeste geen *Broot* en kennen, ick laet staen ghesmaect hebben: als die gansch geen *Bouwerck* en doen, want *Ackers* en hebben zy niet; wiens ordinaris *Kost* is *Vis*, weynigh *Vlees*, ongefouten *Boter*, *Kaes*, en *Melck*: en die in plaetse van *Broot*, gebruycken *Visschen*, geklopt met steenen, ende voor *Dranck* *Wey* ofte *Water*.

Voorwaer *Menschen*, die te rechte een erbarmelijck leven leyden. Over de welcke nochtans om de *Heerschappye* te voeren, soo hebben eertijts de *Deensche Koningen* derwaerts *Vloten* gesonden, met die selve *Geoorloght*, t' onder-gebracht, ende tot *verseekeringe* aldaer noch *Volck* geplant, even als oftse met die rampsalige *Menschen* te overwinnen, noch groote schatten verovert, ende hare *Heerschappye* wel deftich vermeerdert ende wijt uyt-gebreyt hadden.

Indien dan die gene ongeluckich zijn, die in een *quaet Lant* geboren zijn, so sijn die gene noch vele ongeluckiger, die uyt een *quaet Landt*, in noch een *veele arger* worden vervoert, en vinden haer die selve (by maniere van spreken) even verbeterd, als die gene, die uyt het *Vagevier* inde *Helle* geraecken.

Onder de *Volckeren* van onse *Europeische Werelt*, die ongeveer, sedert twee hondert Jaren herwaerts getracht hebben *Nieuwe Landen* op te soecken, om daer door de *Palen* van hare *Heerschappye* verder uyt te reken, ende met eenen om het *gebreck* van haer *Eygen Landen* door den *Rijckdom* van *Buyten-lantsche Conquesten* en *Negotien* te verbeteren: zijn de *Eerste* ende *Voornaemste* eere weerdich de *Castilianen*; ende onder die selve verdient met recht eenen onsterffelicken name, die noyt genoeg volpresene *Coninginne* die *groote Isabella*, de-

V O O R - R E D E N.

dewelcke doen-maels eenich ende alleen *Wijs*, ghehoor gaf aende aanbiedingen van dien Roemweerden *Genevois*, *Christoffel Columbus*, van allen anderen van *Europa* doen-maels verworpen, als wanneer Hare Majesteyt (*siende het Tresoir van den Koninck Ferdinand haren Heere ende Man, door de langhdurige Granadijsche, ende andere Oorlogen uyt-geput, ende dient-halven onmachtich*) mildelijcken haren Conincklijcken Spaer-spot openden, ende een Vlote toestelden, weerdich de groote *Desseynen* van dien grooten *Capiteyn*: daer door sy voor *Castilien* den wech gebaent, ende de Fondamenten geleght heeft, tot die on-schatbare *Conquesten*, van soo vele *Rijcke, Grootte, Schoone* en schier on-telb're *Coninckrijcken*: in die, tot dien tijt toe *onbekende Werelt*. Ende datterwijlen alle andere *Princen* ende *Staten* van *Europa* met een diepen slaep van onachtsaemheyt bevanghen, stil saten, en alsulcke schoone gelegtheden, so verfoeyelijcken verwaerloosden: daer van de *Nakomelingen*, met leetwesen en smerte tegenwoordich gevoelen den onverbeterlijcken schade, en doorgaens met *nijdige oogzen* aensien den teghenwoordighen *welvaert* der *Castilianen*: ende de selve als nu te onbedacht, en allesints te vergeefs met oorlogen quelen, om mede te deelen van de *Vruchten*, die sy door hare wackerheyt en onvermoeyelicken arbeyt, hebben verkregen.

Soo veele isser aen gelegen, *den Tijdt*, ter rechter tijt, wel in acht te nemen, ende sich van de *Occasie* te weten te dienen, dewijle de selve tegenwoordich is, want eens *Voorby* ghepasseert zijnde, soo is het *Nae-berou* te vergeefs: want de macht der *Castilianen* in die Landen hedendaegs soo confiderabel ende over-groot is, dat de selve geene Machten, hoe groot oock die selve, haer van buyten mochten overkomen, behoeven te vreesen; want teghens haer vermach weynigh een openbaer ghewelt: soo dat die geene, die hedensdaegs soudent vermenen, yets vruchtbaerlicx tegens die Landen uyt te rechten, dat selve meer door *practique* dan door ghewelt moeten uyt-wercken; menghesien d'er inder daet, maer *twee eenighe weghe* ofte *middelen* open sijn, sonder de welcke, niemant eenige verseeckerde hope van een *goedt succes sijner aenslaghen* mach hebben, ick laet staen, dat hy

V O O R - R E D E N .

in die Gewesten, oyt iets met voordeel soude kunnen uyt-rechten : want soo wie maer eene van die selve komt te missen, sijn alle machten ofte gewelden daer door te vergeefs, ende alle aengewende onkosten vruchteloos: welcke tot noch toe, by geenige van die, dewelcke oyt hebben onderstaen, yets op alfulcke Landen in't werck te stellen, en zijn waer-genomen, veel weyniger in gevolgt geworden: Daeromme oock alle foodanige aenslaghen, nae hare quade beginselen, een quaden uytflach hebben genomen.

De *Portugisen* alleene, nae-geburen der *Castilianen*, hebben omtrent den selven tijt, de selve wacker ende onverdrietsaem nae-ghevolgt: Eerstelijcken met de *Custen* van *Africa* te ontdekken, te bevaren, aldaer haren handel te drijven, die voorts tot verseeckeringe van die selve allenthalven hebben Forten ende Loges gheleyt; en sijnde eyndelijck de *Cabo de Bona Esperansa* voorby gepasseert, hebben den onbekenden wech, langhs het *Zuyden* nae het *Oosten* aen de wereldt geopent; ende naemaels mede ontdeekt het over-*Schoone*, *Rijcke*, *Lustige*, Jae onwaerdeerlijcke *Brazyl*: In alle welcke gewesten sy terstont met yver allenthalven hare *Colonijen* hebben opgerecht: hare *Negotien* vast gestelt, ende daer door ongelooffelijcke schatten van Tijt tot Tijt verovert.

Loffelijcken zijn dese daer nae gevolget, van de *Vrye Vereenichde Nederlanden*: dewelcke, soo drae als sy hare *Vryheyt*, met het *Sweert* van *Spagnien* verkregen, eenichsints hadden in verseeckert heyt gestelt, hebben voort opgerecht twee heerlijcke en treffelijcke *Maetschappyen*: daer van de *Eene*, met groot voordeel ende *Winst*, tot noch toe, het *Oosten* heeft bevaren, veele *Plaetsen* aldaer *Geconquesteert*, veele *Sterckten* en *Fortressen* *Gebout*, ende een overtreffelijcke *Negotie* voort geset ende vast gestelt.

Geen minder succes hebben de saecken van de *andere Maetschappye* in haer *Begin* in het *Westen* gehad: als de welcke geluckelijcken, die over-rijcke *Silver-vloot* van *Nova Hispania* en andere *Coninekerijcken* inde *Bahia* van *Mathanze*, heeft verovert, onder't beleyt van haren dapperen *Zee-Helt*, *Pieter Pieterssen Heyn*: daer nae met
geen

V O O R - R E D E N .

geen minder voorspoet, heeft zy een gedeelte van *Brazilien* gelegen in't *Zuyderlicxste* ghedeelte van *America*, ende *Chiné* op de *Goudt-Cuft* in *Africa* geconquesteert, en sedert onder de Hoochloffelijcke Regeeringe ende het goede beleyt, van den *Doorluchtigen, Wijsen* en *Kloeckmoedigen Prince, Iohan Maurits van Nassau*, hare Palen in *Brazyl* vry wat verder uytgereckt, die mede in *Africa* het Koninckrijcke van *Angola* en het Vermaerde en Vruchtbaere *Eylandt* van *S. Thomé* de *Heerschappye* van die *Maetschappye* heeft onderdanich gemaect, endé in weynich tijts heeft zy in *Brazyl*, door den *ongemeen yver en Vaderlijcke* *sorge* van dien *Prince*, gesien de *Fondamenten* geleyt tot een aerts *Paradijs*, ende 't selve in dien *Staet* gebracht, dat het by al sulcken voortganck in weynich Jaren, niet veele *Coninckrijcken* van *Europa* soude hebben behoeven te wijcken: Ende voorwaer, over geluckich ware *Brazyl* geweest, ende niet minder de *Maetschappye*, ende met haer vele duysenden getrouwe *Onderdanen* der *Vrye Verenichde Nederlanden*; soo by aldien het de getrouwe *Voorforge* van dien *Wijsen ende Cloeckmoedigen Vorst*, tot op dese huydige uyre ware bevolen gebleven: Maer, so haest als dat *over Costelijcke Vat, vol van een onwaerdeerlijcken Rijckdom*, de getrouwe *arm-banden* van dien *noyt genoegh volpresen Prince*, waren ontvrongen ende ontsprongen, is het seer haest in *Duygen* gevallen. *Brazyl!* een *Landt*, voorwaer weerdich de *Regeeringe* van so een *Wijs*, ende *Voorsichtich Prince*, ende een *Prince!* voorwaer weerdich het *opper-ghesach* over soo een *Schoone en onvergelyckelijcke Lansdouwe*.

Alle dese voorseyde dan, hebben seer wijselijcken de uyt-breydinge van hare *Heerschappye*, ende de *verplantinge* van hare *Volcken*, gedaen ende aen-geleyt in *Warme Landen*: alwaer sy, om vele wichtige redenen, voor vast gehouden hebben dat de meeste *voordeelen* en *profijten* te halen waren, ende het *gemackelicxst* ende *vermaeckelicxst* te leven was.

Hoe hoogh oock de *Spagniaerden* en *Portugisen*, die selve *Landen* tijt boven de *Coude* hebben geestimeert, can men daet uyt genoegh nemen, dat sy, als de eerste *Vinders* en *Ontdeckers* van de selve; al-

lent-

V O O R - R E D E N .

lenthalven in *America* alleen hebben geoccupeert de *Landen* ghelegen tusschen den beyden *Tropicos Cancri*, ende *Capricorni*, en zijn voorts weynich buyten die selve getreden, oock soo heeft de ervarentheyt nu meer dan ghenoech, aen de gantsche Werelt kondich gemaect, hoe *onfeylbaer haer-luyden oordeel* in die selve sake is geweest: Het welcke noch veel klaerder blijkt, wanneer men maer *Eerstelijck* ziet, op de *Zuyderlicxste* Gedeelten, als van *Rio de la Plata* af, tot aen de *Strate van Magellanes*, ende van daer weder tot aen *Chili* toe, welcke *Landen* tot noch toe niet dan by de *Naturellen* van die selve en werden bewoont, en daer nae op de *Noorderlicxste* *Landen* van dat selve *America*, als namentlijk de *Virginies*, *Nieu Englant*, ende *Nieu Vranckrijk*, by den *Spaengiaerts* ledich gelaten; en sedert by die *Natien* geoccupeert, ende alsdan maer eens te dege let op de vruchten, die wederzijds *Landen* voort-brengen, waer in eygentlijk bestaen de *Voordeelen* ofte *Profijten*, de welcke by gevolge zijn de enckele *Gront-redenen* der selver *Spaengiaerden*, ende *Portugisen*: Soo salmen bevinden, dat sy verre het beste hebben uyt-verkoren, en hoe de *Warme Landen* hondert, ende meer geven, teghens de *Koude* Een: waer by komt dat de *Warme Landen* met veel minder moeyte en arbeyt konnen gecultiveert worden als wel de *Koude*, die oock seer licht alles in sonderlingen overvloet voort brengen.

Soo dat *Theophrastus* seer wijsselijcken heeft geoordeelt daer hy seyt: *Dat de Hitte der Sonne*, ende de *gematichde Lucht*, meer tot het *Gewas* doen dan d'arbeyt der *Menschen*, en voorwaer soo is oock de *Hette* de *Boumeesteresse* van 't geene op aerden groeyt of leven heeft: Want de *Lucht* door de *Hette* verwarmt, en door de *Sonne* geholpen, soo brengt het *Aertrijck* licht alles voort.

Het is mijns bedunckens schier onmoghelijk, dat *Yemant* in de *Koude Landen* geboren en opgevoet, hoorende vertellen van de boven maten gelegende vruchtbaerheyd der *Warme Landen*, van de lichte, ende veerdighe *Culture* der selver, van de *ongemeene* en *over-groote voordeelen* en *profijten* die daer vallen, van het *ghemackelicke* en *vermaeckelicke* *Leven* dat aldaer geleyt wert, 't selve alles voor de
waer-

V O O R - R E D E N.

waerheyt soude kunnen aennemem: gelijk my selver mede is gebeurt: maer moet als nu in waerheyt bekennen, dat, hoe hooch ick oock voor henen die landen hebbe hooren roemen, *het selve noch altyt verre is geweest, onder hare waerdye,* gelijk ick sulcks naderhant selver hebbe gesien ende ondervonden: soo dat ick het beyde, *ofte de rechte weerde van die landen door de penne uyt te drucken, ofte met sijne handen tot in den Hemel te willen reycken,* voor even doenelijcken achte.

Ende gemerckt, dat met het beklachelijck verlies van die over dierbare conquesten van *Brazyl*, vele goede ende getrouwe Onderdanen vanden Staet der Vereenigde Nederlanden, alle het hare hebben verloren en moeten verlaten: so dat de selve daer door meeren deels verarmt zijn, en met Vrouwen en Kinderen in eenen bekommerlijcken Staet leven: als mede dat dese Vereenichde Provintien allesins overvloeyen van duysenden arme menschen, soo van *Eygene Ingesetenen*, als wel van *die gene*, die uyt naburige ende oock verre afgelegene plaetsen (*alwaer tegenwoordich al om het al vernielende Sweert des Oorlogs alles vernielt en verjaegt,*) tot de selve haren toevlucht nemen, oock dat het geschapen staet, dat, overmits de ruïne vande *Negotie* aen allen kanten, het getal der selve van dage tot dage sal vermeerderen en vermenichvuldigen. Waer door het schijnt dat d' Edele Heeren Regenten der Stadt *Amsterdam*, bewogen geworden sijn, gelijk zy oock albereets loffelijcken begonnen hebben, door contractatie met de West-Indische Compagnie, ende met approbatie van Hare *Ho: Mo:* de Heeren Staten Generael der Vrye Vereenigde Nederlanden, een *Colonye* op te rechten in *NieuNederlant*, tot solagement van de arme en nootdruftige menschen, daer toe verleene de aen de selve goede Beneficien ende Vryicheden, om die te stabileren: ghelijck nu mede ten dien selve eynde, de Edele Heeren Regenten der Steden *Middelburch, Vlissingen* en *Vere*, door gelijcke contract met de Compagnie en approbatie als vooren; voor-genomen hebben het *Rijcke Guajana*, anders genaemt de wilde Kust, ofte een gedeelte der selve, gelegen in *America* op de hoogte van *Een tot thien graden* benoorden de *Linea Æquinoctiael*, te bevolcken.

Over welcke gelegenthey, also ick voor eenigen tijt, met ettelicke

V O O R - R E D E N .

voornamē Heeren was in discours geraect, en vande selve naeukeurig ondervraegt wierde, hoe het by quam, dat onder so vele luyden, die voor desen in *Brazyl* waren geweest, so weynige te vinden waren, die eenige lust hadden, om *Nieu Nederlandt* te gaen bewonen: waer op ick haer Ed: tot bericht gaf, dat alfulcke luyden daer toe groote ende rechtmatige redenen waren hebbende, en dat vermits het overgrote onderscheyt dat daer is tusschen een *Koudt* en een *Warm Lant*, gelijk ik sulcx, so vele de tijt en gelegentheyt doenmaels toeliet, met goede sufficiente redenen aanwees: bestaende principalick in *de nootsakelicheden* die der vereyscht worden, so in regard' van de *bewooninge* selver, als wel tot de *Culture* van het eene en het andere *Lant*; en voornamentlick inde sonderlinge profijten, so het eene *Lant* boven het andere is gevende: alle 't welcke dede blijcken hoe verre dat de *Warme landen* boven de *Coude* prevaleren. Waer over mijn gevoelen was, dat so lange daer noch eenige hope by die luyden overich was, van oyt wederom in *Brazyl*, ofte eenich ander *warm Lant* te mogen komen, weynige van die selve souden kunnen resolveren, om haer nae *Nieu Nederlandt* te begeven: gelijk dat selve genoeg daer uyt te sien is, dat de meeste van die gene, die in *Brazyl* gewoont hebbē, haer na de *Engelsche* en de *Fransche Eylanden* in *West-Indien* hebben getransporteerr, gelijk oock die selve noch dagelicx meer en meer derwaerts aen vertrecken: so versochten my die voorseyde Heeren daer op, dat ick dat voorz. onderscheyt van *Koude* en *Warme Landen*, tot haer Ed. betere naerichtinge, eens in 't korte, so veele doenelick, wilde by geschrifte vervatten en haer ter hant stellen: waer toe my, om redenen verplicht vindende, so heb ick dat selve in alle oprechticheyt en nae mijn beste vermogen gedaen: het welcke ick als nu, door verscheden lief hebbers daer toe versocht zijnde, allen menschen ten besten, dewelcke (ofte uyt *noodt*, ofte uyt *enckele begheerte* tot winst) haer nae vremde Landen moeten en willen begheven, hier nevens door den *Druck* mede deele, op dat die selve nae voorgaende rechte ende grondighe kennisse van het *Ware groote onderscheydt*, tusschen *Koude* ende *Warme Landen*, als dan, alfulcke voor haer moghen uyt-kiesē, daer in sy oordeelen sullen, het *ghemackelijckste* te kunnen leven, en de *meeste profijten* te sullen doen.

ONDERSCHeyT TUSSCHE N KOUDE EN WARME LANDEN.

DAT I. CAPITTEL.

Wat de onkonde van faecken in 't ghemeen al quaets veroorsaect.

Aengesien in veele ende verscheyden Lan-
den / een groote menichte van Menschen
is / die van al haer leven geen andere Lan-
den en hebben ghestien / als eben die geene /
daer in sy geboren zijn : voorts van allen
anderen ghewesten geen andere kennisse
hebbende / dan voor soo veele sy daer van
sontijts gelesen / ofte by geval van hoorzen
vertellen hebben : waer door het geschiet /
dat alsulcke Luyden dickmaels weynich geloove kunnen stellen /
ofte nae haer contentement verseeckeringe nemen in de Beschrij-
vingen / ende vertellingen / soo anderen doen / aengaende de rechte
beschapentheyte vande vruchtbaerheyt ende goedicheyt van al-
sulcke Landen / die sy noyt gesien en hebben / ende dat te meer / om
dat een pegelijck van aerdt is / sijn geboorten plaetse altyt voor
de beste te houden : als wel mede / overmits het soo seer kennelijc-
ken is / hoe dat door een quade gewoonte / een yeder aldermeest die
Landen prijst en roemt waer in hy eygentlijck geweest ende ver-
keert heeft. Ja om dat het menichmael gebeurt / dat de menschen /
die weynich Landen van haer leven gesien hebben / ende selver in

2 **ONDESCHEYT TUSCHEN KOUDE**

een quaet Landt geboren zijn / soo wanneer zy maer in't een ofte ander Landt yets komen te sien / dat / ofte in haer Vaderlant gebreck / ofte niet soo goet is / ende dat / ofte wel inder daet / ofte nae hare Phantasie / daer o'ver terstont alsulck een Landt / als sonder weergade inde Werelt / uyt-krijten : daer dat selve Landt / ofte nae zijn rechte wesen / recht aengesien zijnde / ofte by andere vergeleeken ; veeltijts bevonden sal worden van weynich weerdye te zijn ; Ende dat in gelijk-maticheyt van sommige dinghen / dewelcke dickmaels in de oogen der onwetende / seer heerlijcken ende treffelijcken schijnen te wesen / daer die selve / wanneer se by rechte kenners bekent / en tegens andere gestelt worden / dickwils niet / ofte seer weynich inder daet te beduyden hebben. Dit selve veroorzaeckt dat de menschen (dewelcke / ofte uyt haer Vaderlant door Oorloge / ofte vervolginge om de Religie / ofte by verloop van negotie / ofte wel om eenige andere toevallen / verdreven) haer benodicht vindende een ander Vaderlandt aen te doen / om aldaer eerlijck / haer selven / haer Vrouwen ende Kinderen te sustenteren / veelmaels niet en weten / nae welcke Plaetsen ofte Landen / sy haer ten dien eynde best sullen wenden / het welcke die selve als dan in haren tegenspoet / een dubbelde ongelegentheyt toebrenghet : want het kan ghebeuren / dat door de onkunde van de hoedanigheyt der Landen / sy haer alsoo haest nae een quaedt / als nae een goet Landt begeven : Even dat selve hebben mede te verwachten / die geene / die / ofte overvloet van gelt / ofte maticheyt des selven hebben ; en dat zy / om de meeste profijts halven / geerne in het eene ofte andere Landt souden aen-leggen / dat zy / dat selve alsoo licht in Plaetsen ofte Landen kunnen komen te besteden / daer eerder verlies / als voordeel te halen is. Van welcke Luyden ick al eenige kenne / dewelcke daer in al vry wat mis ghetast hebben ; en daeromme / soo het noch te doen stonde / die het niet en souden beginnen / dit gebreck is veel menschen eygen / dat sy maer enckel blijven staen star-oogen op den uytterlijcken schijn (sijnde eygentlijck de schaduwe der dingen) dieder veele misleyt , sonder eens in
't minste,

't minstē, nae het dadelijcke Wesen der selve, om te sien, ick laet staen, recht ondersoeck te doen: waer dooz soo veele fouten en mis-slagen worden begaen: So veele is'er dan aen gelegen sich eerst wel grondelick van de gelegenheyt van een werck te informeren / eermen dat begint ofte by der handt neemt / in dien men voordeel en geen schade daer uyt wil trecken: want een goet en neerstigh ondersoeck van een sake, baert een grondige kennisse der selve, de kennisse weer, een goet overleggen, het overlegg' een goet begin, en die sijn werck wel begint sal metter tijt de ongetwijffelde vruchten van sijne voorsichticheyt genieten.

Soo is derhalven mijn voornemen alhier / te verhalen / niet de weerdige voordeelen die veel en verscheyden Landen / in 't besonder / d'eene boven d' andere / zijn hebbende, maer alleene aen de onkundige menschen aen te wijzen / ende te vertoonē het groote onderscheyt datter is in 't gemeen tusschen Koude en Warme Landen; en dat selve dooz middel van een tegen-een-stellinge van twee soodanige verscheydene Climaten: want twee contrarien ofte strijdige dingen nevens malkanderen gestelt zijnde, brenghen de selve, om tot de beste kennisse van de waerheyt van een saecke te geraken, het aldermeeste licht by. Waer uyt die geene / die / ofte dooz noot om haer Kost buyten haer Vaderlant te soecken / gedwongen / ende op hope van eens een betere fortuyn te sullen verkrijghen / ofte die / dooz enckele begeerte van groote Conquesten te doen / gedreven / vzeemde Landen moeten en willen gaen bewoonen / grondig moghen verstaen en onderricht worden / wat voor Landen daer toe bequaemst en voor haer het dienstichste sullen zijn.

D A T II. C A P I T T E L.

Waer in eygentlijck bestaet het onderscheyt van *Koude* en *Warme* Landen, ende wat daer toe noodich is om 't selve recht te kunnen verstaen.

Man voornemen is dan alhier te vertoonē het groote onderscheyt dat'er is tusschen Koude ende Warme Landen: Het
 B 3 welcke

welcke voornamentlick bestaet in drie dingen. Eerstelijck, in de nootfakelijckheden die der vereyscht worden om beyde die Landen te kunnen bewoonen. Ten tweeden: in de Culture der selve. Ende ten derden, in de profijten die elck Landt dooz middel van sijne Vruchten weder uyt-levert; Maer om nu dat selve klaerlick ende duydelick genoegh aen te wijzen: Soo is 't noodig vooz al twee plaetsen vooz te stellen / zijnde van soedanich Temperament ofte Climaet, als vooz al wesende seer dienstich vooz het onderwozp van dese materie / om uyt de Effecten, van die twee landden / tegens malcanderen gestelt ende vergeleucken / des te bequaemer ende te grondiger te kunnen bekennen de mindere ende meerdere deugt der selve; ende dat vooz soo veel de Koude ofte de Hette over het eene ofte het andere minder ofte meerder hare heerschappye voeren. Ick sal alhier / als onder een Kout Climaet leggende / niet voozstellen een Landt gelegen nae-by, ofte binnen den Circulum Arcticum, ofte Antarcticum, maer een Landt ghelegen bykans recht in 't midden van de getemperde ofte gematichde Zona: waer teghen ick stellen sal een Landt ghelegen onder de Hete ofte verbrande Zona, en sal dooz de sonderlinge aengenaemheyt ende lieffelickheyt des ghetemperden Luchts, de welcke aldaer doozgaens heenen in een Welen is / ende de overmaten groote vruchtbaerheyt van die Landsdonwe / klaerlijck blijcken / de overgroote dwalinge der Ouden, ende der geener, soo noch hedensdaeghs in die meeninge zijn; waer van geene achten dat het onmoghelijk was / ende dese dat het seer beswarelijck is / de middelste ofte vijfde Zona van den Aertkloot te bewoonen / ende dat vermidts haer over-groote Hette: Iae het sal (buyten alle tegen-spreken) bevestigen / hoe dat doozgaens de meeste Landen onder den Zonam Torridam gelegen / in getempertheyt, in vermakelijckheyt, in Rijckdom, en in vruchtbaerheyt alle andere ghedeelten des Werelts vyerre overtreffen ende te boven gaen.

Alhier dient tot Waerschouwinge, dat ick niet het woort Koude Landen alhier verstaec niet alleene / die Landen / die binnen de
twee

twee Koude Zonen Arcticum ende Antarcticum befloten zijn : maer alle die Landen die buyten den Zonam Torridam geleghen de veranderinge der Vier Getijden des Jaers onderworpen zijn / als Winter, Lente, Somer ende Herfst, en om in 't korte te segghen alle die Landen daer het Wintert. Met het Woort warme Landen verstaec ick alhier alleene die Landen die tusschen de Vijfde ofte Middelse Zona, by den Ouden gheacht voor de verbrande ofte onbewoonde / gelegen zijn. Alwaer geene ofte seer kleyne veranderinge valt / omtrent de vier Tijden des Jaers, dan alleene dat het de eene tijt wat meerder regent als d' andere / ende om niet een woort te segghen / daer het alrijt gezegenden Somer hiet, alwaer sonder onderlaten de Boomen bloeyen, de Velden groenen, de Vruchten groeyen, daer Koude, Ys, Hagel ofte Snee niemandt en doet klapertanden / ende alwaer geen Winden, dan tot vermaeck des menschen waepen / ende sal ick alhier voor tegenwoordich by dese occasie daer toe voorstellen / aen d'eene zijde Nieu Nederlandt, als gelegen onder een Koudt, ende Guajana, ofte de Wilde Kuste leggende onder een warm Climaet, en beyde in America.

D A T III. C A P I T T E L.

Van de situatie ofte gelegentheyte van Nieu Nederlandt, als leggende onder een koudt Climaet.

Mer eer ick kome tot de sake selve / dat is tot het vertonen van het groote onderschept van Koude ende Warme Landen ; soo is het alhier voor al noodich / in 't korte / soo veel moghelijcken aen te wijzen ende te verhalen / de eygentlijke situatie ofte gelegentheyte der voorszeyde twee Landen / als te weten : op wat breedte des Mertrijcks die selve gelegen zijn / als mede der selver Temperature, ende de vruchten die zy beyde draghen ende voortbrengen : Ende is Nieu Nederlandt gelegen in het Noorder gedeelte van America, beginnende benoorden de Linea Aequinoctiael op acht-en-dertich graden en ongeveer vijftich minuten, alwaer het
in t

in 't Zuydwesten paelt aen Virginia, en streckt sich de selve Custe langs de Zee tot over den twee-en-veertichsten graedt Noorder breette, alwaer 't in 't Noordt-Oosten aen Nieu-Engelant grenst.

De tijden des Jaers aldaer komen met die van dese Landen seer na over een / ende of het schoon alettelycke Graden naerder de Sonne gelegen is als Nederlant: Soo is nochtans den Winter aldaer doorgaens wel soo Kout, en meer tot ordinaris Vorst gegengen als hier te Lande: oock soo is 'et meerder het Sneeuwen en Yelen onderworpen. De Somers daer-en-tegen sijn aldaer wederomme warmer als in dese Landen: Soo dat het Climaet ofte Temperament van dat Landt / nu Kout en dan wederom Warm is / nae dat de Tijden des Jaers aldaer sijn: veranderende t'elkens met het afwijcken en naederen der Sonne.

Nieuw Nederlant is inder waerheyt een Lant seer wel gelegen aen de Zee, voorszien van vele schoone Bayen, Havens, en verscheyden treffelijcke Revieren, de welcke allesins dat Lant doorglopen / en een groote bequaemheyt toe-brenghen / om alle Coopmanschappen en Waren allenthalven te vervoeren. De Lucht is aldaer seer supber ende gesont / welck sonderlingh voordeel het heeft boven andere des selfs nabuerige Landen. Het Aertrijck van 's gelijcken is seer vruchtbaer / dragende allerhande Coren, als Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeckweyte, Mays, Erwitten, Boonen, Vlas, Kennip en Toeback. De Wateren en Revieren aldaer sijn seer Vis en Vogel-rijck: Aldaer valt oock goeden handel inde Pelterije. In somma het is een Lant / alwaer het weghens de overvloet van alle Lijf-tocht seer wel te leven is: gelijk dat selve oock veele en verscheydene merckelijcke voordeelen heeft boven andere Landen. Doch dewijle 't selve alles / langh en breet verhaelt wort / in de Beschrijvinghe van dat Landt / onlangs door Mr. Adriaen vander Donck uyt-gegeven / kan de selve daer op by den Nieuwgierigen nae gesien worden. Het gene ick alhier in 't korte / omtrent de constitutie ende ghelegentheydt van het Climaet ende Vruchten van dat Lant hebbe aengerocert / is mijns bedunckens
genoech-

genoegsaem voor de verklaringhe van de voor-ghenomen Materie.

DAT IV. CAPITTEL.

Van de situatie ofte gelegentheyte van Guajana ofte de Wilde Kuste, als leggende onder een Warm Climaet.

Het Rijk Guajana andersus genaemt de Wilde Kuste is gelegen in America onder de Drijde ofte Middellste Zona, by den ouden genoemt de verbrande en onbewoonelijcke: het selve neemt zijn begin van eenen graet, sich voorts langs de Zee uytstreckende tot op den thienden graet benoorden de Linea Æquinoctiael; en niet tegenstaende dat het soo nae de Sonne gelegen is / soo is de Lucht aldaer / gelyck als in Brazyl, dat op eene ende die selve breekte des Vertrycks / doch bezupden den Æquator leydt / niet alleene seer verdraechgelyck / maer dat meer is / seer gesont / aenghenaem, lieffelyck, soet, en boven maten vermakelyck: en om de gedurige Nabuyheyt des Sons, soo en is 'er gansch geen onderschepdt in de Tijden des Jaers, maer zijn de selve altyt even-gelyck, behalven dat het de eene Tijt meerder regent / als de andere / sonder nochtans dat het selve aen de Warmte, die aldaer ghestadich heen al eens is / eenige merckelijcke veranderinghe toe-bzengt / maer de welke de vruchtbaerheyt alsdan wel grootelicks vermeerdert: alsoo is het Jaer aldaer te Lande een gedurigen Somer, en geenen Winter is 'er altoos bekent. Het gheheele Jaer door Groenen aldaer de Boomen: noyt en verliesen de selve haer Loof te gelycke / maer als het eene Blaetjen af valt spruyt stracks weder een ander voort / soo datmen het verwisselen der Blaederen, niet aen de Boomen, maer alleene aen het afgevallen Loof dat onder de Boomen leyt / en kan bemercken: het gheheele Jaer door Groeyen aldaer de Vruchten, men Plant, ende men Saeyt, het eene ofte het andere / ende het Vee heeft gedurich zijne voort-teelinge: een nootsaeckelijcke oorsake van een groote vermennichvuldige ende overvloet van alles.

8   O N D E R S C H E Y T T U S S C H E N K O U D E

Het Aertrijck brenghet voort menichte van allerhande schoone ende delicate Vruchten tot 's levens onderhout van nooden: daer van ick hier nae inde Beschrijvinghe van dat Landt particulierlick sal spreken/daer-en-boven brenghet dat selve Landt voort schoon Suycker-riet, Indigo, Cattoenen, Toback, Oriam Verwe, en vele andere precieuse Waren / allerhande soorte van kostelick Hout, en zijn de Bosschen vol van allerhande Wilt en Gevogelte. Geen Landt en is er bekennt dat allenthalven niet soo over-schoone en groote Revieren wort door-loopen als Guajana, gelijk het oock besloten legt tusschen Twee de voortreffelickste Revieren des werelts/ als namentlick tusschen die groote en fameuse Reviere Tabò: ofte de Las Amazonas die het ten Oosten, ende den vermaerden Oronoque die het ten Westen tot scheidt-palen heeft.

De Wateren ende Revieren krielen aldaer van allerhande soorte van schoone wel-smaekende, en boven maten vette Visschen. Het is een Landt mede soo wel gelegen tot de Negotie / als eenich Landt inde gansche Werelt / doch van alle't selve / sal ick in 't vervolgh / elck op zijn plaetse breeder sprecken: dat alleene daer by doende / dat het is een Landt / dat alles heeft wat men van Godt soude kunnen wenschen / ende dat het alles te boven gaet / is; dat het onder soo een gheluckich Climaet leydt / alwaer den Kouden, Ysigen, verdrietigen, gebreeckelicken en al-verteerenden Winter, voor eeuwich is uyt-ghebannen: Zoo dat 'er schoon geene andere uytmuntende redenen waren / om dat Landt boven andere te prijzen / is mijns bedunckens die eenige reden over sufficient genoeg / om 't selve hooglijken te doen aestimeren; te weten / dat aldaer, al-tijt den Somer woont, en dat men der geenen Winter en kent.

D A T V. C A P I T T E L.

Van de Perfoonen die gemenelick vreemde Landen gaen bewonen, en van de Nootsaeckelickheden die daer vereyscht worden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt, als sijnde een Kout Landt.

H E B B E N D E dan verdoont / op wat hoochte ofte breedte des Aertrijcks Nieuw Nederlandt, ende Guajana gelegen zijn: daer uyt men

men ghenoech kan afnemen ende bekennen het Climaet ofte het Temperament van die selve / en daer by verhaelt zijnde ter loops de principale ende Capitale Vruchten, ofte Ghewassen, soo in die Landen vallen: soo sal ick nu voort-gaen tot het eerste point/ om te komen tot het gesejde onderscheyt van Koude ende Warme Landen/en wijzen aen de Nootsakelijkheden die der worden verseycht en van doen sijn/om die Landen nae behooren ofte met fatsoen / te moghen en konnen bewoonen: waer omtrent noch vooz heenen / dient vermaent en aen-gemerckt te worden: wat het eygentlick vooz Persoonon ofte Luyden sullen sijn die de selve Landen sullen gaen occuperen ende besitten/om daer uyt/alle het gene/wat hier nae/van dat gemelte onderscheyt sal worden gesecht/des te beter en bequamer / te konnen vatten ende verstaen.

Ick hebbe dan hier bevozens / van tweederhande soorte van alsulcke menschen ghesproocken / als namentlijck / dewelcke ofte dooz den noot daer toe gedrongen / ofte op hope van groote Conquesten aldaer te sullen doen / derwaerts mochten gedreven worden: Het welcke beyde sijn reden heeft / maer het apparentste is wel / dat het grootste deel der selve / en vooz namentlick in 't begin / sullen sijn Luyden van gene groote Capitalen ofte middelen; over sulck s sal ick alhier in 't ghemeen alsulcke nemen voor Luyden, die wegens haere behoefstigheyt en kleyne vermogentheydt, hier te Lande haer nootdrift of s levens onderhout met eeren of nae behooren niet en konnen winnen / en dient halven op hope van een beter leven metter tijt te sullen verkrighen/en in het toekomende eenige winst te mogen doen/haer daer henen sullen begeben.

En sal ick alhier dan vooz eerst sprecken van de nootsakelijkheden die gerequireert werden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt.

Alsulcke dan die haer nae dat Landt sullen willen transporteren/het sy dan een geheel Huysgesin, ofte een mensch in 't particulier / die selve mseten vooz haer eerste onkosten betalen de Transport-gelder, te weten: vooz Kost en Vracht een seker Tanto geben.

Voorts onmiddelicken vallen in alle de onkosten hier nae ghespecificceert.

Aldaer te Lande gekomen zijnde / soo moeten die selve voorraet hebben om een gheheel Jaer daer van te kunnen leven. Moeten vooz de Koude versien ende versorgt zijn / van Linnen en Wullen.

Ende alsoo Nieuw Nederlandt, gheleijk geseydt is / niet andere Noorderlijke Landen / mede het Winter saysoen onder worpen is / soo moeten die Huyden vooz al daer te Lande / soodanige Huyssen bouwen / de welcke de violentie en injurie van dat koude saysoen / kunnen upt en tegenstaen.

De Huylinge moeten mede sijn so groot / om Peerden en Koeyen te kunnen stallen / Koren, Hoy, Stroo, en Branthout daer in te kunnen leggen / of anderstins moeten zy daer toe apparte Schuren ofte Bergen timmeren.

De selve Huyssen moeten versien sijn van bequame Solderingen / om het af-gedorste en schoon ghemaecte Koren daer op te bergen.

Tot het Bouwen der Huyssen sijn van nooden Timmerluyden met hare Knechts, en voorts allerhande Materialen.

Ende al dewijle een Man qualick alleen een soodanich Huyss kan bouwen en rechten / soo sijn daer toe noodich mede-helpers, het welcke dan moet geschieden ofte dooz eygen ordinaris Knechten en Werckluyden, ofte dooz Luyden daer toe extraordinaris voor dagh-loon gehuert.

De Huyssen nu gebout en veerdich ghemaecte zijnde / soo sijn die selve daer mede noch onbequaem / om in den Winter-tijdt / te bewoonen : daer moeten als dan / om in de langhe en koude Winterseche Nachten niet te verkleumen, noch eerst Bedden, Laeckens en Deeckens sijn : Ick geswijge noch allen anderen nootsaeckelijcken Huystraet.

Alle dit voorsz is in een Kout Landt, om dat selve te kunnen bewoonen / alsoo hoognoodich dat het geenstins en kan gemist worden / ofte eenich uptstel liiden / ende soo het al schoon op het alderrecke

reckelickste ofte na de meeste menage wordt aen gelept/ende dien volgens daer na oock gecalculeert / soo sal men nochtans bebinden / dat het even wel noch een merckelijcken stupver sal komen te bedragen/ende dat ten opsichte van die gene/die van kleyn vermogen zijn: voornamentlick als geconsidereert wert hoe dat in soo een Land/dat eerst bevolckt wort, daer weynich menschen sijn, ende onder die noch minder haatwercks luyden: dat aldaer consequentelick den arbeyten hoogsten kostelijck, ende alle nootsakeelijkheden over dier moeten wesen: dat niet feylen en kan.

Het eenige voordeel nu dat die Luyden daer-en-tegens aldaer te Lande tot de opbouwinge van hare Hupsen hebben / bestaet hier in / dat dat selve Land overvloet heeft van allerhande schoon hout, seer goet ende bequaem tot den Hups-bou/ het welcke haer geen gelt anders en behoeft te kosten / dan alleene den arbeyt om het te houwen ende te bereyden.

DAT VI. CAPITTEL.

Van de Nootsaeckelikheden die daer vereyscht worden tot de Culture van Nieuw-Nederlant.

Verhaelt zijnde de Nootsaeckelijkheden, de welcke eerst ende vooz al gerequireert worden om Nieuw-Nederlandt te konnen bewoonen: soo salick voort-gaen tot die gene dewelcke vereyscht worden tot de Culture van dat selve Landt/ om die nse behooren in 't werck te konnen stellen.

Aengesien dan / dat tot de ordinaris Culture ofte bebouwinghe van alle Landen in 't gemeen/veele en mennigerhande saken nootich en van doen zijn: soo wort'er noch ongelijck meer vereyscht om al soodanige Landen/die als noch Wilt en Woest leggen/overtrocken met dicke Bosschen, vol van allerley soorte van swaer Hout, Heggen en Struellen, eerst te rechte tot hare Culture te konnen brengen: over sulcks dan / soo is tot de bebouwinghe van al sulcke Landen, een meer dan dubbelden arbeyt nootsakelijck; en moet dien volgens dat selve werck oock kostelick vallen.

Want vooz eerst, al eermen tot de Culture van die selve Landen kan komen / soo is het van nooden de Boomen daer op staende / als mede de Heggen en Struellen af te kappen / Stobben en Wortelen uyt te raden / om het daer dooz tot Bou-Hoy, ofte Weylant te bequamen / waer toe dan vereyscht wort volck : want een man alleene en kan / oock in een geheel Jaer / weynich alsulck Landt tot het Ploegen gebuyckbaer maecken.

Waer toe van 's gelijcken van nooden sijn / allerhande Gereetschappen, als Axen, Bijlen, Kapmessen, Houwelen, Schoppen, &c. Maer boven al menschen / om van alsulcke Wildernissen en on-Landen, goede ende bequame Landen te maecken / de welcke alle op groote Hueren gehuert moeten worden : want tot soodanigen swaren en moeyelijcken arbeydt, en sijn geen arbeyders, dan vooz groote dach-loonen te bekomen / en om nu een goedt en redelick Stucke Lands (alwaer weder eenich voozdeel metter tijt / weerdig om te noemen / van ghetrocken mach worden / in dier voeghen te suyveren, schoon te maken, en vooz den Ploegh te bereyden, loopt ten minsten een tijt van twee Jaren henen.

Het Landt nu alsoo toe gemaeckt / bereyt ende verbeerdigt sijnde / soo moeten der als dan noch vooz eerst / vooz ende al eer men tot het Ploegen van 't selve kan komen / Peerden sijn.

Van 's gelijcken wort 'er vereyscht een Wagen ende Ploeg, met haeren toetsel.

Het Landt nu geploegt en om-gheworpen sijnde / soo moet 'er noch daer en 't boven / om het selve te besaeyen / allerhande Saeyzaet sijn.

Daer sijn voozts van nooden / Eggens, Sichten, Seifchens, Grepen, Gaveln, Wannen en Schepels; en meer ander gereetschap / en al-hoewel dese dingen geringh en van kleyn belangh sijn / echter soo kostense noch al min ofte meer gelt / en vergrooten de somme.

Soo zijnder mede inden Hoy-tijdt / arbeyts-luyden meer van doen / als men wel in ordinaris dienst en huyz is houdende / om alles ter goeder tijt te verrichten.

Ende

Ende alsoo het kennelijcken is / dat voornamentlijck op het Landt vooz de huyshoudinge, en vooz al / vooz die geene / die den Lant-bouw oeffnen willen / allerhande Vee van nooden is / sonder het welcke / de selve / allesins seer gebreckelicken is : soo hebben insonderheyt alsulcke Luyden aldaer te Lande oock seer nootfaeckelijcken Koe-Beesten van doen : dewelcke geensins / altydt seer qualick kunnen ghemilt worden : Want der selver Suyvel, als Melck, Boter en Kaes de dagelicksche huyshoudinghe ten platten Lande vooz al grootelicks helpt / stijft ende verlicht : daer ter contrarie het gebreck van dien / ende de nootfaeckelickheyt van dat selve daghelicks buytens huys te moeten soecken / en van andere koopen / den Huyshoudenden Luyden merckelijcken soude beswaren / ende ten hoochsten kostelijck vallen.

D A T V I I . C A P I T T E L .

Wat daer al voor onkosten sullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlandt willen gaen bewoonen, ende hoe veele die selve eygentlijck sullen komen te bedragen, &c.

Ick hebbe dan alhier aengewesen / alle de voornacmste nootfaeckelijckheden, en die oock geensins kunnen ghemilt / maer vooz al nootwendigh vereyscht worden / om Nieuw Nederlandt, als sijnde een Kout Landt, te kunnen bewoonen / ende de Landen daer inne gelegen / nae haren aerdt ende eyghenschap / tot behoorelijke Culture te brengen / waer uyt men genoegh kan sien en afnemen / hoe dat alle die onkosten / dewelcke dienhalven nootfaeckelijcken moeten gedaen en aengewent worden / al vry een goede en merckelijcke somme gelts sullen komen te bedragen : Ende op dat men nu hier nae het onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen / des te beter sal kunnen verstaen ende begrijpen / als mede / op dat een peder in sijnen toeleggh / omtrent dat selue werck / des te gewisser ende verseeckerder moge gaen / en vooz heen weten / wat / en hoe groot / een somma van penninghen / hy daer toe eygentlijck van nooden

nooden sal hebben/op dat hy/hem selven/in 't toekomende in soodanige ongelegentheden niet en moghe ingewickelt vinden/daer uyt hy hem geheel beswarelijcken soude kornen redder:so sal het voor al dienstich zijn / de voor verhaelde nootfakelickheden, hier voorens hyspecificceert/ elck in 't bysonder/ soo nae by/ als het immers doeneelick sal wesen/op zijn behoorelijcken prijs te stellen/en overmits het meestendeel der gener die nae dat Lant sullen gaen/sullen zijn (gelijck hier vooren gesept is) verlegen huysgesinnen, en weynich Vry-gefallen, de welcke soo lange als zy alleene zijn/ alenthalven lichter aen de Kost en door de Werelt geraecken. Soo sal ick dan alhier tot een exempel voorstellen/ een Man die met Vrouw en Kinderen ende ten minsten twee Knechten (want met weyniger can hy omtrent de Culture van soodanige Landen/ gelijck boven is verthoont/ niet veel besunders uptrechten/ en moet als dan daer by de handen noch selver mede wel te deghe aen het werck slaen) hem nae Nieuw Nederlandt metter woonende tot den Lantbouw wil begeven.

Alsoodanigen Man moet dan voor eerst, voor hem selven, zijn Vrouw, twee Knechten, Kinderen, en Bagage aen Vracht voor het overbrengen/en kost/hooft voor hoeft gereeckent op veertich guldens/ betalen

_____	_____	_____	160	:	0	:	0
-------	-------	-------	-----	---	---	---	---

Voor een Kint ad 12 guldens	_____	_____	12	:	0	:	0
-----------------------------	-------	-------	----	---	---	---	---

Voor het eerste Jaer onderhout daer te Lande zijnde/moet hebben voor Kost, Kleeren, en Licht, voor hem, zijn Vrouwe, Kinderen en twee Knechten ter weke ten minsten ghereeckent op thien guldens/ bedraeght te saemen -	_____	_____	520	:	0	:	0
---	-------	-------	-----	---	---	---	---

Des Jaers voor Huys van twee Knechte/peder sestig guldens/maeckt	_____	_____	120	:	0	:	0
--	-------	-------	-----	---	---	---	---

ick stelle alhier maer sestig guldens voor een Knecht zijn Loon des Jaers; doch de Knechten daer te Lande / en voornamentlijck die eenighe Jaeren ghedient hebben / en haer wel te dege

dege verstaende op den Acker-bouw van die Landen / ende de Culture van alle Vruchten / en zijn niet met geen tseftich gulden des Jaers te paeyen / maer willen al by wat hooger huyz winnen : de welke oock aen haer als dan verhooget moet worden / soo men haer anders in synen dienst wil behouden.

Door twee Perden 't stuck ad 20 Pont. -	240	:	0	:	0
Door twee Koeyen 't stuck ad 12 Pont. --	144	:	0	:	0
Door Saey-Saet	40	:	0	:	0
Door een Wagen en Ploegh	60	:	0	:	0
Twee Beddens / Slaeplaeckens en Deeckens	50	:	0	:	0
Door Schuppen / Spaden / Bijlen / Aren / Houweelen / en ander gereetschap tot den Huys en Lant-bouw van nooden	25	:	0	:	0
Tot het Bouwen van een Huys / Door een Timmerman met een knecht / aen Dachloon en kost / moet betalen	60	:	0	:	0
Door het Pserwerck noodich aen een Huys -	15	:	0	:	0
Door allerhande Huysraet / als Ketels / Potten / Schotels / Pannen / &c.	20	:	0	:	0
Maeckt te samen	1850	:	0	:	0

Hier by staet noch aen te mercken hoe dat de Huyren als mede het onderhout der Knechten en Dienstboden in Nieu-Nederlandt twee Jaren sullen loopen ten laste van de Meesters, eer zy yet s uyt de Landeryen sullen komen te genieten tot vervangh van de selve: Het welke voor op het tweede Jaer niet en kan geschieden: Aen wat op het tweede Jaer in die Landeryen kan verbout worden / dat selve en sal niet veel meer konnen renderen / dan eben om de Huyshoude in Kost en andere behoefstigheden / daer uyt te konnen sustenteren: en sal alsoo een Huyshoude Man, die aldaer te Lande eerst beginnen sal / in twee Jaeren schuldt van Huyr ofte Loon aen sijne Dienstboden vervallen zijn / tegens dat hy een Jaer Vruchten van haren arbejdt uyt den Acker trecken sal:

sal: Het welcke de boven gespecificeerde onkosten al vry wat ver-
swaren sal.

Daer by staet noch in acht te nemen hoe dat de Loonen of Huy-
ren der Dienst-boden daer te Lande van Jaer tot Jaer moeten
continueren: Nae de welcke oock dickmaels vut nootsaecke-
lijckheyt / ende nae de gelegentheyt moeten verhooget ende ver-
grootet worden.

Alle dese onkosten dan / gelijk sy ten hoochsten nootsaeckelijc-
ke zijn / soo moeten de Luyden / die darwaerts willen gaen / oock
van alsoodanigen somme van penningen, daer vut sy die kunnen
betalen / ofte by haer eygen selfs versien zijn / die der als dan oock
wel het beste aen zijn / ofte moet haer die selve by de Heeren Pa-
troonen van 't Lant ofte Colonye, by verschot / gesubministreert
worden / wiens conditie al vry wat ergher sal wesen: want het sal
een langen tijt van Jaren aenloopen vooz en al eer sy haer van die
ghemaecte schulden, sullen kunnen vry maecten / gelijk vut het
volgende sal blijcken.

DAT VIII. CAPITTEL.

Van de Profijten de welcke Nieuw-Nederlandt van Tijdt tot Tijdt
sal kunnen geven, en waer inne die eygentlijck bestaen.

Des verre hebbe Ick gesproken / van de nootsaeckelickheden
de welcke daer vereyscht worden om Nieuw-Nederlandt te
kunnen bewoonen / ende de Landen in dat selve ghelegen / tot be-
hoorlijcke Culture te brengen / waer vut ick hebbe gemaect een
overslach der onkosten, so die Luyden sullen moeten doen en dra-
gen / die haer darwaerts metter woon willen begeven ende den
Lantbouw by der hant nemen: Nu is'er oberich te sien wat pro-
fijten die selve Landen / tot vergoedinghe van de voozseyde onko-
sten / wederom sullen kunnen vut-leveren: als mede wat winst en
aldaer van tijt tot tijt te verwachten staen.

De profijten dan die aldaer te Lande kunnen ghetrocken wor-
den /

den / bestaen voornamentlick inde Vruchten die het Aerdtrijck voortbrengh: en sijn de selve Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeckweyt, Mays, Erwitten, Boonen, Hennip, Vlas, Toeback, Boter en Kaes, als mede inden Handel van de Pelterye, soo daer te Lande valt.

Maer op dat wy nu de profijten, soo die voornoemde Vruchten sullen komen te geven / eyghentlijck ende nae de beste waerheydt alhier mogen voorstellen en vertoonen: Soo staen twee dinghen insonderheyt daer omtrent aen te mercken.

Ten Eersten dan: soo moetmen voor henen ondersoecken en weten / hoe veele Morghen Landts een Man met twee Knechten in vier voegen als voren is gesept / des Jaers wel soude konnen schoon maken en voor den Ploegh bereyden / op datmen daer door mach sien en bekennen hoe groot een quantiteyt Korens wel des Jaers soude konnen verbout ende gewonnen worden.

Ten Tweeden, hoe ende waer de selve Vruchten met het meeste voordeel, sullen konnen vertiert ende verhandelt worden / waer nae men nootsaeckelijcken de profijten moet reekenen / dewelcke anderssins niet te rechte en konnen bekent worden.

Wengaende dan het eerste / soo sullen wy nemen dat een Man selfs darde alsoo des Jaers soude konnen verveerdigen thien Morgen Landts, dewelcke bedraghen ses duysent Roeden: Soo moet als dan die selve des Weecks ofte in ses daghen schoon maken / een hondert en vijftigh Roeden, en ongheweer een halve Landts, ende dien volgens een peder dach supveren ruym negentien Roeden: het welcke is voor elck Mensch ses Roeden, ende een darde-deel van een Roede, Lants / des daegs.

En voorwaer wie alsulck een hoeckjen Landts des Daegs nae behooren sal schoon en klaer maecken / daer van eerst het Bosch af-kappen / ende de Wortelen en Stobben uytroepen / de selve moet al by vroeg des morgens aen het werck zijn / en des avonts wederom late daer uyt scheyden / en sijne handen wel te dege rippen konnen / noch en behoeft geene langhe maeltijden over dagh te houden.

Genomen dan dat een Man / self darde , alsoo des Iaers thien Morgen Lands konde voor den Ploegh bequaem maken / en dat hy op het tweede Iaer daer al genot van konde hebben / soo moet hy daer van ten minsten vier der selver Morgens houden tot Wey ende Hoy-Landt , om twee Peerden ende twee Koeyen daer op te Weyden / ende om Hoy voor den Winter daer op te winnen want twee Peerden konnen qualick op een Morgen Lands geweydet worden / ende is daer toe al ruym ander-half Morgen van doen / voornamentlick in het beginsel / als wanneer dat Nieuw ghemacckte Landt / noch niet te degen met Gras is overtrocken : In s gelijcken is een Morgen goet Gras-Landt van nooden om een paer Koeyen te konnen Weyden ; en een Morgghen goet vast Begræft Landt levert niet veele meer ordinaris uyt als acht Voeders Hoy / soo dat op een Morgen van dat Nieu toe-gemaecte Landt niet over de ses Voeders Hoy des Iaers / ende dat voor de eerste drie Jaeren / en sal konnen ghewonnen worden ; Ende heeft een Peert des Iaers wel vier Voeder Hoy tot onderhoudt van nooden / de Koeyen nae advenant.

Soo blijven dan van de thien Morgens noch ses overich om te besaepen : daer van sullen wy nemen dat de drie werden met Tarwe besaeyt / ende een van d'andze drie met Rogge, de twee resteerende met Garste , Boeckweyte , Erwitten ofte Boonen , en Haver : waer van de Rogge op het eene Morgghen Lands wassende / sal in 't geheel moeten wesen tot onderhout van het Huysgesin / ghemerckt een Morgen goet Landt / het welcke met een Sack Rogge / Haegsche Maate / kan toe gezaeyt worden / oock by een goet ende voorspoedigh ghewas / met veele boven de sestien ad achtien der selver Sacken wederom kan opbrengen : so heeft een Huysgesin , sterck / Man, Vrouwe, twee kloecke Knechten, ende daer nu en dan noch al mede een extraordinaris arbeyder onder komt / ende eenige kinderen / des Iaers al ruym achtien Sacken Rogghe tot Broot-Saet van doen / wat oock van s gelijcken op de twee andere Morgen Lands sal verbouwt werden / moet ten naesten by mede

mede tot de Huyf houdinghe blijven: De Garste om kleyn Bier
van te brouwen / Boeckweyte tot Panne-koecken te Backen/
Erwitten ofte Boonen tot Kooch-spijse / ende de Haver nu en dan
tot Voeder van de Peerden.

Het Ghewas nu van de Tarwe op de drie refterende Morghen
Landts / sullen wy gheheel behouden tot vergoedinghe van de
voorsz onkosten en aflegginge der gemaecte schulden: So dient
derhalven alhier mede een overslach ghemaect te worden / wat
voor een quantiteyt Tarwe die drie Morghens wel sullen kunnen
uptleveren: Een Morghen Landts wordt ordinaris toe-gesaeyt
met een Sack Tarwe, Haegsche Mate / gaende vijf-en-twintigh
der selver Sacken op het Last.

Een Morghen goet Landt / nu by een voorszpoedich Ghewas /
brenghet wedersomme voort sestien ad achtien Sacken; soo sullen
de drie Morghens des Jaers kunnen geven vier en vijftigh Sacken
Tarwe.

Wat belangt nu het tweede, te weten: hoe en waer die vruch-
ten met het meeste voordeel sullen kunnen vertiert ende verhan-
delt worden / om daer upt eygentlick een staet te kunnen maken /
wat, ende hoe groot, de winsten sullen zijn / die de Luyden aldaer
upt haren arbeeyt hebben te verhoopen: soo moet men alhier eens
besien ofte de gewonnene Vruchten, daer ee Lande selver wel sou-
den kunnen vertiert worden / en dat niet eenigh profijt; en so niet:
waer heen men dan die selve best soude kunnen vervoeren / om het
meeste voordeel daer mede te doen.

Ten I. dan / hoe hoog den prijs van de Tarwe aldaer te Lande sal
zijn / om daer nae sijne reeckeninge perfect te kunnen maken / dat
selve is seer onsecker / en staet te beduchten dat die selve niet seer
hooge sal kunnen wesen / aenghesien aldaer te Lande / als noch
geene Steden en weynigh Dorpen zijn / ende derhalven weynigh
Inwoonderen, en onder die / weynigh Hantwercks Luyden, en by
gevolge oock weynigh Eeters, daer by koomt noch dat het mee-
stendeel van die geene die aldaer te Lande sijn selver de Landbou

oeffent / doende alsoo een peggelijck bykans een ende het selfde werck / waer uyt dan genoech kan afgenomen worden / dat aldaer ter plaetsen selver geene groote vertieringe van die vruchten kan wesen / dewelcke daer dooz oock op geenen hooghen prijs en kunnen zijn ; en over-sulcks de Boulieden weynich profijts daer van te verwachten hebben.

Waer over dan die voorszeyde Vruchten nootfaeckelijck van daer elders heenen moeten vervoert ende verhandelt worden / en ghenomen datmen die harwaerts over-brenge : Soo zijn de selve seer vele Lasten ende swarigheden onderworpen / de welcke de profijten der eygenaers / soo by aldien sy die niet ten eenemael en verflinden, nochtans die selve grootelicks sullen verminderen : want vooz eerst soo loopen daer op de onkosten van het in-laden, afschepen, voozts alle Risigo van der Zee, mede Avarien, Assurance, Licenten, Convoy-gelder en andere Landts gerechtigheden : daer en 't boven zijn de selve onderworpen het perijckel van te verderven / alsoo de Granen op langhe en verre Reysen licht kunnen versticken ende vermuffen, welke verre Reysen de Vrachten mede seer verswaren / en nu alhier te Lande gebracht zijnde / moeten die selve wederomme draghen de Onkosten van 't Ontlossen, waer by dan noch staet te vreesen dat die selve (gelijck mennichmael ghebeurt) kunnen komen op een laeghe Marckt, ende dat overmidts alhier te Lande veel Graenen selver Wassen, als mede in de omheen gelegene Landen, dewelcke allent-halven van daen gehaelt ende alhier ghebracht worden : waer dooz die selve als dan nootwendich een beter en hooger Merckt moeten afwachten / en blijven leggen / daer op vallen dan weer de lasten van Solder-huyren, Provisiegelden, als anderssins : soo dat die selve Granen / met soo veel merder Lasten beswaert / boven andere hier omtrent vallende / niet alsulcke geenssins Merckt en kunnen houden / ten zy dan tot groote disavantage van de eygenaers.

Ende ghemerckt dat alle de voorszeyden Vruchten in Nieuw-Nederlandt vallende / sijn Grove Vruchten, welke inde Schepen

veele

veele plaetse bestaen / hier / en rontom heer ghemeen zijn / en daer-
 en-tegens op geen grooten ofte extraordinaris Prijs / soo kunnen
 de selve geene so groote onkosten en beswaernissen / als geseyt / ver-
 dragen / by aldiender pets voor den Eygenaer sal over-schieten.

Byt alle 't welke dan blijkt / dat uyt den Verbouw van alsulc-
 ke Vruchten, weynich winsten te verwachten staen / en oversulcx
 is het oock beswaerelyck alhier een oprechte Calculatie der selve
 te kunnen maken.

Wy sullen het nochtans alsoo nemen (hoewel niet moghelijc-
 ken) dat / alle de Lasten en Onkosten hier vozen gemelt / afgetroc-
 ken zijnde / supver voor den Eyghenaer blijven vijf guldens van
 elcker Sack Tarwe, soo sal als dan soo een Bouman van zijn Ver-
 bou van vier-en-vijftigh Sacken Tarwe op het tweede Jaer, ko-
 men te genieten (ende dat tot vergoedinghe van sijne ghedane en
 aengewende onkosten) een somma van twee hondert en seventich
 guldens, daer van hy alsdan voor eerst, voor af moet betalen twee
 Iaren Loon, ofte huyr van twee Knechten, een yeder des Jaers
 maer ghereeckent op seftich guldens, het welke bedraeght twee
 hondert en veertich guldens, dewelcke afghetrocken van de twee
 hondert seventich guldens, so blijft voor de selve overich tot af-leg-
 ginge der andere ghemaecte schulden een somma van dertigh
 guldens.

Boven alle het voor verhaelde / staet noch te besorgen datter al te
 mets een misgwas kan over-komen / gelijk sulcx in Koude Lan-
 den by wijlen meer dan te veele gebeurt, het welke den Bouman
 voortz geheel ten achteren soude kunnen setten / ghemerckt daer
 mede een gheheel Jaer verlozen is / en dat ebenwel de Huyren ofte
 Loonen der Knechten ghestaech voort loopen / dewelcke altydt het
 hare willen hebben: waer by noch kan komen een sterfte onder
 Koeyen ofte Peerden, en sulcks gebeurende / wat raet met alsulc-
 ken eenen ont ont op de beene te geraken: welke ongelucken, al-
 soo de Lupden in dat Landt al by veele onderworpen zijn / mach
 men die selve alhier / als te vreesen, wel voorstellen: want die selve
 ver-

veroorzaeckten aen die geene diese overkomen / niet alleene veele Nieuwe en groote schulden, maer konnen die selve daer door in een gansch verloop haer saken brengen: welck ongebal / also het dickmaels alhier te Lande / mennich wel-sittende Bouman geheel ruineert en tot niet brengt / soo kan het noch veele lichter aldaer te Lande luyden die het koomt te treffen / en dat voornamentlyck in haer eerste beginselen / oock soodanich t' onderhouden / dat de selve qualick van haer gansche leven daer konnen door worstelen.

Het is wel waer dat alle dinghen omtrent haer eerste beginselen swaer zijn: als mede / soo men alles ten swaersten alle tijdt wilde overwegen, dat men daer door qualick t'eeniger tijt, tot eenich begin soude konnen komen: **niet-te-min** soo is het oock prijsselijck, cermen een werck begint, datmen alle toe-vallen, die het selfde naemaels souden konnen overkomen ende verwaren, voor henen soodanich bekent, datmen hem teghens die selve kan prepareren ende versien, op datmen in 't selve ten halve weege, met sijn ruine, niet en blijve steecken: ofte soomen daer tegens hem selven onvermogen-de bevint, dat men het geheel achterwegen laete.

Op het voorgaende blijkt dan / hoe dat een Bouman in Nieuw Nederlandt, nae sijn eerste twee Jaren arbeyts, niet veele meer sal overgewonnen hebben als een somma van dertich guldens: Het welke inder daet een seer geringe winst is / tegens alsulcke sware onkosten, soo hy voo: heenen sal moeten doen / ende tegens so veele ongevallen en periculen die hy daer by noch te verwachten heeft. Doch by vervolgh van Jaren, sal alsulck een Bouman, byten merckelicke ongelucken blijvende / met het aenmaken van Nieuwe Landen, ende by aenwas van volck en voornamentlyck van Hantwercks-luyden aldaer / sijne Winsten oock konnen vermeerderen ende vergrooten; maer daer toe zijn al by wat Jaren van doen.

Wat nu aen belangt de Negotie van de Peltery, daer te Lande / de selve geeft wel de meeste en ghereetste profijten: maer die selve

selve is alle mans werck niet; ende voornamentlick soo en kunnen die geene / de welcke den Lantbouw nae behooren willen in acht nemen / den handel van de Peltery nae verepsch niet waer nemen: maer alsulcke / dewelcke haer met die negotie meenen te generen / ende daer mede haer profijt willen doen; die selve moeten daer van alleenich ende gheheel haer werck maecten: want soo moeten alsulcke daer toe geduerich een goet Cargesoen van allerhande Waeren in voor-raedt hebben / om met de Wilden te verhandelen; waer toe een goede somme van Gereede Penningen verepscht wordt. Die selve moeten haer mede al byz bezre te Lantwaert in onthouden / hare Packhuysen aldaer hebben / ende op de wederkomste der Wilden van de Jacht doorgaens wel passen; soo by aldien zy anders eenich merckelijck voordeel uyt dien handel willen trecken: Soo dat een yeder een van die Negotie / niet / ofte gansch weynich sal kunnen profijteren: ende genomen van Jae: soo kan dat selve onder een groot getal menschen / aen een yegelick in t bysonder weynich voordeel en profijts toe-brenzen: gemerckt de meeste en principaelste Pelterye die daer te Lande valt / bestaet in Bevers en Otters-vellen. Ende of nu schoon van die selve des Jaers / door de banck / al tachtentich duysent stucks, van de Wilden, konden ghehandelt worden / by aldien dan daer te Lande maer duysent Huys-gefinnen waren / soo soude het als dan voor elck Huysgefinde noch niet meer als tachtentich vellen des Jaers zijn. Wat / nu / ende hoe groot / het profijt ofte de winst voor die luyden / uyt dien handel sal kunnen sijn / kan men licht afnemen: ende dewelcke by vernemlichbuldiginghe van menschen mede alsoo van tijt tot tijt schaerster ende flechter sal vallen.

De Lasten oock / waer mede voor eerst de goederen / noodich tot het drijven van dien handel met de Wilden in Nieuw Nederlandt beswaert zijn / en dewelcke soo wel van hier darwaerts gaende / als daer te Lande komende / t'elkens moeten betaelt worden; soo / aen Convoy-gelden met de verhooginge Recogni-

ten als anderlins / die selve maecten dat de winsten / dewelcke men soude vermenen uyt die selve Negotie te sullen kunnen profiteren / voor de Negotianten ofte Handelaers / oock alsoo sonderlinghe profitabel ende considerabel niet en kunnen zijn.

DAT IX. CAPITTEL.

Van de profijten die daer sullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlandt, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel sullen kunnen sijn.

Nae dat vertoont zijn de voordeelen ende profijten / de welcke te verwachten staen uyt den Verbouw van de Graenen / in Nieuw Nederlandt, ende daer omtrent selfs die geene aengewesen zijnde / dewelcke uyt de beste soorte van die te trecken zijn; als mede de profijten de welcke aldaer te Lande den handel ofte negotie van de Pelterye kan geben. So is het als nu oock noodich eens te sien / wat / en hoedanige profijten ofte winsten daer metter tijt sullen kunnen genoten worden daer te lande uyt den Verbouw ende het planten van den Toeback.

Wat dan aengaet de profijten / soo uyt den Verbouw van die vrucht / in Nieuw-Nederlandt te verwachten staet: staet te beduchten dat die selve mede niet seer groot ofte considerabel en kunnen zijn; Ghemerckt / dat den Toeback, dewelcke verbout wort by den Engelschen inde Virgines by beter valt van sijncken en smaek. Oock soo wort door d' Engelsche des Jaers een seer groote quantiteyt van de selve verbouwt ende versonden: dewelcke daer door mede over al / als de bekendste / de baene al bereets in heeft.

Van 's gelijcken soo is den arbeyt onder d' Engelschen in de Virgines, op verre nae soo kostelijck niet / als die wel in Nieuw Nederlandt doet: ende dat om redenen / dat d' Engelschen onder haer het gebryck hebben van de Serves, dewelcke / niet tegenstaende

staende zy van haer eygene Naticn zijn / zy evenwel onder ende aen malkanderen verkoopen en in-koopen / ende die selve alsoo als lijf-eygene gebruycken / haer van haerlieden arbeyp dienen- de / ende dat voor een ordinaris tijt van seven Jaeren, sonder dat- se aen die Serves tot onderhout meer als de bloote kost geven / en- de daer by weynich kleedinge / soo dat die voorszeyde Serves van conditie geduerende dien voorszeyden tijt niet vele en verschelen van de Slaeven, dewelcke ordinaris in Brazijl en andere Warme- Landen en gewesten van America / tot den gemeenen dienst ende Lant-bouw worden ghebruyckt: Sijnde alleenelijck dat onder- scheydt tusschen haer beyden / dat dese Slaeven sijn haer leven lanck / geene / maer voor sommige Jaeren: ten eynde van welc- ke tijt / haere dienstbaerheypdt / komt op te houden; ende worden als dan in hare voorige vryjigheyt wederomme herstelt.

Sulcx / dat aen de zijde der Engelschen / door dat middel den arbeyp / nergghens nae soo dier en is / ende dient-halven oock den Lant-bouw niet soo kostelijck noch soo beswaerelijck en valt / het welcke aen die kant dan nootsaeckelijcken de profijten ontrent de vruchten mede seer vele doet avanceren ende uyt-winnen: Daer in teghendeel den ober-dieren en kostelijcken arbeyp in Nieuw Nederlandt de profijten voor den Bouw-lieden niet alleene van den Toeback, maer van alle andere vruchten seer vele doet declineren ende verminderen.

D A T X. C A P I T T E L.

Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in *Nieuw-Ne- derlant*, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende ver- seeckerste profijten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom.

Belangende den verbou van het Vlas en den Kennep, die selve soude mijns bedunckens / in Nieuw-Nederlandt, wel de meeste ende versekerste profijten kunnen geven / en dat om naevolgen- de redenen.

Ten eersten; **S**o zijn die voorszeyde Waeren van een veel meerder en hooger prijs/ ende dat ten aensien van haer gewichte/ als wel de Graenen doen; het welcke in de af-ladinge ende bevrachtinge der schepen/ den eygenars ende Coopluyden groot voordeel toe-brengh: want de vrachten ofte huyren der schepen lopen eben hoogh/ het zy dan datmen die selve (als by exempel) met gout ofte met koren laedt. Het welcke als dan oock den bevrachters/ nae advenant/ ofte merckelijcken kan soulageren/ ofte in tegendeel beswaeren/ ende sulcx te meer/ soo wanneer den wegh ofte reyse langh komt te dueren nae de verre af gelegentheyt der plaetsen: want de weerdicheyt der Waeren/ brengh den Negotianten/ in vele ende verschedene gelegentheden/ ende voornamentlijck omtrent de hueren der schepen/ oock vele ende verschedene voordeelen ende beneficien toe.

Ten tweeden; **S**oo zijn die selve Waeren mede doorgaens henen/ ende dat oock op alle plaetsen/ op een hooger/ verseeckerder ofte gewisser prijs/ ende hebben daer by een gesetter Merckt/ als wel de Graenen doen; ende dat ten aensien ofte van wegghen de nootsaeckelijckheyt der selve/ dewelcke allenthalven meest altijt eben groot ende ghemeen is: als wel mede/ ten opsichte/ dat de selve Waeren over al in soo grooten overvloet/ niet en worden verbout/ als wel ghemeenelijck de Graenen worden ghedaen: waer door die selve oock raerder bennen/ niet tegenstaende sy ten naesten by/ oock over al/ eben nootsaeckelijcke zijn.

Ten derden; **S**oo zijn die selve Waeren omtrent haere vertieringhe oock des te willigher/ dewijle die selve voornamentlijck seer begheert ende ten hooghsten noodich zijn/ in de Warme-Landen, warwaerts die selve seer werden vervoert/ ende alwaer die doorgaens ruym op eens soo hoogen prijs sijn/ dan zy in eenige van dese Europische gewesten doen.

Ten vierden; **S**oo sijn die selve Waeren/ daer inne/ boven allen anderen/ voordeeligere/ dewijle/ niet alleene het Zaedt der selve/ maer oock het geheele Lichaem by-kans eben groot profijt

fijt aen-bryngt: soo dat in 't supberen van die byuchten by-kans niets verloren en gaet / dan alleenlijcken den upterlijcken vast / zijnde voorts alle het andere min ofte meer bequaem om eenich profijt van te maecken.

Ten vijfden; Soo sijn die ende diergelijke byuchten in alsulcke landen / dewelcke men eerst bevolcken wil / boven al dienstich ende nootsaeckelijck / gemerckt dat aen de toe-bereydinge der selver / vele ende verscheydene hantwercken dependeren ende vast zijn: waer mede veele menschen haeren kost eereijck ende redelijck kunnen winnen / ende dat / soo wel mannen als vrouwen: want omtrent de hanteringe van het Vlas: soo sijn daer toe noodich: Braecksters, Heeckelsters, Spinsters, Bleecksters, allerhande stach van Wevers; als Lint-wevers, Linnenwevers, Pellen-wevers, en Teecken-wevers; van 's ghelijcken soo is daer mede aen vast de Garen-klopperij ende de Verwerij. Soo is het oock met den Kennep geleghen; waer omtrent kunnen in 't werck gestelt worden / Touw-slaegers, Seylmaeckers, Nette-breyders, als anderstins: soo dat door aenwas van hantwercks-luyden / metter tijdt / mede het Koren en alle andere byuchten in haeren prijs merckelijcken sullen rijzen ende toenemen / door dien het selve een meerder vertieringhe der selver binnens lants sal toe-bryngen.

Ten seften; Soo is het Lijn en Kennep-saedt mede op een redelijcken prijs / soo wel om elders henen te versenden / als mede om selver daer te Lande / Oly-molens op te rechten / ende den Oly-slaegers aldaer werck te verschaffen.

Soo kunnen mede die voorszeyde Waeren met minder perijckel van verderben allenthalven beter verboert worden / als men wel d'andere Waeren en byuchten kan doen.

DAT XI. CAPITTEL.

Hoe dat *Nieuw-Nederlant* om te bewoonen voor alle Stants Personen niet even dienstich ende bequaem is: ende voor werckluyden het best, als mede van eenige merckelijcke voordeelen, de welcke *Nieuw-Nederlant* boven vele andere Landen van Europa is hebbende.

Ut het voor-verhaelde blijkt dan ghenoech hoe dat het in *Nieuw-Nederlant* meest op den Lant-bouw moet aen-gelegt worden: waer toe/ also alle stants personen niet even bequaem en zijn/ is dat selve werck oock niet dan den Boeren / dewelcke haer op den Lant-bouw verstaen/eygentlijck nut/ende over sulcx en is *Nieuw-Nederlandt* mede voor allerhande slach van menschen/ om haer in 't selve te kunnen generen / niet even dienstich. Ten waere dan / dat het Luyden waeren van reedelijcke middelen / dewelcke daer door de macht hadden van haer selven/ om alsulcke bouknechten/ende arbeys-luyden te kunnen huyren/ ende in haeren dienst onderhouden / die van den Lant-bou grondighe kennisse hadden / ende door die selve het werck lieten uytvoeren. Doch hoe kostelijck dat selve voor alsulcke luyden soude vallen / ende hoe weynich profijts die selve wederomme daer uyt souden hebben te verwachten / dat kan uyt het gene hier voren is gesept/ genoech bekent worden.

Door luyden nu van meer dan ghemeene middelen en gerede penningen/ dewelcke het aen haere Jaerelicksche inkomste niet veele en verscheelt / of sy den intereste van een Capitael van tachtentich ofte hondert duysent guldens / voor eenige Jaeren missen/ ende dat in *Nieuw-Nederlant* besteden ende aen-leggen/ als dewelcke niet soo seer en sien op de datelijcke winsten van het gelt dat sy in overvloet hebben; maer meer affecteren het besit van eenige Landerijen onder sonderlinge eer-naemen ofte titelen/ als van Heerlijckheyden ofte andersins / voorsien met verscheyden

scheyden Voor-rechten ende Vryheden, van Hooge / middelbaere / ende laege Jurisdic tie / is Nieuw-Nederlandt een bequaem lant / als zijnde tot noch toe niet sonderlinge bewoont / ende daer dooz hebbende veele groote ende leegh leggende landen / alwaer dan alsulcke luyden nae haer wel-geballen konnen uyt-kies en / vooz niet bekomen ende in eygendom besitten soodanige wel gelegene plaetsen / om in die selve haere Colonien op te rechten / ende van tijt tot tijt de selve bevolcken / oock allengskens naer 't verloop van eenige Jaeren haere ghedaene ende aengewende onkosten wederomme inhaelen / ende alsoo met 'er tijt besitters worden van schoone Vandenrijen en treffelijke Heerlijckheyden.

Van 's gelijcken soo is Nieuw-Nederlant goet vooz alsulcke luyden / dewelcke haer Capitael niet soo groot en is dat sy van den enckelen interesse van dien buyt en anderen onnestsach / alhier te lande fatsoenlijcken konnen leven : ende dewelcke haer op de Negotie ofte weynich verstaen / ofte het selve daer in niet en derben risigeren. Het welcke so sy in Nieuw-Nederlant willen aenleggen / soo konnen haer die selve daer mede in dat lant in vijf ofte ses Jaeren in soodanigen posture stellen / dat sy daer van seer wel ende eerelijcken konnen leven.

Alsoo oock een arnt ende verlegghen man beswaert met een groote familie / dewelcke alhier te lande beswaerlicker kan aen de kost komen / de selve kan in Nieuw-Nederlant mede / so wanneer hy eenige hulpe van de Patronen der Colonien aldaer geniet / noch wel met 'er tijt / nae eenige Jaeren neerstigen arbejts / vooz hem selver ende de sijne een goet stuck eygen Lants komen te besitten / daer van hy redelick ende wel sijn nootdrift kan hebben / ende heeft oock hope van t' eeniger tijt sijne conditie noch meer ende meer te konnen verbeteren.

Want Nieuw-Nederlant heeft veele ende merckelijcke vooz deelen boven dese ende andere Landen / ende vooz naementlick vooz arme menschen / ende die van geen groote middelen en zijn : soo dat het selve in vergelijckinge van dese ende andere dierge-
lijc

lijke landen/ een lant is/ alwaer 't vooz sodanige menschen vyz
wat beter is te leven ende gemackelijcker aen de kost te komen/
als wel alhier in Nederlant en andere om heer leggende landen.

Ende dat vooz eerst, om dat / aldaer geen lant en manqueert
vooz die gene dewelcke eygen lant begeeren / ende alhier niet ey-
gens en hebben : ofte dewelcke dooz gebzeck van middelen alhier
niet eygens en kunnen krijgen.

Ten tweeden ; so heeft Nieuw-Nederlant wegens sijne schoo-
ne rebieren en menichte van Kriecken en Killen / dewelcke dat
selve lant ober al dooz-loopen/allenthalven seer goede bequaem-
heydt tot nootdrift van Visch aen de inwoonders van t selve :
oock mede om een goeden handel metter tydt daer mede te kon-
nen drijven. Soo dat wie maer een Netjen heeft / die selve kan
geduerich heen zijn huys-gesinde van Visch versien.

Ten derden ; soo hebben die selve inwoonderen geen minder
voordeel ober al van landt-en-water gevogelte : als mede van
allerhande goet Wilt / groot en kleyn tot onderhoudt van haer
huys.

Ten vierden ; is daer overbloedt van allerley schoon ende be-
quaem Hout/soo wel om Huysen te timmeren/als om Schepen
te bouwen : Iae daer is alles van Hout-werck wat tot den
Scheeps-bouw van nooden is/ oock tot Masten incluyt.

Ten vijfden ; So zijn de landen aldaer seer vruchtbaer/de sel-
ve draghen vele Aeren achter een allerhande slach van Koren/
sonder datmen omtrent die selve meer arbeys behoeft te doen/
dan eens omme te ploegen. Van het lant te mesten en weetmen
daer soo niet af/noch en heeft het selve niet van nooden; als oock
selden het Somer vaeren.

Ten selten ; soo hebben d' inwoonders van Nieuw-Nederlant
mede dat voordeel/ dat sy aldaer vpen brant hebben/alsoo 't een
Landt is vol van allerhande goet Hout / 't welck haer niet en
behoeft te kosten dan den arbeys. Ende soo is vpen brant inder
daet al een groot solaes vooz luyden dewelcke van geen groot
vermogen en zijn.

Ten

Ten sevenden; Soo is den handel der Pelterije oock al mede eenichsints favorabel / ende soo kan die selve al redelijcke profijten aen d' een ende d' ander toe-bzengen: van 's ghelijcken de Visscherije.

Alsoo is Nieuw-Nederlant een seer goet ende gelegend Landt voor arme luyden / ende luyden van weynich vermogen / ten opsichte van dese ende andere nae-byrige Landen / als dewelcke in het selfde seer wel konnen leven ende beter aen de kost komen als ergens in dese Europeïsche gewesten. Maer om spoedighe conquesten te doen / ende groote middelen in korte Taren over te winnen / daer toe en is het noch niet bequaem / altyt niet om in eenige comparatie te mogen komen / met de Warme Landen, ende voornamentlijcke soodanighe / daer van ick soo stracks sal spreucken.

D A T X I I . C A P I T T E L .

Van de profijten soo de Inwoonders van *Nieuw-Nederlant* fullen konnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel insonderheyt mede, uyt de nae-by gelegene Vis-rijcke Visscherije op de bancken van Terra-Nova.

Tot hier toe is gesproken van alle d'aert-bzuchten van Nieu-Nederlant, ofte dewelcke aldaer verbouwt souden konnen worden. Als mede waer nae toe / ende met wat winst die selve bzuchten best souden konnen werden vertiert: in 's ghelijcken is gesecht van den handel van de Pelterije daer te lande vallende: waer by vertoont is / wat ende hoe groote profijten een peder van de selve nae zijnen aerdt ende gelegentheydt wederomme soude konnen uyt-leveren.

Als oock mede / welcke onder die bzuchten doorgaens met het meeste ende verseeckerste profijt soude mogen verbout worden. Soo resteerter als nu noch aen te wijsen / wat daer-en-boven noch al voor voordeelen by den inwoonderen van Nieu-Neder-

F

landt

landt uyt de Wateren aldaer konnen ghetrocken ende ghenoten worden: bestaende die selve eygentlyck inden Visvanck.

Ende ghelijck als daer naeuwelicx een landt inde werelt is/ het welcke niet/ schoon bezre van de Zee gelegen / sijne rebieren/ beecken/ende waterloopingen heeft: dewelcke mede hare vruchten uyt-leveren; ende daer dooz even soo wel als de Landrijen selve/ mildelijcken haere profijten aen de inwoonderen toe-brenghen ende mede deelen. Soo is het oock niet anders geselt/ als met het lant selve: want/ gelijk het eene lant in weerdicheyt seer veele van het andere verscheelt / ende alsoo nae sijne gheleghentheynt / min ofte meer aen de menschen wederomme sijne voordeelen uyt-reyckt: soo geven oock van 's gelijcken de Rebieren / beecken ende wateren aen die selve haere profijten / nae dat die min ofte meer Visch-rijcke zijn.

Mengesten dan alle landen/ in dier voeghen / dooz middel van haere wateren aen d' inwoonderen niet alleene groote diensten toe-brenghen / maer haere sonderlinghe voordeelen aen die selve verschaffen / ende dat even soo wel als het landt selver doet ende meerder oock: soo sijn dan daer dooz alsulcke landen/ boven anderen insonderheyt hooge te achten; dewelcke niet alleene de gelegenheyt van groote/ schoone ende middelbaere Rebieren/beecken/killen ende kriecken hebben/ ende dewelcke al te samen seer Visch-rijcke sijn: maer dewelcke daer-en-boven aen een seer vruchtbaere Zee gelegen/ noch daer benevens/ (ende dat nae-by ende gelijk als vooz de deure legghende/) heeft een sonderlinghe gelegentheynt van seer Visch-rijcke bancken

In dit alles is Nieuw-Nederlandt boven vele andere landen seer gheluckich: want het selve en is niet alleene wel aen de Zee geleghen / ende heeft inwendich overvloet van seer Visch-rijcke Rebieren/ Bahien ende Killen/ maer het heeft noch daer-en-boven/ als een sonderlingh voordeel die nae-by der-hant ende daer dooz so wel gelegene Visch-rijcke Visscherije op de bancken van Terra-Nova, dewelcke van daer af in vier ad vijf dagen konnen werden bezeylt.

Ende

Ende aenghesien nu dat die selve **Visscherije** seer groote ende ongemeene profijten toe brengh aen de Fransche ende Engelsche Terra-Neuv-vaerders/dewelcke alle Jaeren darwaerts vaeren om te visschen: soo kan die voorszeyde **Visscherije** buyten twijffel ongelijck meerder profijt geven aen de inwoonderen van Nieu-Nederlandt, dan wel aen de voornoemde Franschen ende Engelschen. Ende dat ten aensien dat die voorszeyde **Visscherije** van Terra-Nova d' inwoonderen van Nieu-Nederlant als voorsz haere deure leydt / dewelcke sy-luyden van daer meesten tijt in vier ad vijf daeghen kunnen bezeplen: soo dat die selve daer door / al een gerupmen tijt kunnen gevischt hebben ende van haeren eersten vanckst bevraecht zijn / eer d' andere aldaer ter plaetsen eens kunnen wesen. Waer door sy over al mede soo in **Hispagnien/Portugal/ de Strate/ als anderstints/ de eerste Merckt** kunnen uyt-winnen/ aen het welcke dickwils/ omtrent de **Negotie** / seer vele aen-gelegen is.

Waer by komt noch; dat d' inwoonderen van Nieuw-Nederlant van vele groote ende swaere onkosten by zijn / dewelcke de Fransche ende Engelsche nootsaeckelijcken moeten draeghen: want de voorszeyde Franschen ende Engelschen haere **Visscherije** beswaert seer/ dat de selve vier/ vijf/ ja dickmaels meer weecken/ nae gelegentheyt van weer ende wint moeten onder-wegen sijn; voorsz ende al eer sy daer ter plaetsen kunnen komen ende wederomme eenich voordeel met visschen doen. Nochtans soo moeten die selve alsoo/ dien gansch en tijdt door van haere reyse / betalen d' hueren der **Schepen** / als mede ondertusschen onderhouden boots-volck ende Soldaten in kost ende maent-gelden. Die selve moeten haer daer benevens mede met **Conbopers** versien. Al het welcke hoe merckelijcken het dien handel beswaert ende kostelijcken maect / de winsten daer-en tegen vermindert / dat kan een pegelick licht afnemen. Van alle welcke swaere onkosten d' inwoonderen van Nieu-Nederlant voorsz eerst bevyjt sijn/ ende dat ten aensien van de nae-by gelegentheyt der selver **Visscherije**

scherpe; soo dat sy dient-halven/ met kleyn ende licht vaertuyg/
die selve kunnen oefnen / den gedroogden ende gesouten Visch
t' ellekens wegh voeren ende te huys brengen; ende als dan van
daer met gelegentheit ende grooter vaertuyg elders henen ver-
voeren ende aldaer verhandelen / terwijl Fransche ende Engel-
sche daer toe geduerich groote Schepen moeten houden/dewel-
ke/ gelijk geseyt is/ veel kosten. Alle't welke niet tegenstaen-
de / so is nochtans kennelijcken hoe groote profijten die Vissche-
rije Jaerlicks aen die voornoemde Franschen ende Engelschen
is gevende: Het gene genoeg af-ghehouden kan worden uyt de
menichte der Schepen / dewelcke van die Naticn alle Jaers
darwaerts varen visschen / welker ghetal dickmaels wel tot
drie ad vier-hondert ende hoogher beloopt: want dat is secker/
dat niemant hem/ tot die Visscherie ende verre vaert soude bege-
ven / soo by aldien daer gheen merckelijcke profijten ende voor-
deelen aen vast en waeren.

Ende gelijk vooren mede ghesecht is/ dat d' inwoonderen van
Nieuw-Nederlant, door hare nae-by gelegentheit/ vroegher aen
het visschen kunnen zijn/ dan de Franschen ende Engelschen: soo
kunnen oock die selve laeter daer by zijn/ terwijl d' andere met
het verlopen van 't saysoen haeren wegh moeten spoedigen om
voor den winter t' huys te zijn. Ende schoon dat die selve alsdan
den Visch van haeren laeteren vanckst niet en konden over Zee
nae Europa vervoeren/ soo kunnen sy nochtans die selve tot haer
eygen verdoen in den Winter-tijt gebruiken.

Waer uyt blijkt dat d' inwoonderen van Nieu-Nederlant,
haer omtrent die Visscherie te dege beneerstigende/in korten tijt
daer door merckelijcken souden kunnen op de beene gheraecken:
want in die selve zijn sonder twijffel wel de meeste/ gereetste ende
versekerste profijten ghelegen / dewelcke aldaer te lande in het
begin kunnen gebonden worden: want also den Lant-bouw al-
daer te lande (als vooren is aen-ghewesen) in den aenbauck vuyt
wat kostelijck valt/ ende de profijten daer-en-tegen gering zijn/
als

sal men die selve daer door by wat kunnen verlichten.

Soo moeten oock die gheene / die nieuwe ende onbewoonde landen eerstelick willen gaen bewoonen ende die selve in goeden stant ende staet brengen / daer toe dese goede ordze volgen / ende die selve boven allen anderen saecken als gewisse hooft-regels wel te deghen in acht nemen; te weten: dat sy haer al-te-male niet aen een ende het selfde werck vast hanghen, nochte tot een ende den selfden arbeydt en begeven. Het welcke in soodanige gelegentheydt / ende voornamentlijck in de eerste beginsselen der dingen doorgaens de gemeene saecke seer schaedelijcken is / Aeden ghemeenen arbeydt verpdelst / ende veele andere anderflins apparente profijten doet versuymen / ende voor-by gaen: waer door het gheschiedt / dat veele / veeltijts ontrent het voort-setten van haere begonnen wercken / allen lust ende yber benomen werdt / dewelcke aldan verdrietsaemheydt in plaetse van noot-saekelijcke vermeerderinghe van neersticheydt daer door wordt toe-gebracht. Benevens noch veele andere ende grootere inconvenienten ofte ongelegentheden / dewelcke daer uyt alleene haeren oorspronck ende oorsaecke nemen.

Want / in alle Landen / doch voornamentlijck in soodanige / die men nieuwelinc wil bevolcken ende bequaemen; moet men dit als voor een grondt-reghel (ofte ghelijckmatich richtsnoer waer-nemen; Hoe dat men door verscheyden wegen ende middelen, altijd tot de meeste voordeelen gheraect, ende hoe dat men door het middel van het eene, het andere kan, en dickmaeks moet verbeteren, helpen ende soulageren. Het welcke voorwaer niet alleene seer dienstich / maet oock seer noodich is / dat men 't selve in alsulcke nieuwe Landen (gelijk geseyt is) wel in acht neme ende in practique stelle; soo by aldien men sijne saecke met den meesten spoet ende voor-spoet in de beste ende verscekerste pestuere wil brengen / ende alle schadelijcke langhwijligheydt van dien vlieden ende ontgaen.

Want, men moet nae meer dan nae eenen wegh van profijt omme sien: ende om sijn werck op het gemackelijckste in wesen te konnen brenghen, soð moetmen het aen de eene kant vinden, omme, het gene men aen d'andere te kort schiet, toe te geven. Ende wie dit wel in acht neemt / die selve sal in weynich tijds metter daet bevinden / hoe verre hy sijn werck daer door sal verlichten ende allen anderen te vozen gaen.

DAT XIII. CAPITTEL.

Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheyt.

Alle het gene datter te seggen valt van Nieuw-Nederlant, als sijnde een Kout Landt, ende eyghentlijck dienen kan tot verklaringe van de vooz-gestelde materie / dat selve is tot hier en toe genoegsaem / en nae vereysch van de saecke by-ghebracht ende af-ghehandelt: soo datter als nu overich is van 's ghelijcken te doen met Guajana, als zijnde een Warm-Landt, ende het tweede lic van dese materie.

Maer eer ick daer in voort-gae / soo dunckt het my noodich te wesen / alhier wat naeder te spreucken vande situatie ofte de gelegentheydt van Guajana; dan ick wel hier vozen in het vierde Capittel hebbe gedaen.

Om redenen / dat het selve landt / tot noch toe weynich by de Nederlanders is bevaren ende besocht geworden: waer door het komt / dat weynich menschen hier te lande / eenige grondige ofte genoegsaeme kennisse van 't selve konnen hebben; waer door die selve nae vereysch geensins en konnen oordeelen / ick laet staen recht vatten de weerdicheyt van alsulcke Landen / die welke sy noyt gesien / van gelesen / ofte hoorzen vertellen hebben. Soo dat het mijns bedunckens belachgelyck soude wesen / eenigh vremt ofte weynigh bekent Lant, eenige sonderlinghe ende voor-
naeme

naeme deuchden ende weerdicheden toe te willen schrijven, sonder al-bevorens nae gelijkmatigheyt, eens de situatie ofte de gelegentheit van 't selve, als mede de ghestaltenisse der Landerijen, de hoedanicheyt der vruchten ende gewassen, ende voorts het gene daer van dependeert, verklaert ende vertoont te hebben: Aengefien dat tot een recht oordeel van de menschen, behoort, een voorgaende goede en grondige kennisse van saecken, sonder dewelcke, alle oordeel onrechtmatich moet uytvallen, daer van haer behooren te wachten alle luyden dewelcke de waerheydt insonderheydt moeten lief hebben, ende nae behooren omhelsen. Ende salick dan alhier voor eerst aenwijzen de situatie ende ghelegenheyt van Guajana, als mede generalijck vertoonen de ghestaltenisse/ ende hoedanicheden/ ende Gronden der Landerijen in het selve gelegen.

De wijt-vermaerde Gebiere de las Amazonas, by den Wilden genaemt Tabò: de grootste des werelts (daeromme zy oock met recht den name voert van de Coninginne van alle de Gebieren des aerdtbodems): scheidt Brazyl, ende heet by den Spangiaerden soo vermaerde Goutrijck Guajana, anderlius genaemt de Wilde Kuste (ten aensien dat het selve Lant/ tot noch toe niet ofte weynich dan by den wilden is bewoont geweest) van malkanderen.

Die voornoemde Gebiere ontlooft haer in Mare del Norte: ofte de groote Noort-Zee, ongheweer op twee graden en 12 minuten, benoorden den Æquator, ofte Linea Æquinoctiael, de selve is breed voor in den mont tusschen Cabo Blanco, gelegen op eenen graedt en dertich minuten: bezuyden die voorsz. Linea Æquinoctiael, ende zijnde den laetsten hoeck van Brazyl, ende Cabo del Norte gelegen op twee grad. twaelf minut. benoorden die selve Linea, ende wesende d'eerste uytstekende hoeck van Guajana, omtrent sestig mijlen.

Het voorszende Guajana neemt zijn begin aen Cabo del Norte voornoemt/ gelegen op twee grad. en twaelf minut. benoorden de Linea Æquinoctiael, ende streckt sich voorts uyt tot aen de Gebiers

viere D' Oronoque, gelegen op 9/ en 10 graden Noorder-breette: (so seer befaemt doo? d' ongeluckige reysen/ van dien so vermaerden Zeeheldt, Sir Walter Kaleyck, wiens gefeylden toe-legh aldaer/ voor hem veroorsaect heeft een ongefeylde ende ten hoogsten ongeluckige doodt) de selve Kuste langhs de Zee begrypt in haer ongheveer drie hondert mijlen lants: en soo streckt haer die voorsz Kuste meest O. Z.-O. en W. N.-W. en leyt onder den 310. 320. en 330. graden der lengte.

Guajana grenst in 't Oosten aen Braziliën, in 't Westen aen Venzuela, in 't Noorden aen de groote Noort-Zee, ende in 't Zuiden aen de onbekende Landen: want die voorsz Kuste is tot noch toe weynig binnen-waerts bekent; maer hebben alleentich nu en dan eenige Naticn die het selve landt langhs de Zee gelegen nu en dan besocht ende bevaren. Die gantsche Kuste legt onder een seer gefondt ende getempert Climaet, alsoo goedt als dat van Brazyl; tot noch toe gehouden voor het gesontste lant van gansch America, jae van de gantsche werelt: Oock soo wordt die gantsche Kuste uyt de Zee doo?gaens bewaeyt van een Noorden ende Noort-Oosten wint / maeckende die Zee-winden in de gewesten tusschen den beyden Tropicos gelegen/ de gesontste landen.

Guajana: ofte de Wilde-Kuste, legt over-sulcx op eene hoochte/ ofte breette des Mertrijcks van den Æquator met Braziliën ende Peru, alleene dat die selve landen haer strecken van den Æquator nae het Zuyden; maer Guajana nae het Noorden.

Dat selve lant wordt allenthalven doo?-loopen van menichte van schoone Gebieren/ Kriecken ende Killen/ waer doo? dat lant over al gebroocken wort/ ende groote bequaemheyt toe-gebragt/ om allerhande water-wercken, allesins toe noodich ende dienstich / ende voor al tot het verveerdighen ende toe-bereyden der vruchten ende Waeren van die Landen / te konnen legghen tot een peders gerijf: als mede tot het afvoeren ende vervoeren van de vruchten / Waeren ende Coopmanschappen aldaer te Lande vallende ende komende.

Het

Het Land van Guajana is door-gaens een laegh land/ende gelijk gesept is/ allesints gebrooken ende door-loopen van goede Rivieren: op weynich plaetsen van die Kuste vintmen voor aen den strant hoog land ofte geberchte/ dan eerst vele mijlen te landwaert in: behalven langs de West-zijde van Rio Tappara, ofte Wey-poco, alwaer haer vertoonen de Berghen van Carmoury, Capoury, ende Mastoure, ende dat daer aen ghelegen landt van Commaribo, het welcke langs strant niet dan geberchte is. Van 's gelijcken aen de West-zijde van de Riviere Aperwacque leydt het geberchte van Pawiery, ende wat hoogher de Riviere op/ het geberchte van Moperwacque.

Het landt tusschen Rio Cauwo, ende Rio Wia, is oock aen de Zee-kant hoog ende berchachtich / ende soo wert dat geberchte genaemt Ouraram. Op het eplant Matorwy, ghelegen tusschen Rio Wya, ende Cajani, leydt mede het geberchte Meriri: oock so is dat eplant door-gaens meest hoog landt. Doorts soo is de gantsche Kuste black ende laegh/ ende meestendeel tot eenighe mijlen te landtwaert in niet kreupel-bosch bewasschen: soodanich dat daer door allen toe-ganck aen het selve uytter Zee wordt benomen/ ende geen aenkomen en laet/ noch eenich open en geeft/ anders dan door de Rivieren: het welcke die Kuste uyt der Naturen een ober-groote sterckte toe-bzengt/ ende een middel geeft omme het selve tegen allen buyten geweld en seer licht te kunnen versterken ende beschermen: want de kreupel-boschen zijn op soodanigen wijze door malkanderen gewassen/ ende haere gronden door-gaens alsulcke swaere/ taeye/ ende diepe kleijge moerassen/ dat die selve ondoor-ganckelijck zijn: oock soo worden die selve noch daer-en-boven geduerich van een ontelbaer heyt van mosquites bewoont ende bewaecht/ zijnde 't selve een ghedierte noch vele kleynder als de muggen alhier te lande; maer 't welcke soo overvinnich is in 't bijten / ofte eerder steecken met sinen angel/ dat geenich mensche onder ofte ontrent die selve kan gedueren/ oock hoe robust die selve soude mogen zijn.

De Eylanden inde Riviere de las Amazonas gelegen/ zijn mede laege landen / ende sijn de selve van soo schoonen ende vruchtbaeren grondt / als daer eenich lant inde wijde werelt van Godt mach gewenscht ofte begeert worden / bequaem om allerhande vruchten voort te brengen. De Eylanden legghende in die voorszeyde riviere zijn te saemen onghelijck vele grooter dan gansch Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt, met alle haer omleggende Eylanden.

Het lant langs die geheele Kuste is seer goet ende vruchtbaer/ ende heeft het selve allenthalven tusschen de rivieren treffelijck verges, ofte laeghe landen / sijnde meestendeel schoone ende vette kleyn-gronden.

Het selve landt van Guajana is dooz-gaens henen met dicke Bosschen van allerley swaer hout overtrocken ende bewassen; het welcke by den Portugysen in Brazyl sijnde rechte kenners van goede landen en gronden / wort geacht voor een gewis ende verseeckert / jae onfeylbaer teecken van den besten gront: zijnde het onder die selve een gemeen ende gewoonelijck spreekwoort / dat / hoe een landt uyt der naturen ende van selven sich beter kan kleeden, hoe dat het selve oock beter vermach anderen te kleeden: willende daer mede te kennen geven / dat hoe een landt uyt de natuere dicker ende swaerder Hout voort-brenghet/hoe dat de gront better is / ende dien volgens beter ende bequaemer om allerley slach ofte soorte van swaere vruchten / des te langer Jaeren te konnen draegen ende voeden. Het welcke haer een langhe ondervindinghe heeft ghieleert waer te sijn. Daeromme oock de Portugysen so wanneer sy eenige nieuwe landen willen schoon maecken ende tot culture brengen/ daer toe altyt soodanige uytsoecken ende verkiezen / dewelcke het dichtste bewassen sijn ende die daer benevens de dickste ende swaerste boomen dragen: want alle andere/ geen hout-dragende landen, ende dat in regard van den lant-bouw worden by de selve weynigh geestimeert.

De Warme Landen hebben hier ende daer/ ende voornamentlijck

lijck alwaer hooghe landen zijn / Campinhes : wesende die selve in haer selven van een santachtigen gront ende sterpl/ nochtans met lanck gras bewassen sonder eenich geboomte/ dewelcke hier ende daer/ ende insonderheydt verre te lantwaert in / Guajana al mede heeft. Nochtans soo en sijn die selve landen/ geenstins van soo een geringen waerdije/ ofte die selve konnen wel ghebruyckte worden/ ende noch al vry wat meerder profijts afwerpen/ als in vele koude landen / oock de beste klep-gronden / niet en vermogen te doen/ ende dat overmits alsulcke landen seer goet ende bequaem zijn om met Cattoen-boomen beplant te worden: willen- de die selve wel soodanighe gronden hebben / ende daer inne seer wel groepen ende wassen. Oock soo kan de beplantinghe van alsulcke landen mede gemackelijcken gheschieden/sonder velen arbeyt/ ende dien volghens met weynich kosten: want al de soodanighe landen hebben weynich schoon-makens / jae geen van nooden/ als boedende gansch geen Hout-gewas. De Campinhes sijn daer te lande / gelijk in dese landen sijn de Hooge Hiet, ofte Hey-landen. Die selve zijn mede seer goet ende bequaem om schapen op te weyden/ zijnde der selver gras seer drooge ende gesont: waer door dat vee geenstins onderhevich is die groote plaegge der selve beesten/ hier te lande soo periculcus ende schadelijck/ ghenacmt de Gelligheyt ofte Sellich-sieckte: dewelcke meestendeels haeren oorspronck neemt vryt al te vochtige gronden ende te vette weyden. Sulcx dat dat selve Vee in die landen op alsulcke gronden / vry wat beter tier heeft als wel in koude en vochtige ofte laege ende waterige landen. So sijn oock die selve Campinhes goet vooz allerhande ander Vee / ende dat soo vooz Wilt als tam Vee. Soo dat geen lant inde warme landen en behoeft leedich te leggen oft veel min ondeuchdich is: maer soo is het selve ofte tot het eene ofte tot het andere ghebruyck / altyt noodich ende bequaem / het welcke oock niet sonderlingh voozdeel ende profijt/ dat noch wel het aldermeeste is/ kan ghebruyckte worden.

DAT XIV. CAPITTEL.

Van de Hout-gewaffen, Gommen ende Balsemen, soo in Guajana vallen ende gevonden werden : als mede van de Verwen.

Het Lant van Guajana is / gelijk alle andere nieuwe en weynich bewoonde landen / seer bosachtich ; het Hout in die selve is veler-hande / ende onder dat seer schoon ende kostelick Hout ; als / Cederen / Ebben / Sacradanen / Letteren / Violetten / Palissanten / Root-sandal-hout / Citroen ende Hoose-boomen-hout / hebbende bykans mede die selve reuck ende couleur / alle 't welke bequaem is om alle schoone wercken van te maecken / tot stofferinge ende sonderlinge vercieringhe van Kercken / Pallessen / gemeene Hupsen als andersins.

D' Engelsche , dewelcke voor desen die Kuste op verscheden plaetsen hebben bevaren / willen / dat omtrent de Rivieren van Tappara ofte Weypoco , Aperwacque , Wia ende Cajani mede Brasilien-hout soude vallen ; doch dat selve is onsecker. De Franschen schrijven aldaer wel een Hout gevonden te hebben het Brasilien-hout van Couleur ghelijck zijnde / maer dat het inderdaet geen Brasilien-hout en was : of zy nu dat rechte ghevonden hebben gehad / daer van d' Engelschen schrijven / dewelcke anders dat selve Hout seer wel kennen / dat is mede al twijffelachtich. Doch op die voornoemde plaetsen valt seer goet Aloë-hout, nae het getuygenisse van Jan Macquet, het welke by den Indianen wort ghenoeit Aupariebou : ende schrijft die selve / dat hy wederomme in Franckrijk keerende / soo tot Tours , Poictiers , Angers , Fontaine , als la Rochelle , d' once van dat Hout aen den Franck-bereyders tegens thien / vijftien / ende twintich stuyvers hadde verkocht. Noch soo valt daer veelder-hande ander Hout allesins toe nut ende bequaem.

Daer worden mede ghevonden seer goede Gommen / als den Colliman , Anime , ende Copal. Dees Colliman, ofte Carriman

is een soorte van Bitumen, swart van couleur/ gelijk als Peck: de selve op het vier geleyt geeft van haer een seer goeden en aengemenen reuck / ende die selve op-gesnoven is seer goedt voor de sinckingen uyt het Hooft. Die Gomme komt voort in seekere plaetsen daer veele Fonteyn-aderen zijn / ende wordt die selve vergadert / vernieghet met Aerde onder aen seekere stammen van Boomen/ ende dat onder groen mosch: die Gomme valt aldaer in sulcken overvloet / dat d' Indianen die selve ghebruycken om haere Canoes ofte scheepjes daer mede te bepecken. De selve deugt dewelcke den Colliman heeft wordt mede ghevonden in de Anime, sijnde die selve een geele ende klaere Gomme, als die van Arabien.

De Copal is goet om geswellen te genesen/ dewelcke uyt koude ende slijmachtige oorsaecken voort komen: want die gene die uyt hette ende bloet humne oorsaecke nemen/ daer en is den Copal niet soo dienstich voor; aenghesien dat die heet is: dese Copal is een witte Gomme, treckende op den graeuwen: Den Boom dewelcke dese Gomme voort-brengt gelijckt nae den Lauwrier in bladeren/ maer is in sich selven grober ende dicker van stamme. De Baretta is een seer heelsamen Balsam. Daer vallen oock verscheyden Gommen / seer bequaem tot parfumen: daer wordt oock gebonden geel Amber, ende de Gomma Lemnia.

Guajana brenght oock voort verscheyden goede Verwen / als daer sijn d' Oriame, of d' Orange verwe/by den Wilden genacmt Annoto. De Zinzelij-Verwe komt uyt sekere klepne roode zaetsjes wassende in eenen bast / ende dit is de ghemeene Verwe daer mede haer de Indianen beschilderen. Daer is mede een Bespe die blaenw verwet: daer valt een Gomme die geel verwet/ daer sijn blaederen van boomen dewelcke wel bereydet/ een goede hooghe roode Couleur geven. Daer wast oock een Hout dat purper verwet / ende een dat geel verwet. Daer is noch een Hout welckers sap als het heet is Purper verwet / ende Carmosijn als het koudt is.

Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert- vruchten, ende dat so wel van die gene, dewelcke in dat Landt Naturel sijn, als de welcke aldaer gebracht ende gheplant ofte gesaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.

Belangende de vruchten van Guajana die konnen bequaemelijck af- gedeelt worden in twee soorten; te weten/ in Aerd- ende Boom- vruchten.

De Aerd- vruchten sijn Suycker-riet, Indigo ende Toeback: het welcke sijn drie Hooft ofte principale vruchten van groot profijt/van 's gelijcken den Gengher, de beste die men vint om te confijten.

Daer wort oock gevonden een seeckeren stronck / hooger ende vele dicker als alhier te lande de Boeren Kool- stroncke sijn: de selve heeft langhachtige blaederen / ende die doornigh ofte steekkelachtig gelijck de distelen; dat selve wort genoemt Carrawattà, dewelcke afgesneden zijnde/ende op de maniere van den Kennep gehandelt en gherot/ ende dat gebroken/ geeft een hoedanicheydt van sich als den Kennep hier te lande doet/ doch vele fijnder ende stercker: goet ende bequaem om allerley Touwerck van te maken/ende Garen van te spinnen tot visch- netten/als anderstins. En is in Brazyl by experientie onderbonden dat het Touwerck/ ende de Netten van dat goet geslagen ende gebreyt/ wel eens soo lange hebben geduert/als wel die gene dewelcke van Kennep gemaect waren. So staet oock te ghelooven dat aldaer te Lande den Kennep alsoo wel sal groeijen als hier ofte elders; aengesien die selve wel warmte wil hebben: 't welcke soo zijnde/ soudemien die vrucht in die landen al $\frac{2}{3}$ / ofte meermalen des Jaers konnen verbouwen; daer uyt al een goet profijt soude te trecken sijn: dat oock aen het selfde niet vele te twijffelen en is: daer in versterckt my het schrijvens van seecker geloofweerdich vrient uyt Guajana: daer by hy vermelt dat hy aldaer onder anderen ghesaeyt heeft Lijn-zaet, het welcke seer fraey was op- ghekomen/ en

en in den tijt van weynich weecken seer schoon stonde en bloeyde / iae dat het so schoon was aen te sien als men het soude mogen wenschen. Waer uyt ick een besuyt maecke / dat soo het Blas / dat minder hette dan den Kennep verdraegen kan / aldaer groeyen wil / dat den Kennep niet minder en sal doen. Ghelijck dan uyt den verbou van den Kennep merckelijck voordeel sal te crecken sijn / soo salder noch ongelijck meer uyt het Blas te verwachten staen : want alsoo alle vruchten / inde Warme Landen sijnder vallen dan inde Koude Landen : soo is het sonder bedencken ofte dat lant sal voortbrengen Vlas vele sijnder ende delicateser als ergens kan gebonden worden / ende ongelijck beter en alsulcken goeden Kennep.

Daer wast oock seer overbloedich het Jorgelijnsaet en beter dan in Alicante : sijnde een zaetjen by kans als het Lijnsaet is / doch gekaenwt is van smaeck gelijk d' Amandelen : het welcke geeft een seer schoonen ende delicatesen olye / soo klaer als een Hoosse-water / ende is aengenamer by allerhande spijsse ghebruyckt als selver den Olijf-olij. Dat selve zaedt wort oock op verscheyden manieren met Suyccker geprepareert / ende is alsoo bereydt seer aengenaem ende liefelijck.

D' andere vruchten voornaementlijck tot 's menschen onderhout van nooden / sijn vooz eerst de Manieques ; daer van de Farinha ende Cassave wort gemaect / dienende daer te Lande vooz broot / en zijnde seer smakelijck en voetsaem. Doozts Rijs , Milie ofte Mays Patattes , Fabesen ende Bonen van diuersche soorte / dewelcke aldaer te Lande in veertich daegen nae het planten konnen genutticht worden ende ryp sijn. Als oock Pompoenen dewelcke inde Warme-Landen so heereijck sijn als hier ongeacht : dewyle die selve aldaer soo drooghe / soet ende wel smaekende vallen / als alhier te Lande gheene Geele ofte Witte Peen en doen : Daeromme die selve oock seer bequaem sijn om by allerley Versch ofte Ghezouten Vlesch ofte Speck ghekoockt te worden : de selve sijn oock seer goet gebrueden / ende sonderlinge
delicaet /

delicaet / ende konnen alsoo mede voor toe-spijse by het eene ofte het andere genuttighet worden. Iae soo sijn die selve vermits haere sonderlijcke droogheyt seer soet / ende daer benevens seer mals / soo datse by velen voor een delicatelle worden ghehouden / gelijk zy inder daet oock zijn. Aen die selve vrucht / dewelcke alhier te lande soo waterich valt / daer doorse by-kans onbruyckbaer is / altyt seer weynich gheacht / mach men klaerelijck bemercken / hoe vele een su yvere en drooge Lucht, ende een Aerdrick daer nae geproportioneert al vermach, ende deuchde toe-brengh, aen alle Vruchten ende Gewassen.

De Meloenen sijn aldaer soo uyter-maten goet / drooghe ende soet / dat die selve nae lust konnen ende moghen gegeten worden; sonder schade daer van te verwachten: ende soo geven der selver Plantages soo een aengenaemen ende lieffelijcken reuck van haer / gelijk als ofmen in de aengenaemste perfum-winckels quam: sulcx dat het seer vernakelijcken is in die selve te wandelen.

Soo sijn de Concommers aldaer mede seer excellent / ende ongelijk beter dan hier te lande. De Balancijes, ofte Water-meloenen sijn mede seer goet ende aenghenaem / ende sijn een goede verversinge. De Cawoerden ofte Calbassen, soet ende supz sijn der in overbloet; welckers schellen dienen tot Vaten / Kannen ende Schotelen om alles in te doen / soo van spijsse als dranck.

Daer walt oock sonderlinghe wel die heerlijcke ende in reuck ende smaeck onberghelijckelijcke vrucht / den Anas, ofte Ananas, ende dat onghelijck veel grooter ende daer by delicateser als in enige andere gewesten / Iae selver in Brazyl: de Wilden ofte Indianen persen die vrucht / ende maekender een seer treffelijcke ende wel-smakende Wijn af / het welcke een van hare beste drancen is / ende gesont soo wanneer die eerst wel gekoocht is.

Daer groeyen voortz alle hierlandtsche vruchten / mede van Moes en thuyt-kruyden / als Knollen / Peen / Caroten / Boestekoole / Kappes / Savoy / ende andere ghemeene kool / Asperges / Artischocken / Bete / Kerbel / Petercelie / Salie / Rosmarijn / Andivie /

die / Tattouwe / Sterrekers / Sukeray / Venckel / Sueringh /
 Dille / Spinage / Ajupn / Biesloock / Lavendel / Marioleyn /
 Confilie de greyn / Dragon / de Mostert ghelijck hier te Lande
 het onkruyt doet / Radys / Rommelas ende diergelijke. Doch so
 zijn die vruchten alle / ongelijck vele beter / drooger / stercker ende
 gesonder daer te lande / dan inde koude. Ick hebbe dit / ende vele
 niet nuy door opmerckinghe onderbonden / dat alle die uytlandt-
 sche vruchten hier voren ghenoeit / soo wanneer die selve inde
 Warme Landen, geplant ofte ghezaeyt worden / aldaer vele beter
 vallen als in kouder Landen daerse selver naturel zijn / ende dat
 vermits de warme en fijne lucht van dat lant / ende het drooge
 aertrijck aldaer / het welcke selden meer vochtigheyt ontfanght
 dan het van nooden heeft tot een natuerelijcke groepjinge: waer
 door alsulcke vruchten ende kruyden vele beter zijn / als zijnde
 vele drooger ende soeter / ofte nae haeren aerdt scherper / en geen-
 sins soo waterich en slap / als wel die gene doen / dewelcke was-
 sen in Landen gelegen onder een kouder Lucht / ende op vochtige
 ende natte gronden ghewonnen worden: Want de drooghte be-
 waert seer vele vande krachten der kruyden en vruchten, daer in
 eghendeel te groote vochtigheyt die selve seer doet consumeren
 ende verdwijnen.

DAT XVI. CAPITTEL.

Van de Boom - vruchten van Guajana.

Onder den Boom - vruchten van Guajana sal ick den Cattoen-
 boom / d'eerste plaetse gheben / ende dat ten aensien des selfs
 vrucht mede eene is van de Capitale ofte Hoofst vruchten van
 dat Lant / waer mede een grooten en profijtelicken handel wort
 gedreven: als dewelcke onder de Courantste Waeren mach ge-
 reeckent worden. Desen Boom wort van een zaet geplant / ma-
 kende een putgen met een stockjen inde aerde / ende daer in wort
 het zaet gesmeten en weer toe - ghedeckt / ende niet regenende op
 H zijn

zijn tijt / soo wordt d'aerde begoten : sy wast schotigh op / doch zijnde van de hoochte van een mans lengte / wordt zy boven afgesneden om des te beter in tacken haer uyt te spreiden / en door te groote hooghte / dewijle den stam ende tacken dunne zijn den arbeiders geene moeyelijckheyt toe te brengen in 't afplucken : aen de Tacken wast het vol knoppen / dewelcke rijp zijnde / openbarsten / als wanneer die worden afgelesen en het Cattoen daer uyt genomen. Tweemaal des Jaers kan men die vrucht hebben; eenmaal door het aertrijck te begieten / ende eenmaal door den reegen dewelcket' zijner tijt valt. In Nova Hispania wort die gheplant t' ellekens nae dat het ghewas van 't koren van 't Tant is: inde Philippynen wort die gheplant nae dat den Rijs in-gesamelt is. In de Honduras nae dat het koren en de Milho af is: want onder die inwoonderen en worden geene lege landen daer toe gebuyckt; maer wort gerekent voozeen by-vallige ofte accessoire saecke.

Van groot profijt is mede den Cacou, ofte Cacao-boom, dewelcke op die kuste mede wel groeyt gelijk zy in Neuva Hispania, Venezuela ende omtrent den Oronoque doet. Den Boom daer aen het Cacao wast / is van groote als een Orangien Appelboom, den grootsten stach als een Olijf-boom, heeft vele groene blaederen / middelmatig / niet seer dun noch oock niet seer dick. Desen Boom wort geplant op de maniere van alle andere Boomen; die selve is seer willich in 't groeyen / ende op dat hy vruchten voort-brenghe is het noodich dat hy gheplant werde in seer vochtige plaetsen / en hoe vochtiger hoe beter / in laege landen en in sachte ende goede aerde. Hy dient wel ghereynichte te worden. Seven Jaren zijn 'er noodich sal hy op zijn saepsoen vruchten geven: die eerder voort-brenghende soo en is 'er geen kracht in / maer tot sijn tijdt ghekomen zijnde geeft die selve alle maenden bloessende vruchten / hy vereyscht oock dat eenen anderen grooten Boom by hem geplant worde / dewelcke genaemt wort de Moeder van t Cacao, dewelcke den selven Boom schaduwe toe-

toe-brenge tot op drie ad vier voeten ontrent hem/ende daer dooz
de te stercke kracht van de Sonne beneme/alsoo die selve gansch
teer is. De vrucht van desen boom is een Appel van groote/ghe-
lyck als een Citroen/ cyndigende met eenen dunnen ende scher-
pen punt/ heeft eenige strepen ofte ribben/ ende tusschen beyden
legghen de greynen van welke 't Cacao omringelt is/ met eene
witte Gomme/ wyt welke den Appel die dun is/ gebroken zyn-
de/ soo wert het Cacao daer wyt genomen/ende een dach twee ad
drie inde Zonne gedroogt/ kan t selve langhe tijt bewaert ende
goet ghehouden werden. Het Cacao is een vrucht wat kleynder
doch dicker ende grover dan d'Amandelen/ de welke ghebraden
zynde geen quade smaeck en heeft/ gegeten is seer kout ofte koel
op de tonge. Dese vrucht is seer geacht onder d'Indianen/ als
oock onder den Spaengiaerden/ soo dat het in Nova Hispagnia
een van de rijckste ende grootste handelen geeft/ daer wordt van
't Cacao een dranck gemaect/ dewelcke Chochelate wordt ghe-
noemt: desen dranck wordt op verscheyden manieren ende met
sonderlinge temperaturre bereyt ende toe-ghemact: te weten/
heet/ kout/ende getempert/daer onder mengende Snycker ende
andere specerije nevens vele Chilos, daer worden oock koeckjes
van gemaect/ ende van die den dranck bereydt; men neemt in
een schoonen aerden pot/ boven wel toe-gedeckt met een decksel/
daer boven eben een lepel steel deur kan/ goet fonteyn ofte regen-
water/ daer in schrapende of raspende die koeckjes/ op het vier
geset ende gestadich geroert/ tot dat het een goeden tyt gekoockt
heeft ende dickachtich begint te worden/ als wanneer men het
van 't vier af-neemt/ ende met wat snycker menght/ ende soo
warm drinckt als men kan: die selve dranck ende vrucht is
seer gesont/ beneemt de swaermoedighydt/ ende overtollighe
slaep-sucht/ sterckt de maeghe/ ende verdryft alle melancholycke
humeuren/ ende verblyckt de geesten; opent de borst ende ver-
dryft de hoest. Die selve vrucht is alhier te lande noch weynich
bekent/ maer geeft aen de Spaensche Provintien in America

boren genoemt / een groot profijt / ende is geensins van de schie-
ste Negotien aldaer : die selve wort van daer na Hispagnien, Por-
tugael ende andere landen vervoert / als zijnde in die selve lan-
den seer ghetrocken ende ghewilt / ende dient halven oock op een
goeden ende hooghen prijs / konnende te niet het pondt van die
selve vrucht / in Spangien wel gelden / drie gulden / ende dat min
ofte meer nae dat die aldaer overvloedich komt / nae den aerdt
van alle andere Waeren : De Spaensche Juffvrouwen inson-
derheyt in Indjen / als oock in Spaengien selve / meenen datse
niet gesont kunnen leven / soo sy daghelicks desen dranck / ende
dat in een goede quantiteyt niet en ghebruycken : van die selve
vrucht worden mede gemaectt allerley slich van dolces of droo-
ge Confituyren ende Marstepeynen. Oock staet te ghelooven /
dat soo by aldien het rechte ghebruyck der selver vrucht / haere
deugt ende sonderlinge eyghenschap hier te lande / als wel mede
in andere naebuysige landen / wel bekendt was / dat omtrent de
selve / al redelycken afreck ende vertieringhe soude wesen. Dat
apparent is metter tijt alsoo wel te sullen gheschieden / als het
voor desen geschiet is / niet den Toeback, ende andere min noot-
saeckelycke Waeren : want al-bereets / is die selve seer in swang /
tot Amsterdam onder de Joodsche Natie / ende begint oock al in
kennisse te komen onder vele Christenen aldaer ende elders.

Daer walt oock in Guajana in't wilde een Boom met steecker-
lige knoppen / zijnde die selve vol kleyn kerreltjes / welcke in
Brazyl wort genaemt Carpatte, die selve kerreltjes ofte zaetjes in
een wyt-gehoolden tronck / kleyn ende fijn ghestamp / ende dan
met water gekoocht / geeft heel goeden olve omme in de Lampe
te branden ; zijnde sonder eenige stauck / ofte quaeden reuck van
sich te geven ; gelijk wel de Craen doet. Oock so groepen aldaer
noch verscheyden Boomen / draghende verscheyden slich van
Nootiens / seer goet omme olve wyt te persen om te branden.

Op d' Eylanden ghelegen inde Riviere de las Amazonas, ende
op eenighe andere plaetsen omtrent die Contrepe vallen Wilde-
Nooten-

Noten Muscaten/ als mede Wilden Caneel/ beyde van tamelijcke kracht ende smaeck. De Wilden op de voorszeyde Eylan- den marcken flambaeuen ofte fackels om heen in geset door seckere Gomme vol van die selve Moscaten, dewelcke brandende een seer heerlijcken en aenghenamen reuck van haer geven: van die selve siet men dickwils onder haer tegens den avont eenige honderden jaer duysenden ontsiecken; het welcke alsoo in t ronde de Lucht met een seer aenghenamen reuck vervult. Haeren Toeback die seer goet ende excellent is/ die selve vullen zy in de gedrooghte Caneel-pypen/ ende ontsiecken zijnde supghen soo wel den aenghenamen roock van den Caneel als van den Toeback, verbrandende alsoo de pype t' seffens met den Toeback, soo lekker ende delicaet zijn die Wilden.

Ofte nu alsulcke vruchten/ wordende nae behooren gecultiveert ende geregeert/ daer door niet merckelijcken souden konnen worden gheholpen/ ende tot goede vruchten verbeterd/ ende oock metter tijt gebracht worden in estime/ altyt tot sulcken gebryck/ alse by de Wilden gebesicht worden; daer aen souden men wel eenichsints mogen twijffelen/ maer een goede neerstigheyt der menschen/ soude nae mijn ghevoelen/ daer omtrent vele helpen upt-vinden ende te wege brengen. Het is sonder allen twijffel dat alle vruchten voormaels van eenen Wilden aerdt zijn geweest/ eer die selve van den menschen wierden gehavent/ ende dat het habenen alle vruchten t' allen tijden seer vele heeft geholpen/ ende van haer voorgaende quade wesen doen verlaten/ ende in deucht ofte beterschap merckelijcken toenemen. Ghelijck ons dat selve de dagelycksche onderbindinge ghenoech leert: want daer toe dient het Enten/ in-leggen/ in-supgen/ oculeren/ als andersins.

Wp wierdt onlanghs verdoont een secker dun bastjen, sijnde lanckwerpigh ende in een gerolt/ gelijk een struckjen dunne ende sijne pijp-Caneel, doch soo wat de couleur van 't selve gelijk de Nagelen van Oost-Indjen zijn. Den vriendt die ny 't selve

langden om te proeben/ vraeghden wat ick daer van oordeelde/ ende maecten: Ick antwoorde/dat het goede Nagelen waren/ van smaeck ende reuck / soo als d' Oost-Indische Nagelen mogen zijn: soo verstant Ick upt hem dat hy dat selve tot Amsterdam hadt bekomen/en dat het niet een schip van de Wilde Kuste was over-gebracht/ oock dat het selve in sommighe plaetsen op die Kuste in goede quantiteyt was te bekomen/ ende dat maec een kleyn Cargesoentien van t selve was over-gelonden tot een proebe / om te weten / ofte het alhier te Lande pets weert te zijn mochte gheoordeelt worden: ende dat verscheyden Herbaristen ende medecijn-meesters / aen de welke het om te proeberen gheslangt was/hadden geoordeelt/ dat al d' eygenschappen en deugden/ dewelcke inde Oost-Indische Nagelen gebonden worden/ even soo wel in dat selve bastien ofte Naegel-pijpen waeren. Dit hebbe ick alleene hier willen verhaelen om daer door aen te wijzen / dat in alsulcken heerlijcken landt noch vele treffelycke saecken verborghen zijn / dewelcke ontdeckt en bekent wesende groote profijten t' sijner tijt aen den occupeerder van die Landen/sullen kunnen toe-brenghen. Sulcx dat een neerstich ondersoek/ ende een onverdrietsamen arbeyt/ vele / dat noch verborghen is/ sal doen upt-binden ende bekent worden.

De Boom-vruchten wijders van dat landt zijn Orangien-Appelen, Citroenen, Lemoenen, soet/suer/ ende wijn-suer: welke boomen het geheele Jaer door hare vruchten geven: soo dat men van haer mach segghen/ datse drie hondert vijf-en-estigh mael des Jaers / mildelycken den menschen haere vruchten schencken: want die selve voeden verderhande vruchten te gelijcke / ende dat niet graden ofte trappen van rypigheyt: hebende voor eerst even staegh haer bloeyfel/ ende dan vruchten die even geset sijn daer het bloeyfel af-ghewallen is: dan weer wat grooter / ende soo vervolghens / half ryp / wat meerder ende gheheel ryp: Sulcks dat die vruchten den menschen daghelick in den mondt wassen. Hoe hoochgelucken worden Spaengien/ Italien/

Italien / Portugael ende andere landen geroemt / ende dat vermits sy die vruchten aldaer tweemaal des Jaers kunnen genieten: wat lof sal dan weerdich sijn alsoo een landt daer die selve alle dagen van het Jaer rijp sijn?

Alsoo oock den Cocos-boom (daer van een yeder by den Portugalsen wort gracht even soo goet ende profytabel te sijn / als alhier te lande een Koe doet) draeght het gheheele Jaer door sijne vruchten en is noyt sonder Noten; het nat van die selve gedroncken is seer goet ende gesont / Soort / Rijs / Geers / ende diergelijke spysse daer mede gekoockt / maect die selve seer aengenaem: zijnde die alsoo toe-gherecht vele delicates ende soeter dan of sy in soete melck waren gekoockt. Het pit ofte de kerne van die Note is mede seer soet ende aengenaem gegeten ende soo drooghe ende lieflyck als hier te Lande eenige Haesenoten mogen doen: tselve kleyn geraspt zijnde / dient van 's gelucken / om nevens en by het nat mede gekoockt te kunnen werden: als mede kan uyt dat pit een seer goeden en delicates Olye geperst werden.

Van geen minder deught is den Palmijt-boom, dewelcke den wel-smacckelycken Palm-wijn, als oock die medicinale Olye de Palme geeft; welcke Olye mede seer bequaem is om te branden / en ontstecken zijnde geeft een seer goeden reuck van haer / ende versch wessende / soo is die selve oock niet seer vrent om yets mede te koocken. De Tacken met de Bladeren (dewelcke seer lanck sijn) van dien Boom / dienen / ende sijn daer toe / seer bequaem om Hupsen te decken / welckers dack seer sierlyck door de Wilden wort door ende over malkanderen geblochten / sulck is dat het een fraey ende vermaeckelyck prospect ofte aensien geeft / ende dat ongelyck netter ende sierlycker als alhier te Lande eenigh stroo ofte rietdack doet: sulcx / dat daer niets aen dien boom is / ofte het heeft ende geeft sijn nuttigheyt aen den menschen.

Den Caziou ofte Accaziou-boom geeft mede een heerlycke vrucht; zijnde de selve een Appel als alhier te lande de ribbelinge sijn: voor aen dien selven appel wast een uyttermaten delicate
Castanje/

Castanje / de Castanjen van Europa in wel-smakentheyt ende aenghenamenheidt verre te boven gaende : zijnde die selve wel drooge ende soet / maer geenssins beswaerlycken noch kroppende als die van Hispanien / Franckrijk ende andere doen: maer mild / ende vele lieffelycker als selver d' Amandelen doen. Den Accaziou-appel is seer spongiens ende binnen verbult met een wel-smakenden ende aengenamen Wijn : in den selven bytende is het niet anders / dan / of men in een Crots-druppen beet; springende den Wijn aen alle kanten uyt den mondt : uyt den selven Appel wordt oock overbloedich Wijn gheparst / sijnde die selve / varsch sijnde als by kans nieuwen Mos / seer aengenaem ende oock durabel : maer oudt geworden zijnde soo is die Wijn sterck ende moet als dan met Supcker gebroocken ende versacht worden : ende kan die selve yemant alsoo wel droncken maken / als eenighe Europeysche Wynen moghen doen : maer soo heeft die selve / die deugt over haer / dat wanneer den dronck over is / men fris ende gesont is / sonder dat die selve eenighe Hooft-pyne causeert ofte eenige ontsteltenisse des lichaems achter-laet. Die selve Appelen kan men mede stoven by allerhande Vleesch en Speck en sijn soeter ende aenghenamer als enige soete Appelen hier te lande : Daer sijnder mede van een roode couleur, daer van sommige suyr, andere weer Wijn-suyr, ende soeter zijn.

Van die Appelen kan men mede maecken ende backen seer delicate Toerten; hebbende die vrucht door hare zarp-soetigheyt / ende Wynnicheyt / altyt haren epghenen Wijn en Supcker by haer : ghelyck mede meest alle andere vruchten van dat Landt doen en het welcke een sonderlingen zegen Gods is: Den Wijn van die vrucht is mede seer medicinael voor die ghene / die van Vrouw Venus-trappen zijn gerolt; ende brenghet alsulcke vele gedroncken / een spoedige ende verseeckerde genesinghe toe ; want die Wijn is van aerdt soodanigh / datse geen vypligheyt en kan laeten in de lichamen der gener / die haer vele / ende continueerlick gebruycken. Den Accaziou-boom geeft haere vruchten noyt te gelijc-

gelijke rijpe; maer geeft die selve dagelicks en dat ongebeert drie maenden achter eene gheduerende: sijnde op die selve Boomen van dage tot dage eenige die rijp worden/ende dat oock in grooste quantiteyt: daer zijn geheele Bosschen van alsulcke boomen/dewelcke men Caziou-weeren noemt: Daer zijnder oock onder die Boomen dewelcke tweemaal des Jaers vruchten dragen.

Daer zijn oock Boomen dragende vruchten / gelijkende als zy rijp zijn / verrotte Appelen / zijnde die selve wel soo groot als hier te Lande de Schievelinghen zijn: die selve vrucht wordt in Brazyl by den Nederlanders genaemt Rot-appels, om de gelijkenisse wille/als gesept is; maer by den Indianen Gene-Pappe: wyt welcke vrucht van 's gelijcken mede een wijn geparst wert/roet van Couleur/dewelcke out gheworden zijnde/is by sterck/ende bykans als Brandewijn: de vrucht / als oock den Wijn die daer wyt geperst wort is seer goet voor het roode Melisoen/ofte den rooden loop. Den Appel is redelyck van smaeck / ende heeft een sonderlinge eygenschap by haer / want soo wie sich met het nat/ende voornamentlyck met den Appel selver hoe die groender ende onrijper is / bestryckt; die selve sal in weynigh tijdt s geheel swart worden / ende den Negros ofte den Swarten wyt Africa niet ongelyck sien. Welcke swarte couleur/niet tegenstaende alle het wassen ende byben datmen doet/ niet/dan nae den negensten dach af en gaet. Soo dat d' eygenschap van het selve Sap hier te Lande onder de Toffertjes wel bekendt zijnde/by de selve in grooter weerden soude ghehouden worden; als het welcke alsulcke van vele daghelicksche moeyte soude kunnen bezyden: want eens om de acht daghen met een teer ende dun pinceeltjen in dat sap ghedompelt ende nat ghemaect / ende hier en daer in hare blancke ende yvoren aensichtjes/ daer mede gestreecken/ so soude haer dat selve de moeyte / van alle dagen eenige uren voor den Spiegel te moeten staen/ om hare Mousjes allenthalven wel te vlyen/ende dewelcke als dan te mets aen de vingheren blyben hangen/sonder datelck d'eerste/tweede ofte meer-malen te willen

len klyben / het welcke dien curieusen arbejdt verdubbelt ende moepelickheyt aen- brenget konnen benemen: ende ober- sulckg vooz die selve een wur ofte ettelycke / dewelcke zy tot dien dienst besteden / ghewonnen worden / om tot ander werck ende tijt verdryf aen te wenden.

Den Papaje-boom geeft mede een redelycke vrucht / bequaem om met allerley vlees ende speck gekoocht ende gestooft te konnen worden: dient die selve vrucht mede om goede Coerten van te backen, ook wel geel zijnde om uyt de hant gegeten te worden.

Daer wast oock een Boom / dewelcke draeght een slaggh van Groote-noten / welcke gheopent zijnde / hebben van binnen een vrucht in / niet onghelyck d' Amandelen, maer wel soo soet ende lieffelyck / ende worden in een yeder van die Noten gebonden een goede menichte der selve.

Seer treffelyck is mede de vrucht van sekeren goeden Boom / hebbende binnen in besloten een sekere vochtighe substantie van smaek Couleur ende vettighejdt / als hier te Lande den Boom van soete melck is / wel dooz- mengt met Supcker.

Den Mangavis-boom draeght mede geenstins van de slegtste / maer wel een van de smakelickste vrugten / dewelcke een mensche met monde mach proeven: zijnde die selve vrucht mede seer gesont ende delicaet; soo dat hoe vele ende hoe menichmael dat men oock op een daggh daer van eet / nergens aen schadelyck is. Die selve vrucht is mede gansch weynigh ende amper-soet van smaek: de vrucht geliijckt eenichsins nae d' Apricosen, maer die selve is wel soo groot / doch seer dunne van schale / ende teer / ende de Couleur geelachtich als de Druymen hier te lande / met bleeck roode vleckjes / van binnen heeft zy eenighe steentjens in geliijckde Wespilen. Daer sijn heele Bosschen van die Boomen ende seer vol- dragende:

De Baccoves is mede een heerlijcke vrucht / welckers Boom noyt meer dan eenmael vrucht en draegt / en dat aen eenen grooten Cros, rijp zijnde wort den Boom afgesneden / ondertusschen dat

dat van ter zyden al-weer verscheyden andere jonghe zyn uyt-
 gesproten; daer van sommighe der selver al by-kans weer rype
 vruchten dragen/ende andere kleynder na advenant. De vrucht
 is ongeveer ander-halfvinger lanck/en drie-kantich vande dik-
 te van een half wassen Concommer/en zyn dickmaels een hon-
 dert/hondert-vijftigh/ooch wel twee hondert der selve aen eenen
 Cros. Den Boom is redelyck dick met seer groote/langhe ende
 breede bladeren/sonder eenighe tacken/recht midden uyt den
 Boom groeyt den Cros/hangt voor aen eenen steel soo dicke als
 eenen goeden Kottigh. Den Boom in sich selven is gansch
 voos en spongieus ghelijck de biesen/ende wel soo dicke als een
 mans Ope. Een wonderlycke speculatie valt ontrent die vrucht:
 want die selve ryp ende geel zijnde/ende de buytenste schelle die
 sacht ende weck is/met de vingeren af-ghetrocken/ende dan de
 vrucht aen kleyne schijfjes/ghelyck men een Appel ofte Peere
 doet/gesneden: soo verdoont elck schijfjen/en dat aen beyde zy-
 den de gedaente ofte gelyckenisse van een mensche uytgestreckt/
 ende hangende aen een Crupce/en dat so volkomentlyck en per-
 tinent/als oyt eenich Schilder/ooch van de beste/met syn Pin-
 ceel nae het leven/soude kunnen ofte mogen af-tekenen. Daer-
 omme de Portugysen/als sijnde een volck vol supersticie of by-
 geloovigheyt/niet geerne en sien dat men die selve Vrucht met
 Messchen snijdt. Het welcke inder daet wonderlycke is. Dese
 vrucht is seer lekker en voetsaem/mals/en seer aenghenaem uyt
 de handt gegeten. Ooch so sijn de Coerten daer van gebacken
 ongemeen delicaet: die vrucht mede inde Boter geroost en Eys-
 ren daer op geslaghen/geeft vele delicateser struyben/als hier te
 Lande/soo goet van geene Appelen ofte Peeren/ooch vande be-
 ste/niet en kunnen gebacken worden.

De Banantes sijn de Baccoves, so aengaende de vrucht als den
 Boom/seer gelyck/doch vallen die selve langer/en drooger/noch
 en sijn niet so mild van smaek.

Doorts wasschen in Guajana Granaet-Appelen, seer schoon en

aengenaem/ doch dewyle die selve alhier te Lande ghenoech bekend sijn / soo is het onnoodigh daer van alhier particulierlyck te sprecken.

De Guajaves, ofte de Granaet-peeren alhier gansch onbekent/ is aldaer een seer goede vrucht; dewelcke rijp zynde / sijn seer goet om uyt de hant te eeten: ende geschelt zynde sijn seer aengenaem wegens haren schoonen rooden Couleur. Die selve opgesneden heeft vele klepne korreltjes in gelijck de Vijgen / doch wel soo groot. De selve vrucht is mede seer bequaem om by alderhande Vlees/ ende Speck ghekoockt ende gestooft te worden/ ghelijck men hier te Lande met de Peeren doet: geeft oock seer aengename Coerten / ende kan op meer andere manieren delicaet toe-gerecht worden. De Granaet-Pruymen sijn mede redelyck goet/ende amper van smaeck.

De Marquizia-Azzou is een treffelycke ende wel-smaeckende vrucht; die selve wast aen dunne Boomen / by-kans ghelijck den Wijn-stock is / wiens rancken men leyden kan even als die van den Wijngaerd / ende geheele galderijen daer van maken/ en die selve loopt voort gelijck de klim/ ofte het eyloof doet: welke galderijen dan hanghen soo vol Appelen van binnen als een rypste Ajyn. De appelen sijn van gedaente gelijck een groot Ep/ ofte Cytroen / maer harder van schaele: in 't midden door ghesneden zijnde/ heeft men in beyde doppen een aenghename vochtigheyt vol klepne kerreltjes / gelyckende seer nae het gene men alhier te Lande uyt rype Krups-bespen druckt: ende is het selve van een heerlycken ende Wynighen smaeck / ende geeft een reuck ofte gew van sich / vele geneuchgelycker ruyckende dan eenige Musques ofte Civet. De substantie van elcken van dese Appelen / wort by den Licke-hebbers geacht alsoo goet ende voetsaem te wesen als een Ep.

De Marquiziaez, ofte Ranck-appelen sijn dese in alles seer gelijck / so van Boom als substantie / maer die selve vallen klepnder ende conder / doch soo is de smaeck van de Marquiziaez-Az-

zous wel soo goet ende aenghenaem / doch zijn dese oock niet te verachten.

Den Vyge-boom groept aldaer te Lande oock seer wel / ende geeft schoone vruchten. Noch sijnder verscheyden andere goede vrucht-draghende Boomen meer: dewelcke ick alhier voor-by gae / om teghens mijn voornemen niet te langh te vallen; waer van de welcke ick / inde Beschryvinge van dat lant / soo ick onderhanden hebbe / hier nae elck op sijn plaetse onderscheydelijck sal spreecken.

Alleenslycken so moet alhier noch gedacht worden den besten Boom des werelts / dien soo lieffelycken en aen allen menschen / om haer sonderlinge heerlijcke vrucht / soo aenghenamen Wijnstock: Aenden welcken dat Aerdtrijck, ende die soete Lucht, wonderlijcken wel-gevalligh ende behaghelijcken is: want die selve brengh aldaer hare vrucht buyten allen exempel voort. Gelijck dan nu de gansche werelt soodanigh een landt voor seer geluckigh acht / t welcke onder soo een soete Lucht ghelegen is / dat / in het selve / eenmael des Jaers de Druyven ten vollen kunnen rypen / om den aen-ghenamen ende vermaeckelycken Wijn (de rechte melck voor oude luyden) daer uyt te persen / ende hoe dat die selve beter valt / hoe dat oock het selve Landt hooger wort geroemt: Want dit is van alsulcken Lant, in den monde van allen menschen een gewoonelijcken loff, ende wort altijt met verheuginge des herten uyt-gekreten: O! wat heerlijcker Landt! daer in soo treffelijcke Wijnen wassen. Ja / alsulck een lant wort gemeenelijck noch een zegen nae gesproken. Het selve dan so sijnde, wat sal men segghen van soodanigh een Landt / alwaer eenen en den selven Wijn-stock, niet alleenslyck een-mael, maer drie-mael des Jaers, Jae wel seven-mael in twee Jaren ghemackelijcken / rijpe Druyven draegt? Jae daer men alle daghen des Jaers (soo by aldien men de menichte van Wijnstocken plant / en op sijnen tijt t'elkens sijt) die gezegende vrugt kan hebben:

alwaer segge ick alle dagen van het Jaer den heerlycken Wyn-
oogst mede brengen. Doozwaer/een gezegent/ende over-gheluc-
kigh Lant/ is alsulcken Lant; waer omtrent onlangs seker eer-
lyck oudt en wel bedaeft man/dewelcke by-na de meeste deelen
van America in sijn jonge dagen met den vermaerden Zee-heit
Sr. Walter Raleigh, ende anderen/ heeft dooz-sien/ en op de heer-
lycke Kuste van Guajana sestien Jaeren langh gewoont/met ver-
suchten sprack: Godt heeft merckelycken met blintheyt gella-
gen vele Christenen Princen ende Potentaten / dewelcke om een
stuck ondeugendt lants malkanderen dagelycks de keele afsny-
den: daer noch soo vele heerlycke Landen ende Koninghrijcken
vooz haer open en ledigh leggen: waer van eenen voet lants/ be-
ter is / als hondert van die ghene / daer over sy soo vele Christen
bloet vergieten/ om die met onrecht te mogen besitten. Dooztref-
felick sprack dien man/ en het is oock ten hoogsten te beklagen/
dat van alsulcke schoone en heerlycke Landen / by vele Staten
soo wepnigh wercks wort ghemaect; maer dese plaghe is vele
gemeen/ dat zy niet en willen hebben/ ofte niet en achten/ het ge-
ne niet wepnigh moeyte en arbeyt kan verkregen worden: maer
soo haest als dat selve dan/ by anderen/dooz hare neerstigheyt en
wackerheyt is ingenomen ende beseten wort / soo wil men dan
terstont met den Veghen inde buyst geerne van eens anders ar-
beyt de vruchten plucken / en het ghene men selver verwaerloost
en veronachtsaemt heeft/met geweld een ander ontnemen. Dooz-
waer een seer beklagelycke / Jae wel ten rechten beklaghelycke
sake daer men sig nae de goede exempel van anderen / niet en
wil richten / nochte nae eens anders welbaren het sijne beherti-
gen ende in acht nemen. Maer ick keere weder tot de materie.

Wie sal twijffelen/ ofte in alsulck een landt sal mede de Spde
konnen gewonnen werden? en dat alsoo goet als ergens elders
inde werelt: dewijle alreede bekend is/ dat den Moerbeyen boom:
(zijnde de bladeren van de selve het rechte ende eenige voetsel der
Spde-wormen) aldaer te lande seer wel groeyt en walt.

Wie

Wie sal twijffelen dat in alsulcken landt niet sal wassen den profytelijcken ende nootsakelycken Olijf-boom? ende dat alsoo wel als in eenige gewesten van Europa ofte Africa.

Dat den Amandel-boom aldaer seer wel groeyt / dat selve is alreede genoegh bekent; niet minder staet te ghelooven van den Dadel-boom en van meer andere Spaensche en Italiaensche: als oock Hierlandtsche Vruchten; doch dewelcke meer tot playsier dan tot profijt strecken: ende aen welckers waldom niet seer vele gelegen is / gemerckt dat de naturelle vruchten van dat landt / alle Hierlandtsche seer vele passeren / gelijk het oock niet oorzberlyck en is / dat in een Landt alles groeyt / het welcke de Comertie / ende door die / de menschelycke gemeensaenhepdt soude afsnyden ende benemen.

Dyt het voor-verhaelde blijktt dan genoegh de sonderlinghe / gezegende vrugtbaerheyt van die Lants douwe; en dat in korte Jaren dat selve Lant kan ghebracht en ghemaect worden tot een Aerds Paradijs: als daer alles wassen en groeyen wil wat daer geplant of gezaeyt wordt: en dat / soo van 't gene / 't welcke groote profjten op-brengh / als het gene van nooden is tot onderhout van 't menschelycke leven: Jae / alwaer oock de wilde en woeste Bosschen selver / en dat van haer selven voortbrengen / alles wat tot wellustighepdt kan bedagt ende begeert worden. Soo dat het maer alleene gelegen is aen een goede Culture van die Landen; en dat met een behoorlycke neerstigheyt en een onverdrietsanen arbeyt / alles worde by der hant ghenomen ende na den eytsch verbordeert.

D A T X V I I . C A P I T T E L .

Van de Genees-Kruyden van Guajana, als mede van de Melde Pau, ofte den Boom Honigh.

DE Warme-Landen, gelijk zy sonderlinge gheluckigh zijn omtrent de vruchtbaerheyt van allerhande ghewassen: soo hebben

hebben zy mede / allesins / overbloet van vele goede ende treffe-
 lycke genees-kruyden: Sulcx dat daer van niet minder Guaja-
 na, sal voorszien zyn als Brazyl: ghemerckt het soo nae aen mal-
 kanderen ende op eene breette des Aerttrycks lept / hebbende alle
 Aerdts ende Boom-vruchten ende andere saken met dat selve ge-
 lyck: doch alsoo tot noch toe ontrent die selve weynigh onder-
 soecks is ghedaen; ten aensien dat die selve Kuste niet vele is be-
 varen geworden / ick laet staen datse soude sijn bewoont geweest
 by eenige Christenen: waer door men seer weynigh vande Na-
 men ende hoedanigheden der Kruiden van dat landt met seker-
 heyt kan schrijven. Nochtans / soo en is niet te twyffelen of daer
 sullen mede ghevonden werden die menichvuldighe heelsaeme
 Kruiden / dewelcke Brazyl in 't gemeen voort-brengh. De voorz-
 naemste in dat landt vallende / ende dewelcke albereets bekend
 zyn / sijn Spica-nardi, Cassia fistula, Senebladeren, Bolum Arme-
 num, Terra Lemnia, daer is een Bespe ghenamt Kellete, seer
 goet voorsz den Bloet-ganck: 't sap van de Blaederen van een
 Kruidt genaemt Uppeé is goet teghens alle vergift / 't sap van
 't bladt Icarí is seer goet tegen de ppne in 't Hoofst / ende ontalle-
 lycke meer: Ick sal alhier / tot een proebe / alleene verhalen het
 geene Jan Mocquet, (naemaels bewaerder van 't Cabinet der
 ongemeene aerdigheden van den Koningh van Franckrijck in
 de Tuillerije binnen Parijs) in zyne reyse nae dat landt ghedaen /
 daer van getuyghet; dewelcke aldaer menichte van planten ende
 andere naeukeurige dingen heeft vergadert gehadt: als nament-
 lyck; dat op seckeren tydt / den Heve van den Koningh Anaca-
 joury, in het lant der Caripouzen / ghelegen ontrent de Riviere
 van Weypoco ofte Tappara, hem vertoont hadde verscheyden
 kruiden / waer van hem d' Indianen dienen / ende onder anderen
 een kruidt ofte plante gewesen / dewelcke sy ghebruycken tot een
 Antidotum ofte tegen-gift / wanneer sy gequetst zyn door vergif-
 te pijlen. Ick nam schrijft hy, eenighe Blaederen van dit kruidt,
 om een salve daer van te maken, welcke seer treffelijcken is voor
 wonden

wonden ende andere quaelen, ende ick wilde oock de wortelen van 't selve uyt-trecken, maer desen Jongeling wilde sulcks niet gedoghen, ende de Indianen selver die by hem waren, toonden moeijelickheyt, dat hy my, dese Plante ghewesen hadde; die zy boven allen anderen waerden en achten. **Dus verre Mocquet;** uyt het welke ghenoech is af te nemen dat gelyck als Guajana overbloet heeft van vele heerlycke ende voortreflycke vruchten/ dat het niet minder van Godt en is begenadicht/in t voortbrengen van menigerhande seer goede en heylsame genees krupden. **Soo dat het selve land / den genees meesters en Herbaristen oefeningh en nuttelick tyt verdyf genoech verschaffen sal: oock dat voor die selve / aldaer mede / door neerstige ondersoekinghe / eere ende profyt genoech tot vergeldinge ende belooninge / te halen sal zijn.**

Wengesien nu dat in Guajana so menigerhande slaggh van al sulcke schoone en heerlycke vruchten / en so veelvoudige goede en heelsame krupden syn / dewelcke altemale hare bysonderlycke geurige bloepstems dragen / van de beste en aengenaemste reuck en geur en sonderlinghe krachten / een yegelick nae synen aerdt / dewelcke een mensche soude kunnen wenschen / recht voetsel voor de delicate Honigh-byen / dewelcke daer te lande en voor namentlijck omtrent de Hooge-Landen in seer groote menichte zyn: soo is dat selve landt oock overvloeyende van den alderbesten / smakelicksten ende medicinaelsten Honigh vande gansche Wereldt.

D Edele Bptjens die desen Honig vergaderen syn teer ende seer delicaet / ende van verscheyden Couleur / sommige syn gout ofte stroo-geel / sommige swart treckende op het blaewe / doch beyde zynse lanckachtigh ende dunne: Eenige der selve maken haren Honigh in holle Boomen / andere wederom in hollen van het aertrijck / doch sijn altemael sonder eenighen angel te hebben / gelyck als of het onbetamelick was / dat soo een wonderlick soet-gebenden diertjen / by die selve zyne weergadeloose soetigheyt /

tigheyt / soo bitteren angel soude passen / als van te soeten aerdt zijnde.

Den selven Honigh is seer medicinael ende heelsaem / en geen-
sins grof ofte drabbich als den Honigh van Europa doet / maer
soo fijn klaer ende helder dat het een vermaeck is die selve te sien
in zijne subtile Honigh-raeten. Soo dat die selve eer een seer
door-schynende liqueur ofte vochtigheyt en om beter te seggen
een Crystallinen dou dan eenige vettigheyt van Honigh schijnt
gelijck te wesen.

Den Honigh-raet daer in die wonderbaerlycke vochtigheyt
besloten leyt / de selve is inder daet wel Was / maer mede so dun-
ne / fijn ende helder gewracht dat het eerder racht van Spinne-
webben dan eenighe grove materie ghelijck ordinaris het Was
hier ende in andere Landen valt is gelijckende. Sulcx dat men
dien Honig of eerder Nectar daer in siet leggen / en bykans qua-
lijck bekennen kan wat dat het is dat dien selven hout ende be-
sluyt: Zijnde niet anders dan een seer dun ende helder vliet-
ken en soo aerdigh door malkanderen ghewerckt ende met cas-
jes onderscheyden / dat een yeder kasjen vol-komen sijn ey-
gen deel van die wonderbaere soetigheyt ombat / waer van die
gene soo geopent worden / bysonder / haeren soeten danw gelijck
een klaer Koose-water laten vlieten / d' andere het haere gheheel
bewarende. Het is voorwaer ten hooghsten te verwonderen hoe
dat dat soete Diertjen soo heerlyck ende soo wonderlycken kun-
stigh toe-stelt het Cabinet daer in het sulcken weerden schat ver-
berght / ghelijck als ofte het te kennen gaf / dat / nae het klep-
noodt is / oock d'eele-waer plaetse ghelijck-matigh behoort te
wesen.

Den Honigh is wonderlycke wel-smaeckende / en heeft sijne
sonderlinge soetigheyt vermengt met een seer aenghename am-
perheyt / die selve treckt een weynigh op het groene.

DAT XVIIJ. CAPITTEL.

Van de Beeften ende Dieren ofte het Vee, 't Gevogelte soo Tam als Wildt, grof als kleen, 't welcke in Guajana ghevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebracht als aldaer Naturel sijnde.

Wat aen-belanghe het Tamme Vee soo grof als kleyn / als daer zijn Paerden, Ossen, Koeijen, Ezels, Schapen, Geyten, Verckens; dat selve wil altemaete in dat Landt uytter-maten wel aerden / ende heeft een seer goeden tier / 't selve wil oock seer wel voort teelen / Iae beter als in eenighje van onse Europeische quartieren: gelyck sulcks bespeurt kan worden aen de Landen omtrent den Oronoque ghelegen: waer dat selve in seer grooten overvloet is. Doch soo is dat voorsz Vee van den Spaengiaerden in die Landen eerst gebracht / ende en is daer niet naturel.

Het Wildt soo grof als kleen / het welcke aldaer te lande ghevonden wort dat selvige is seer goet ende menigerhande. Onder het voornaemste worden gereckent d' Antes, sijnde van gestalte als een kleynen Os / het selve heeft den hals en het hooft gelyck een Hert; doch breede ende hanghende ooren: het vlees van dat Wildt is seer aengenaem ende delicaet. Voorts soo zijnder Hertten groot en schoon / en Rheen van over de hondert en meer ponden gewicht / dewelckers vleesch oock seer wel-smakende is. Wilde Swijnen sijnder van verscheyden slach ende aert / ende dat in een ongelooffelycke menichje.

De Packen, Cotijs, ende Tattous, is een seer goet Wildt / en heeft een smakelyck ende delicaet vleesch / die selve houden haer onder d' Aerde in holen / gelyck als hier te lande de Dassen en Conynen doen.

Daer te lande sijn oock Haesen ende Conijnen van een sonderlinge groote / en is der selver vlees seer goet en aengenaem: noch is 'er seer vele ander Wildt te lang om alhier te verhalen.

Onder het gevogelte van dat landt / ende voor eerst onder dat tam is / sijn de principaelste / seer treffelyck en van een sonderlinge groote de Calcoenen / sulcks datse door de banck al wel 30. ad 36. ponden swaer wegen / het vlees is seer vet ende delicaet / mals en niet soo drooge als hier te lande.

De Hoenderen daer te lande / zyn seer groot na d' hierlantsche hoenderen te reekenen / Jae wel soo groot als alhier te lande de Gansen zyn : die Gansen willen daer oock seer wel voort / van 's gelycken d' hierlantsche Hoenders; daer zyn oock schoone Enden, Duyven, en meer diergelycke goet. Alle het Wildt en gevogelte dat in Brazyl gebonden wort en by na door gansch America gemeen is / (alst / voor soo vele als aen-belanght de Landen van 't selve / gelegen tusschen den beyden Tropicos) dat is mede in Guajana te vinden. Het gevogelte nu so van een Wilden aert is / dat selve is tweederley: waer van haer dese in de Bosschen en op de Campinies onthouden / als daer zyn de Scrups-vogels.

De Moutons zyn de van couleur / swart ende bruyn / ende van groote als bykans een Calcoense Henne: het Mannetje heeft een hoozen voor op het hooft / omtrent een spanne lanck en aen elcker vleugel een kleyn hooztien / waer mede het teghens zyne vanden kempt: als het drincken wil / soo steeckt het eerst den hoozen van zyn hooft in 't water en roert dat selve daer mede omme / het welke verdrijft alle vergift / soo by aldien daer yets mochte inne zyn.

De Jaccouwen zyn mede swart en bruyn / gelyckende seer na den Bergh-hoenders / die selve konnen seer wel tam ghemaect worden jongh zijnde.

D' Arracoans, gelycken seer nae by de Fayfanten. Daer zyn veelderhande Wilde Duyven, wit / bruyn / roestachtich ende gesprenckelt / groot ende kleyn. De Cheroutys sijn ringel-duyven / graew en wit van couleur De Rolles zyn tortel duyven van diversche soorte / bruyn / graeu en roest-achtich. De Papegaeijen ende Perkyten sijn veelderhande: van 's gelycken zyn d' Araras
hier

hier te Lande genoemt West-Indische Raven, welckers vleesch seer lekker is en soet. D' Inambous is een seckere soorte van Patrijzen/ de selve sijn schoon gesprenckelt/ vele grooter als de hier- lantsche/ jae grooter als de Spaensche Patrijzen/ oock seer deli- caet van smaeck.

De Gavians sijn roof vogels van diversche soorte; en dierge- lyc ke gedogelte isser seer vele.

Ick en kan alhier niet laten te ghedencken aen een seer Edel Beesjen in Brazyl ghenacmt Beya-Froule, ende in Guajana Eva Nere, het welcke is een kleyn vogeltjen / dat niet meer vleesch en heeft aen 't lyp als omtrent de groote van een lit van een vinger: welckers hooftjen boven is van een extraordinaris Carmosijn couleur / ende onder sijn buyckjen is het soo uytnemende blinc- kende/ dat geen goudt/ nochte vier / hoe versch ende glinsterende het oock mach wesen daer by te vergelycken is.

Onder de Water vogels soo sijn dese wel de principaelste des- welcke men in Brazyl noemt de Jaberous, swart en wit en weegt het stuck wel vijf-en-twintigh ponden swaer / het vleesch van dien Vogel is ongemeen goet en lieffelyck van smaeck. Onder den Keygers sijn aldaer de grootste slaggh/dewelcke men in Bra- zyl noemt Garfa Real, die selve sijn gracu en wit/en seer goet om te eten. Daer sijn oock spierwitte Keygers/groot en kleyn. Des- sen vogel draeght die over supvere Deeren in verscheyden plaet- sen van Europa soo seer begeert / dewelcke dien Keygher van het Hooft af/ rontom den hals nederwaerts heeft hanghende tot op sijn onder-lijf. Daer is oock een secker slaggh van voghelen/soo groot als hier te lande de Kraenen sijn: in het beginsel sijn der selver Deeren Colombijn van Derwe / doch naederhandt grooter wassende/ soo wordense allengskens Incarnaet, jae / soo hoog en schoon Incarnaet, als eenigh ooggh mach aenschouwen: van dese schoone Deeren soo maecten d' Indianen heele kleederen/ende be- hangfels/ oock kroonen op hunne hoofden: het vles van die vo- gels is seer goet ende smakelyck. Van 's gelijcken soo sijn daer

groote Entvogels van diverse slaghe seer goet ende delicaet te eeten: daer is oock een slaghe van ghevoghelte by-kans van de groote van een Swaen/ met een langhen hals/ doch swart van Beeren/ dewelcke seer lekker is.

Daer is oock een half slaghe van Entvoghels/ dewelcke zijn veelderhande. De Lepelaers sijn vier-couleur-verwich. Daer sijn oock verscheyden soorten van Sneppen, groot ende kleyn: de Moeras-hoenders sijn seer aengenaem gegeten. Noch soo is daer veel ander goet gevogelte meer: het welcke alhier alles van verhalen/ niet noodigh en is/ oock tegens mijn voornemen ende dit werck steydigh; soo dat het gene die materie rakende/ alhier gesept ende aengewesen is/ genoeg sal sijn.

DAT XIX. CAPITTEL.

Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.

Gelijck dan nu in 't korte verdoont hebbe de gelegentheyt ofte situatie van Guajana, benevens de limiten ofte grensen van 't selve; met de gestaltenisse ende hoedanigheyt der Landertjen: de veelderhande Hout-gewassen van 't selve/ als mede de Gommen, Verwen, Aerdt ende Boom-vruchten en ghenees-kruyden/ van 's gelijcken wat Vee, soo Tam als Wildt, oock gevogelte dat Landt geeft ende voedt: soo is het mede noodigh in dier voegen/ soo veele doehelpcken ende de kortheyt van de sake liden kan/ te spreken. Van de Wateren ende Revieren van dat landt ende der selver sonderlinge vruchtbaerheyt.

Gelijck dan het Rijcke van Guajana upt munt in heerlyckheyt van ober-schoone ende treffelycke Landertjen/ in aenghe-naemheyt van een seer ghesondt ende vruchtbaer Climaet/ soo heeft het selfde oock menichte van seer schoone ende Bischrijcke Revieren/ Bayen/ Kriecken ende Kullen/ dewelcke het selve al-lenthalden door stroomen/ ende de vruchtbaerheyt des selven Landts seer vermeerderen.

Onder

Onder die selve is de voornaemste / die over-groote / schoone ende onberghelyckelycke Riviere Tabò : ofte de las Amazonas, scheidende Braziliën ende Guajana van malkanderen / die selve is ongheweer sestig mylen wydt in den mondt. D' Eplanden soo in die Riviere leggen / zyn groter / Jaer / ongelijck vele groter als gansch Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt.

De voornaemste Rivieren / dewelcke bewesten in die groote rivier sijn vallende / en met die selve vermengt sijnde / haer door dien grooten mont met de Zee vereenigen / sijn de Comoës, de Keyvoé, Thaherigo, Oquyare ende Yare : onder de rivieren van dat landt / dewelcke haer inde groote Noort-zee door haer eyghen monden ontlossen / sijn de principaelste Machecary, een seer schoone riviere inwendig of binnenwaerts met een schoonen boesem versien / alwaer rontsom seer heerlycke lants douwen sijn gelegen; die selve is in 't inkomen / diep vyf vadem met ordinaris water. Aricary daer aen volgende is mede een goede en bequame rivier / tusschen die en Cassepoury leggen noch verscheiden riviertjens / doch van geen sonderlinge diepte / Cassepoury is een redelycke riviere / doch omtrent die selve / sijn so langs strant / als mede te lantwaert in / al laege landen gelegen. Tappara ofte Weypoco is een goede riviere / ghelyck mede Aperwacque doet bewesten die selve; hebben met ordinaris water 2. vadem en een half in 't inkomen / en sijn binnewaerts dieper : van noch meerder diepte is Rio Wija, daer by gelegen; voorts soo zyn daer de Rivieren van Cajani, ofte Cajenne, Macoli, Manamanorij, Marawyna, Soronamme, Soramme, Coppenam, Inikelcke, Coretine, Berbice, Demenari, Essekebe, Paryma, Amacoura, en de laetste dewelcke die kuste termineert / is die groote ende fameuse Riviere D' Oronoque, zijnde in den mondt wydt ongeweer dertigh mylen; en doorgaens vele eplanden : dese voorsz Rivieren sijn alle navigabel met groote en middelbare Schepen ofte Jachten : tusschen die selve ligghen noch menichte van klepne Riviertjens bequaem voor Barcken ende Canoes en diergelycke Vaer-tuygen.

De Rivieren nu soo uyt Guajana be oosten in den Oronoque komen loopen / sijn de voornaemste / Aratori, Amachora, Ilondo, en meer andere / dewelcke hare vloeden te gelijcke met den Oronoque door eenen mont in de Zee uyt-storten. Oock so kan men die voorszeyde Rivieren met alsulcke Schepen ettelycke mijlen opwaerts bevaeren; het welcke een groot gherijf geeft aen den Coopman / en geen minder gemack en profijt toe-brenghet aen den Inwoonderen omtrent haren handel / als noch wel ten verscheyden anderen op sichte. Onder andere Baijen van die Kuste steeckt uyt / die / dewelcke besloten is / tusschen Cabo d'Orange, ende den eersten uyt-stekenden hoeck van Commaribo: zijnde die selve een groote ende heerlycke Bahia, bequaem voor een groote menichte van Schepen. In die selve Baijen vallen drie Rivieren komende uyt het Land / te weten Tamary, Tappara of Weypoco ende Wanary, waer van Tappara den naemie van een Riviere dragen mach / de twee andere sijn eerder Krieken of kleine Riviertjens.

De groote Noort-Zee soo die gantsche Kuste bespoelt / die selve is seer visch-rijcke van allerhande soorte van seer groote / vette en delicate Visschen hier te Lande weynich bekend / oock dewelcke onghelyck beter sijn van smaake als de Vis hier te lande doet: desgelycks is het mede gestelt met de Rivieren / dewelcke allenthalven krielen van alsulcke schoone en heerlycke Visschen. Onder anderen soo worden langs henen die Kuste gevangen seer vele en goede Zee-Koeyen; wiens Vleesch en Speck seer goet ende gesont is / t selve wort in-gesouten en oock gerookt / en kan lange bewaert worden: het smeer der selve is mede seer goet ende tot alle spysse dienstigh / de Huyt van de selve is Buffels: die van de Eylanden van West-Indien vaeren vele op seckere tyden aen die Kuste om die Zee-Koeyen te vanghen / ende maecten al vele gelt van die selve. Inghelijcken heeft die Kuste menichte van goede Schiltpadden, wiens Vleesch seer goet is om te eeten / en smaect ongeveer als Kalfs-blees; de Schiltpadden in de Riviere d'Amazones

zones ende op andere soete Revieren om te eeten/ sijn verre het beste van smaek: die selve hebben binnen in haer lijf/gedoodt zijnde/ seecker wit vet ofte smeer / het welke ghesmolten zijnde ende met wat specerije gemengt ende in een pot ghedaen/ kan seven/ acht Jaeren ende meer dueren / ende is alsoo goet om pets mede te koocken ofte te stoven als Boter doet. Onder die Schiltpadden dewelcke haer inde Zee onthouden / ofte vooz in de monden van de Revieren / is een slaggh genaemt Corett : dese draegen een seer groot schilt/ het welke boven op vele kleyne ende doorluchtighe ofte heldere schildtjes heeft / dewelcke oock de beste zijn van alle anderen / van deser schildtjes wort het alderfijnste Camwerck en vdozts allerley diergelycke goedt gemaect. Het pondt van die Schildtjes van den Corett, wort aen de Fransche ende Engelsche Eylanden verkocht tegens een Rycksdielder ende oock wel drie gulden : waeromme de Inwoonders van die Eyclanden op gesette tijden mede seer vele nae die Kuste vaeren om den Corett te vangen.

Onder de Visschen is een seecker slaggh dewelcke in Brazyl genaemt wort Graeu-munninck, zijnde een gheheel groote/vette en wel-smakelycke Fisch/ vele grooter als een Cabeliau, jae vallen dickmaels wel eens soo groot. Daer valt oock seer goede Cabeljau, Schellevis, Konincks-vis, Snoeck ende Braeffem, alle sonder hapz/ hebbende niet anders dan een door-gaende graet/Dolphins Dorades, Corretten, Cerletten, Carpetange, Pampers, Curimaes, Harders, Sagoenen, zijnde een slaggh van kleyne Hardertjes seer vet ende delicaet/ verscheyden slaggh van Baers, Baggher, Pirange Tongen, Schollen, Bot, Rogchen ende Pylsteerte zijnde die selve sommige wel soo groot als drie ad vier mannen kunnen beuren ofte ophessen/ ende Palingh van verscheyden slaggh / ende noch vele andere soorte van Visschen meer / te langhe om te verhaelen. Dit alleene moet niet vergeten worden alhier noch te seggen : dat meest alle den Visch, soo wel die de Zee / als de Revieren van dat landt geven / door de banck soo vet is / dat by de meelste/

voornamentlyck als die selve ghebraeden is / om te eeten gheen Olye ofte Boter tot sausse van nooden heeft: alleenlyck een Lymoentjen / ofte supz Cytroentjen daer over ghedruckt ende met wat Jacketay ofte ghebroke ne Brazylse piement ofte Peper ghemenght met Sout / bestropt / soo is die selve ongelijck smaeckelijcker / jae delicateser als eenighe Visch / oock van de alder-beste alhier te Lande met een sausse van goede Boter toe bereypt / niet en kan wesen.

Dit is vertellens waerdigh / hoe dat men van het water daer in den Visch gekoockt wordt een Morpiron van Farinha maect / gelijk men alhier te Lande in het Hoender / Schapen ofte ander vleesch nat Witte-broot weeckt ende daer van een Sop ofte Pottagie maect / het welcke seer goet van smaeck is / ende dat overnichts den Visch aldaer soo vet is / ende daer-benebens soo substantieus / dat soo wanneer die selve gekoockt is / een geheelen bodem Vet op het water staet daer in zy ghesoden is ; het welcke geensins tranigh ofte sterck is / maer seer soet / aenghe-naem ende lekker. Onder den Visschen nu / soo excelleert in vet-tigheyt den Graeu-Munninck , Cabeliau , Schellevis , ende voornamentlyck de Kebier-Snoeck , Steen-Braesem ende Curima , dewelcke alle in haer eyghen vet swimmen. Ick en kan alhier niet laeten te verhaelen het geene een geloofwaerdigh Man my vooz de waerheyt verklaert heeft / hoe dat hy op dese Kuste van Guajana Visch heeft ghevanghen gehad / wyl den welcken hy acht Ponden vett schoon wit ende delicaet / gehaelt heeft. Het welcke veele een wonder sal duncken / Jae onghelooffelycken schijnen te wesen / maer my geensins / nochte oock die gene dewelcke met my in Brazyl die heerlycke vette Rio grandse-snoecken ende Curimaes hebben ghegeten. Dese sonderlinge deught heeft mede den Visch van dat Landt / datse alsoo voetsaem is als eenigh Vleesch ; Jae / dat schoon men die selve alle daghen van het Jaer eetet / nochtans die selve noyt moede ofte tegen en wort /

wozt/maer altijd weer aen/eben graegh daer nae is: die selve en is oock geenstins beswaerelyck maer aengenaem ende licht om te verteeren / ende boven dat/ seer gesont.

De Zee ende oock de Gebieren gheven mede veelder-hande slaggh van groote en schoone Kreeften ende Krabben: Daer zijn verscheyden soorten van Zee-Krabben, Klip-Krabben, Moeras-Krabben, dewelcke alle seer goedt zijn / ende oock Lant-Krabben, dewelcke haer inde Bosschen houden ende haere holen in de aerde hebben / gelyck hier te Lande de Conynen doen / dese zijn boven alle andere seer smaekelyck ende delicaet.

Soo het hier vooren yemandt verlicht onghelooffelyck heeft gedacht / het geene vertelt is van de sonderlinghe vettigheyt van de Visch daer te Lande / die selve sal sonder twyffel / nu/ noch veele weyniger schijnen met de waerheyt over een te komen / het geene ick alhier verhaelen sal van de heerlycke Oesters dewelcke daer te Lande aen de Boomen wassen: ende sullen my verlicht d'onwetende daer over uyt-lagchen / gelyck sulcx over eenigen tijdt gebeurt is / secker persoon soo in Brazyl, Angola, als elders was gheweest / aen het Hoff van secker Prins in Duytschlandt. Dese verhaelende over Tafel aen den Vorst/ veele vzeemdigheden / soo hy in die Landen ende gewesten hadde gesien. Welcke alle inder daet wel waer zijnde / nochtans / by d'Edelen ende Hovelingen van het Hoff / soo by en omtrent den Vorst waeren / (ende verlicht niet verre buyten des selfs Keucken waren geweest) hoor geen Evangelie en wierden op en aen-genomen: Soo begon die Persoon eyndelyck mede te vertellen van de vliegende Visschen dewelcke vier vleugelen hebben ende met groote menichte in die Zee vliegende gesien worden: ja de welcke dickmaels selver in de schepen tegen zeulen en want komen vliegen ende aldaer gevangen worden: waer op alsdoen eenen van het Vorstelycke Hof-gesinde seer ongheschickt begon te lagchen/ ende met dese woorden uyt te vaeren/ ende d'aenwesene luyt-keels toe te schreeuwen:

Bey meynen Zielen, ich habe alles noch lassen passeren, aber iet-
 sints so kan ich dem Heren nicht langer helffen! Willende daer
 mede te kennen geben/ dat hy d'andere voorgegaende vertellingen
 voorsz leugentjens en opsnyderijen/sonder teghen-sprecken noch
 hadde konnen aen-hoozen: maer doen hy het soo grof maeck-
 ten/ dat hy begonde te verhalen dat in die Landen de Visschen
 vlogen/ so en wasser langer geenen raet met hem; want alfulcke
 logens waren ghewisse al te grof ende t onbeschaemt / om die te
 doen voorsz waerheydt passeren/ ende dat by luyden selver soo vol
 van opsnyderije / ende dewelcke daeromme die selve so wel ken-
 nen: wat sal dien goeden bloet dan seggen van my/ so hy by ge-
 valle dit eens kooimt te lesen/ dat ick schryve dat d' Oesters zijnde
 mede een slaghe van Visschen ende sonder vleugelen/handen ofte
 voeten / nochtans aen de Boomen sitten ende daer hare woon-
 plaecten hebben: sal hy licht niet dencken en by hem selven over-
 leggen/ hoe dat die selve sonder vleugelen/sonder handen/sonder
 voeten op de Boomen konnen op ende af-komen: Iae / sal hy
 niet vreesen / dat die selve te mets van boven neer konnen vallen
 ende den hals breecken/ ende sal hy my daer over niet billick uyt
 krijten voorsz noch grooter op-snyder als den Vertelder van de
 vliegende Visschen. Ick geloove gewisselick van Iae! en nocht-
 ans soo vertelden die man d'oprechte waerheyt / ende ick en lie-
 ge geensints: want millioenen van vliegende Visschen hebbe ick
 van mijn dagen gesien / oock verscheydene dewelcke teghen de
 Zeplen van de Schepen quaemen ge-logen ende in die selve ne-
 der-vielen met myne eygene handen opgenomen; ende van 'sge-
 luycken dupsenden van Oesters selver van de Boomen ghebroken
 ende gepluckt. Doch op hope/ dat ick by hem en zyns gelijcken/
 noch eenichsints voorsz geloofweerdich moge aenghenomen wor-
 den; Soo sal ick alhier/ omtrent mijne Boom-Oesters ende haer
 groeijen den Leser wat naeder onderrichtinge geven: op dat hy
 daer uyt de waerheyt van dit verhael genoetsaem moge af-
 nemen ende verstaen: sal oock daer nae van den Boom selver daer
 op

op ende aen d' Oesters groeijen en wasschen / noch een grooter wonder vertellen als alle het voor-gaende.

Soo staet dan te weten dat het Aerd-rijck in de Warme-landen van Godt de Heere niet soo een ongemeene vruchtbaerhepdt is gezegent / dat aldaer selver de soute gronden in de soute rivieren ende een stuck-weegs in Zee haer Hout-gewas voort-brenghen: Iae soodanigh / dat op de meeste plaetsen / alwaer de rivieren niet te wijt ofte te diepe en zijn / de Boomen van beyde kanten soo nae zijn aen malkanderen gewassen / dat de Tacken van de Boomen van weder-zijden dickmaels malkanderen bereycken konnen: Soo dat het veeltijts beswaerelijcken valt / selver met kleyne Boots ofte Canoes / oock te midden-weeghs te konnen passeeren / wordende door de dichte der door malkanderen gewassene tacken den Vaert verhindert / ofte ten minsten / seer bekommerlijcke gemaect.

Aen de stammen nu van die in het soute waeter-staende boomen / als mede aen de Tacken voor soo vele die het water raken / daer aen wassen ende groeijen de schoonste grootste en delicaetste Oesters van de gansche werelt / dewelcke in lekkerheyt en smaeck voorwaer nergens haers gelijcken vinden.

Deze Oesters sijn het geheele Jaer door goet / weynigh tijds uyt-gesondert: de selve sijn seer aenghenam raen-gegeten / van 's gelijcken smaken sonderlinge wel gebraeden sijnde / oock ghestoof, in Pasteye gebacken ofte ghekoockt / ghelijck men hier te Lande de Mosselen doet / dewelcke aldan oock seer goet zijn: De Oesters worden aldaer te Lande op vele en menigherhande manieren seer delicaet bereyt ende toe-gemaect: Alsoo kan men in die landen een van de beste maectyden daer mede doen / sonder yet dat weert is te verteeren / daer aen men hier te Lande so veele gelts kan versnoepen: Sulcx / dat het daer te lande / is een gemeene mans spijs / daer het hier alleene is een rijcke-mans kost / en dat noch voor die gene eerst dewelcke het herte heeft een weynigh sijnen woeker-lust t'ontrecken / om sijnen smaeck te niet

te voldoen; als het bloeyt daer te Lande/ dan vaert men met Boots, Canoes ofte Sloepen de Rivieren opwaerts/ ende met Ebbe ofte vallende Water/ soo wanneer de Oesters aen de stammen ende tacken der boomen bloot sitten/ so pluckt ende breekt men die selve af/ ende komt alsoo in korter tijt met een volle Scheeps ladinge wederom t' hups.

Dit hebbe ick nu soo naeckte ende bloot aen-ghewesen/dat ick verhope dat 'er weynige sullen wesen / ofte sullen het wassen van de Oesters aen de stammen ende op de tacken der Boomen voor de waerheyt kunnen aen-nemen : Ten ware dat yemandt (deswelcke van sijn leven niet vele vremdigheden in vremde landen heeft gesien/) mochte dencken; wie heeft oyt van sijn leven Boomen sien groeijen ende wasschen in het soute Zee-water? Het is waer ende ick bekenne het/'t is hier te Lande noyt gesien / maer inde Warme-Landen soo is het gemeen / ende die sulcks niet ghe-looven en kan/ die soude ick raeden/darwaerts henen te crecken/ en dat selve te gaen besien/eer hy ongeloovich storve: Ende voorwaer het is de moeyte en de pyne wel weert : Want sulcx doende soo sal hy mede mogen sien ende voor de waerheyt kunnen aennemen een noch vele grooter wonder / dan het voorgaende : het geene ick anderstins breefe/ dat ick hem alhier met alleen bloot te verhalen/nimmermeer en sal kunnen doen gelooven.

Ick hebbe dan geseyt/ hoe dat de Boomen daer aen de Oesters wasschen in het Zoute-water groeijen : ende nu sal ick verhaelen hoedaenich dat die selfde Boomen niet en wasschen uyt de Zoute-gronden opwaerts nae de Lucht / als wel alle andere geboomte doet/ maer hoe dat die selve wassen uyt de lucht/ ofte van boben/ nederwaerts nae de Zoute-gronden toe : daer in zy haer metter tijdt vast maecken.

Dit is te rechte wat wonders / ende my dunckt ick hoore den ongeloovigaert der vliegghende Disschen al-bereets teghens my uyt-krijten / credat hoc Judæus Appella ; staet hem by ghy door weynich ondersoeck en kennisse/onghelovige menschen/als nu
soo

soo ghy meent/ hebt ghy rechte stoffe om te lagchen/ en ick hoor
 albereets haer verwilt; Istæctua commemoratio, veri Luciani
 narrationibus, non absona videtur. Dit u verhael / soo seggen sy /
 is even soo geloofweerdigh; als de vertellingen van den leugen-
 achtigen Luciano, waerachtigh zijn. Ick bekenne het met haer
 ende het luyt vrent: want wie heeft oock van zijn leven eenen
 Boom sien wassen uyt de Lucht: ofte van boven nederwaerts
 nae den gront toe/ ende nochtans soo is het waer en oock weerd
 om te besten; mijne ende veler oogen met my hebben het gesien;
 maer/ ofte sy alle daer op achtige genomen hebben/ dat en weet
 ick niet. Doch / op dat het den Leser met vergenoeghen moghe
 verstaen ende vatten; So sal ick alhier de maniere van het was-
 schen ende groeijen van die Boomen daer benevens verhalen.

Dat Zoute-water-bosch, wort Manges ofte in Neder-duytsch
 Kreupel-bosch gheuoemt. Het selve hout af-gheschelt is Ros-
 achtigh van Couleur. Het wast seer overbloedigh in de Zoute
 Revieren, ende op der selviger moerassige Kley-gronden.

Den Stam ofte Boom staet hooge verheven op menigte van
 wortelen/ middelmatig van dichte / dewelcke altemale boogs-
 gewyse van malkanderen ghespreyt / onder inden grondt haer
 vastigheyt nemen / ende met laegh waeter / soo kan men hoc-
 kende onder den Stam ofte Boom henen gaen ofte kruppen;
 in dat tusschen de wortelen door / daer toe het meestendeel ruym-
 te genoegh geeft. Soo dat de wortelen wel een goede mans leng-
 te van den gront / ende dat boogs-ghewijse boven te samen ko-
 men/ alwaer zy den Stam vatten ende onderschraegen.

Boven nu / ende allenthalven uyt de tacken van dien boom;
 Gaet / bykans uyt een peder lidt van die selve wast ofte groeyt
 een wortel (waer door den boom in 't aensien is / gelijk als ofte
 die selve vol Stottingen / ofte vol lange ende korte Westphaelsche
 Metworsten hingh/ dewelcke alsoo met 'er tijdt / d'eene voor ende
 d'ander naer/langher groeijen; tot datse haer door het water in
 den gront vast hechten/ ende also tot nieuwe boomen opwassen.

Waer

Waer door oock dat selvighe Bosch / met alle sijne Boomen / over al aen ende door malkanderen / ghelijck als met Millioenen Ketenen is vast ghehecht ende ghebonden : waer door het een beswaerhecken / Aae / schier onmogelycken doorgangh heeft ; het welke in der daet seer seltsaem is om aen te sien.

Eer ick van dese materie scheyde / soo moet ick noch eerst / alhier den Thomas van de vliegghende Bisschen ende zijne medebroeders een vraege ofte twist-reden voor stellen / om die selve te beantwoorden : dewelcke meesten tijt by den liefhebbers wordt gemoveert : Soo wanneer die selve / dat seltsaeme geboomte komen te aenschouwen / ende daer over hare speculatie laten gaen : Ende ick vermene dat hy daer toe wel een Alexanders Sweerd van doen sal hebben voor en al eer hy dien verwarden knoop sal weten los te maecken : De Vraege dan is dese. Dewijle die wortelen van dat geboomte , niet uyt den gront opwaerts wassen , ende door dat middel metter tijt haeren boom ofte stam formeren ende voort-brengen? maer verkeert uyt de Tacken vande Boomen, van boven af, ende als uyt de Lucht nederwaerts nae den grondt schieten, als wanneer se haer in die selve eerst moeten vast maecken, eer sy eenen Boom kunnen voortbrengen? waer dan d' eerste wortelen haeren oorspronck hebben van daen genomen, dewelcke den eersten boom van dien aert hebben voort-gebracht?

Ick geve hem een gansche eeuwte tijds om dat te raden / ende soo sal hy hem selven / sonder twijffel / hier mede alsoo seer verlegen vinden als niet te gelooven dat er Bisschen zijn die vliegghen kunnen.

Noch soo moet ick alhier (onder de wonderen geraeckt zijnde) een seer kluchtige ende niet min verwonderens weerdige vertellinghe aen-knoopen / dewelcke ghewisselick in d' ooren van dien Thomas ende sijne medebroeders / niet min vreecht en leugenachtig sal luyden / als d' alder leugenachtichste verdigtselen van Luciano, ende dewelcke ebenwel inder daet waerachtigh is.

Ick geloove dan / ofte ten minsten / ick verhope dat dien uytlagher

lagcher der vliegende Visschen / mede niet soo onkondigh en is / in dese onse Europeische gewesten / ofte / hy sal ten weynighsten van al zijn leven / wel ergens / eenmael Oesters hebben ghesien / schoon niet op de boommen wassende; dewelcke hy alsdan wel weten sal / dat (gelijck gesept is /) immers geene vleugelen / handen ofte voeten en hebben : waer uyt hy wel sal kunnen een besluyt maken ; dat het Oester-dier omtrent zijnen voortgang ende beweginge een seer lancksaem Dier moet wesen / beter gestelt ende geconditioneert zijnde om soetjes ende sachtjes te kruppen / dan om snel te loopen.

Dan 's gelijcken soo vertrouwe ick / dat hy d' Apen mede wel sal kennen : dewyle die selve allenthalven inder Princen en Vorstenhoven / ende voornamentlyck by het Vrouwen-'timmer / tot tijt-verdwyf / worden aen-ghehouden : ofte sal die selve wel ergens elders op Kermissen ende Jaermerckten / by den Quack-salvers / Koorde-danckers / ofte Batement-speelders (als zijnde der selver ordinaris geselschap) wel gesien hebben : ende daer benevens zijne oogen geslagen op hare sonderlinge sprongen ende rassigheyt : soo dat hem buyten twijffel / daer door seer wel sal bekent zijn / de lomigheyt van het eene / en de gaeuwigheyt van het andere Dier. Dit moest nootsaeckelyck met Thomas valt gaen; want buyten die kennisse / soude het onmoghelycken zijn / dat mijne vertellinghe / sijne ongeloovigheyt / soude kunnen vermeerderen. Ick vaere nochtans daer mede voort / (lystert neerstich toe Thomas met uwe mede-broederen) ende segghe / hoe dat lancksaeme Oester-dier, sonder vleugelen / sonder handen / sonder voeten in Brazyl nochtans een soo gaeuwen ende ras-loopenden Aep, kan en heeft gebangen; daer mede ick wedde dat een gansch doosijn Westphaelsche Boeren meer dan genoeg te doen souden hebben / ende noch wel veele tijdt te kort komen / alwaer het oock al schoon van de alder-radste : want Thomas, d' Apen van Brazyl, sijn noch vry wat gaeuwer als d' Eeck-hoorenkens in Westphalen doen.

Doch dit ghelooft Thomas alweer niet/ ick bemercke het wel
 aen het fronssen van zijn Cronp, ende even-wel soe is het waer/
 ende soo hebben vele noch levendighe menschen in Brazyl op het
 Reçiffe sulcken Oester houdende noch den Aep gebangen / ghes-
 sien. Ick soude hier nevens wel kunnen vertellen / hoe ende op
 wat maniere / den Oester den Aep hadde gebangen ghenomen :
 maer om dat ick daer door / niet verlicht eenichsints de wan-ge-
 loobighepdt van Thomas ende zijne mede-broederen soude ver-
 minderen ende verflappen / ende / noch met eenen / aen hem alle
 stoffe / van hertelycken over sijne eygene sotte onwetenthepdt te
 lagchen / benemen : soo sal ick dat selve alhier verswijghen / ende
 weder-keeren tot het vervolgh van mijn voor-genomen werck :
 Biddende den goetwilligen Leser / dat hy daer in gheen verdriet
 wil nemen / dat ick alhier / soo wat buyten 't spoor / van mijn ey-
 gen voornemen met d'onghelobighepdt van dien Thomas ende
 zijne mede-broederen hebbe gezolt.

DAT XX. CAPITTEL.

Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van
 hare Zeden ende Godsdienst.

Ick hadde dan hier bozen geepndigt met het verhael vande ge-
 legentheyt van de Zee ende Revieren van Guajana ende haere
 vruchtbaerheyt ofte Visch-rijckheydt: Het naeste nu dat daer op
 volgt in d'ordeninge by mijne afdeelinghe gemaect / is het punct
 van de Wilden ofte Indiaenen, Naturellen van dat Land ende
 de verscheydentheyt van die Natien. Waer omtrent het wel
 noodigh soude zijn een langh ende breedt verhael te doen: Aen-
 gaende haeren bysonderlycken Aerdt, Manieren, Zeden, Godts-
 dienst Policij, ende voorts haer gheheele Leven, Handel ende
 Wandel : Maer dat selve sal ick alhier als te langh vallende
 voor-by gaen / dewijle ick daer van in de Beschryvinghe van
 Guajana wijtloopigh genoegh spreekke / alwaer men genoegh
 sal

sal kunnen lesen ende duydelyck bekennen de verscheydenheit van die Naticn; omtrent dewelcke aldy wat op-merckens weerdigh wordt verhaelt: ende hoe dat sommighe van die Volckeren van dat Lant/wel Wilde menschen gelyckende sijn/ soo men Wilt mach noemen/haren wytterlijcken naeckten Staet van Leven: Maer dewelcke anderlins verscheyden Hoofdeugden/nae het hoogste gebodt ende dat uyt een enckele drift der nature ende als door een aen-gebozene eygenschap/veele beter involgen dan vele Christenen doen: dewelcke niet tegenstaende sy de Ware kennisse van Godt ende sijnen heylighen wille uyt den Euangelio hebben bekomen/ nochtans op verre nae haer so yverigh noch soo neerstigh niet en betoonen in de dagelycksche oefeninghe dier deughden/ dewelcke sy ymmer weten dat afstraelsels sijn van de eeuwige wijsheyt/rechtveerdigheyt ende goedicheyt Godts.

Insonderheyt soo worden mede by den Caripoufen zijnde een seekere Natic van dat Lant/ende woonende omtrent de Rivieren Tappara, Apurwacque, Cauwo ende Wija: dese twee so groote loffelycke ende nootsaekelycke gront-regulen van Staet overispelycken in-gevolgt/ in achtinge genomen ende in practique ghestelt/ als daer sijn: Wel-doen ende verdiensten te erkennen, ende nae haere weerde te beloonen: ende quaet-doen te straffen. Waer by alle Staeten voornaementlyck moeten staen ende haren Stant verseeckert blijven houden. Sulcks dat sy daer in/ niet waerheyt vele van onse hedendaegsche Princken/ Staten ende Republycken genoeghsaem schaem-roet maken: alwaer de belooninghen hedensdaeghs niet nae verdiensten/ maer nae gunste worden gedaen ende uyt-gedeelt: ende daeromme den best verdienenden/ meesten tijt wordt mis-gedeelt: ende de straffen volghen ende tressen den ongheluckigen/ ende seer weynigh den quaedt-doenders. In het houden van haer woordt en beloften ende onder-houden van haere verbonden nae het alghemeene recht der volckeren/ soo sijn die selve

by religieuser dan d' hedendaegsche Christenen, en soo wie met/ en onder die selve/ in ruste wil leven/ die moet voor allen anderen dingen wel in acht nemen / zijn gegeven trouwe ongheschent te bewaeren / ofte sal naemaels by haer weynigh credijts ende by gebolge weynigh ruste vinden.

Dit hebbe ick alleene noodich geacht alhier soo in 't korte aen te roeren/ op dat den Leser daer uyt moge afnemen / dat alle de volckeren van die Lantstreecke / schoon dat sy Wilden genoemt worden / niet eventwel soodanigh Wildt en zijn / ofte zy hebben mede haer naturelyck verstant/ ende geven genoegsaeme blijcken/ hoe dat goede redenen by haer logeren / ende dat sy die selve in haren handel ende wandel alsoo oefnen; dat men daer uyt moet bekennen / dat aen haer niets en ontbreekt / dan de kennisse van den waren Godt ende zijn saligmakende Woort. Van alle 't welcke ick breeder spreekte inde korte beschrijvinghe van Guajana vozen gheroert / ende soo is mijns bedunckens dit selve alsoo genoegh geseydt / voor soo vele als aengaet dese materie / waer uyt men sal konnen sien met wat een aerdt van menschen men in die geseyde landen sal moeten verkeeren. Alleenelyck sal het noch van nooden zijn hier by te voeghen de naemen der principaelste stammen van die Natien/ en waer die selve hare woonplaetsen hebben.

De voornaemste dan so die over-groote menichte der Eplanden/ gelegen in die groote ende onbergelyckelycke Gieviere de las Amazonas bewoonen / sijn de Marawijns: dewelcke hare woonplaetsen hebben op de Eplanden van Sepanou ende Guariane. Daer aen volghen de Arroas bewelken die Gieviere/ welckers Eplanden wel sijn hondert-en-50. Engelse mylen lang: boven die voorsz Arroas woont een Natie ghenaeemt Oppihouse, sijnde een seer groot volck / alle woonende op Eplanden / ende streckt sich haer gebiet wel over de twee hondert diergelycke/ mylen verre.

Voorts soo sijn daer de Comoasse, de Thoquihans, Avocahans, Harettians, Myrowes, Olubosse, Omunies, Robuccahans, en d' Ar-

ravacosse; dese woonen alle aen de West-zijde inde Gebiere. D'Yareijans bewoonen d' Eplanden in die ober-groote Gebiere gheleghen ten Zuydt-oosten van de Arroas, die selve is mede een seer groote Natie.

De Volckeren ende Natien/soo tusschen Cabo del Norte, ende de Cabo d' Orange woonen/die sijn niet als te wel bekend / ende worden by sommige genoeint de Coosheberies, het welcke soude een seer goede ende handelbaere Natie sijn; Maer d' inwoonderen omtrent de Gebiere van Tappara ofte Weya-poco ghelegen/sijn vele beter bekend/die selve bestaen voornamentlyck uyt dese volgende geslachten/als daer sijn: De Tapocos, Gamians, Pra-naos, Tawaijas, Weypocos, en hebben haere woon-plaetsen aen de Zuydt-oost-zijde: De Mazarijs, Inarijs, Weypos, Carnorijs, ende Capourijs aen de Noort-west-zijde van de geseyde Gebiere Tappara. Dese worden alle onder den generalen name van Caripousen begrepen: ende gelijk dese groote Natie haer ghebiedt heeft omtrent de schoonste ende lustichste rebieren ende in een upter-maten vruchtbaere ende heerlycke Lantsdouwwe/ ja verre de beste op de gansche kust van Guajana, soo is oock die selve van het alder-beleefste ende menschelickste slach van Wilden ofte Indianen dat ergens inde werelt gebonden wort.

Dese Natie is seer strijdtbaer/ beleeft ende mildt / van een seer vrolycke humeur/ sy en lieben daeromme geen droevige/ melancholycke ofte ingetrockene Persoonen / maer boven allen anderen de bly-geestige: en gelijk sy inder daet seer vriendelick sijn/ soo begeeren zy oock haer vriendelickheyt weder betoont te hebben. Sijn seer gediensstig aen de gene die hun komen besoecken: de mannen sijn seer sorgvuldich over d' eere van hare Vrouwen/ gelijk die oock selver mede doen.

De Caribanen sijn nae-gebueren ende met eenen oock doodt-uyanden van dese Caripousen ende hare goede zeeden / ende soo goet ende menschelick als dese sijn / soo boos ende quaet-aerdig sijn de Caribanen; 't selve is mede een seer groote Natie / nemen-

de haer begin omtrent de reviere van Cajani ofte Cajenne, ende streckt haer voort's uyt tot boven de Riviere van Apurwacque, alwaer de Moperwacques en Pawierijs haer gebiet begint. Daer aen volgen de Heconopas, dewelcke woonen op het Eylant Matowwy; De Yaijos ende Arowacas woonen omtrent de Riviere van Marawyna, welke laetste haer voort's uyt bryden tot aen de Riviere van Effekébe; Hoe dat nu de verdere Naticn van daer af tot aen den Oronoque toe / eygentlyck genoemt worden daer van is weynigh sekerheyt; doch worden sommige van die volkeren omtrent den Oronoque woonachtig al mede Arowaccas genaemt. Ende soo zijn dese wel de voornamste geslachten dewelcke die Landen langhs den Zee-kant bewoonen: Die te Landtwaert in woonen zijn op den huydigen dach noch weynigh aen ons bekent.

Onder alle dese Volkeren / sijn die gene / dewelcke in't Oosterlyckste gedeelte van Guajana woonen / wel de kloekmoedichste / mildtste / beleefste / getrouste ende arbeytsaemste / ende tegens alle moeiljckheden / seer verdraeghsaem; ende seer dienstveerdigh tegens den vrenden. Die van het Westerlycke gedeelte van dat selve Landt sijn van contrarie humeuren / wreedt / gierigh / leuy ende traegh: Daeromme zy oock seer qualick tot eenighen arbeydt konnen ghebracht worden. Daer toe oock veel quaedts doet / dat veel onder de Christenen / dewelcke die Landen hebben besocht ende aldaer gehandelt / oock 't sedert eenighen tijdt herwaerts getracht om Colonijen / ofte voort-plantinghen van volkeren / aldaer te legghen / daer toe altydt soodanighe luyden van weynigh kennisse ende civiliteyt (apparent om de menages wille) hebben gebryckt / dewelcke qualick genoegh haeren name leefbaer konden teekenen: Iae / dewelcke nae 't verloop van eenighe Jaeren / onder de Wilden aldaer verkeerende selver soodanigh verwilderden; datse uyt malkanderen niet dan door de Nederlandtsche spraecke, dewelcke haer noch overigh gebleven was / en konden onderkent worden.

Van

Van Weesen/ Gelaet/ ende in manieren auberflins den Wilden volkomen gelyckende: Soo dat in plaetse van die Wilde menschen tam te maccken ende tot een Burgerlyck leven te leyden / sy selver van tamme Wild / ende van menschen by na beestken waeren gheworden. Alle het welcke doorgaens heuen in die Contreijen geene geringhe ergernisse die natien heeft aen-ghebracht / ende menigh goet werck ten principalen verdozven: salsigh souden zy sijn die haer noch wilden beteren; maer soo worden sommige door een kleyn / doch teghenwoordigh profytien/ soodanigh weer-houden/ van betere toekomende dinghen/datse daer toe gecensins te brengen en sijn: ende soo wanneer alsulcke dat profytien eens sal komen te ontschieten / (ghelijck dat niet manqueren en kan) dan sal men 't werck eerst willen verbeteren / wanneer de beterschap te bezre sal moeten gesocht / ende het perypckel soo groot sal sijn / dat het ongelooffelycken is / datse oyt gebonden sal worden.

Soo dat die Natien der Wilden op die Kuste noch de beste sijn / onder dewelcke / d' Europeische volckeren ende voornamentlyck sommige Nederlanders, het minste hebben verkeert: want d' onwetentheyte der gener die gene grondige kennisse en hebben omme met die Luyden wel omme te gaen / kan die selve natien seer licht bederven / dat van haer noch dienst noch voordeel te trecken en is: welck quaet alsoo eenmael begaen zijnde / kan daer tegens namaels qualyck altyt beswaerelyck genoegh een teghen remedie gebonden worden / om die quaet te genesen. Waer ontrent onder andere dinghen mede / de ghemeyne gierighepdt / der menschen / wel het meeste quaet toe-brenghet.

De Indianen op die Kuste woonende en moghen gheenflins gheheel voor Slaeven ghehouden worden / maer men moettse eenighsints haeren arbeydt ende wercken beloonen / op dat die selve eerder schijnen upt vryen wille dan door dwanck te dienen. In welke kunst de Spaengiaerden ende Portugiesen bezre de erbarenste sijn: dewelcke al-te-mets die selve met
gaet-

goetheyt / somtijts oock met straffighejdt tot den arbejpt weten aen te dypben; ende voortz alijt met sonderlinghe voorzichtigheyt t' onderhouden. Hoc opus, hic labor est.

Wat aen-belangt deser Volckeren Religie ofte Godts-dienst/ die selve (so men bemercken kan) is geheel kleyn of eerder gansch geene. Nochtans soo en zijn sy oock gheen en afgoden-dienst ofte eenige vromde supersticien toe-gedaen: sulcx datse daer door seer licht tot den waeren Godt dienst souden te brengen zijn. Vele onder haer/ ende voornamentlyck de Caribanen hebben dese verbloecte maniere over haer / ghelyck door de banck oock meest alle d' Indianen dat in-volghen / dat sy onder haer Duyvel-besweerders hebben/ den welcken hem oock veeltijts (God betert) onder die selve in d' een ofte d' andere ghedaente sichtbaerlycken vertoont/ met haer spreekt/ ende haer voldoet op haer begeeren/ dat is op eenige vraghen hem luyden antwoordende/in t' voorzeggien van toe-komende dingen / somtijts de waerheyt radende / (nae dat Godt de Heere hem sulcks toe-laet) maer meeren-deels die arme menschen met leugenen pacijende/nae sijnen aerdt ende eygenschap/ ende die selve ellendichlyck verleydende tot onderlinge oorlogen ende bloet-vergieten / met aen die selve hope te geven en toe-segginge te doen / van wederzydts goede successen haerer oorloghs-saecten teghens malkanderen/ dewelcke haer t' ellekens niet dan te laete bedrogen en binden.

So dat het ten hoogsten te wenschen waer dat het den barmhertigen Godt ende Vader aller genaden eenmael mochte gelieven d' oogen van zijne genade te slaen / over die ellendige menschen / ende eene deure te openen aen die selve tot de bekentmaeckinge van den eenigen ende waeren Heylandt des werelids / tot verstooringe van het geweld ende de macht des duyvels; dewelcken onder die ellendige schepselen tot noch toe in sulcken kracht geheerscht heeft.

Daer toe eenmael verweckende de trage herten der Nederlanderen, dewelcke wel wacker sijn allenthalven om hare winsten
ende

ende voordeelen waer te nemen / maer (Godt betert/) wel leuen en loom in 't betrachten van de verbreydinghe van Godes heylige Woort onder de Heydenen.

DAT XXJ. CAPITTEL.

Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparen- tie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.

Nopt en is omtrent het ontdecken ende ondersoecken van eenighe Landen in gansch America, voornamentlyck by den Spaengiaerts, oock by andere Natien meerder vlyt ende moeyte aen-gewent / meerder gelts ende menschen gespildert / dan wel alleenig is gedaen om het Rijke van Guajana of de Wilde-Kuste binnen-waerts te kennen ende te ontdecken: ende dat op de ghe- ruchten en blycken van de menighe der Gouden en Silvere Mij- nen / soo in dat selve Landt zijn: Ende voornamentlyck om uyt te vinden dat Goudt-rijcke El d' Orado; dat / soo veele vermaer- de rusteloose soeckers heeft ghehadt / sonder dat het opt te rechte uyt-gebonden is geweest. Dat die selve eenigfints vergelecken moghen worden / by die gene / dewelcke nae den Lapidem Philo- sophorum te soecken / eyntelycke vermoeyt / haer leven met hare middelen te samen hebben ge-eyndicht.

De principaelste onder de Soeckers, nae dat voor de Goudt-be- geerige, so fatale El d' Orado, sijn onder de Spaengiaerden voor- eerst Don Diego d' Ordas, dewelcke is geweest een van de Capi- teyns van Cortez in 't in-nemen van Mexico, dese heeft getracht Guajana t' ontdecken in 't Jaer 1531. Nae hem heeft het selve onderstaen Juan Cortez, ende na die Gaspar de Sylva, Juan Gon- zales, dese heeft veele wonders van den rijckdom van dat Landt weten te verhalen / ende om de proeven die hy mede bracht / heb- ben die gene / die dat selve Landt naemaels hebben ondersocht / sij- ne voet-stappen onvermoeyt nae-gevolgt: als daer sijn geweest Philippod' Uren, Pedro de Lympias, Jeronimo d' Ortal, Xime-

nez, den Broeder van Don Ximenez de Guesida, Pedro d'Offuna. Den Monnick Sala, die Arenden van Goudt mede-bracht. Hem zijn naemaels gevolgt Fernandes de Septa, Diego de Vargas, met sijn Zone Don Juan Caceros, Alonso de Berro, Anthonio de Sedenno in 't Jaer 1536. Augustinho Delgado, Diego de Losada, Reynoso, Pedro de Ursua, die selve besocht Guajana in 't Jaer 1560. Den Monnick Francisco Montezines, Nuffle de Laves; en eyndelick Anthonio Berreo, daer van Sir Walter Raleigh seer vele spreekt. Op het laetste Sir Walter Raleigh selver/Engelsman/dewelcke als boven is gesept/in het midden van zynen toe-legh/niet en heeft gemist in sijn gewisse ende ongeluckige doodt / ende naer hem heeft het selvenoch onderstaen eenen Laurens Keymis ghewesene Capiteyn en hooch-bevel-hebber onder Sir Walter Raleigh voornoemt.

Dat de Spaengiaerden, ende nae haer d' Engelsen in 't op-soecken van het voorszede El d' Orado (so het anders immers in wesen is) ofte in 't ondersoecken der voorsz kuste veele en verscheiden mis-slaegen hebben begaen / den rechten weggh en Methode daer toe noodigh/nergens nae gehouden ofte gebolght/'t selve is secker ende gewis genoegh: Ende dewyle sy daer omtrent in al haer doen/sonder eenigh fondament te maken ghetimmert hebben/soo en was voorsz haer oock geenen goeden uyt-slaggh te verwachten. Selyck sulcks ghenoechsaem is te sien en af te nemen uyt hare eygene relaessen/beschreven ende te samen geboeghe by Don Iuan de Castellanos, Clerigo.

Dat de Hooghe landen van Guajana binnen-waerts vol van allerhande Mineralen sijn / daer aen en is met redenen niet te twijffelen: gemerckt/dat het selve landt / legt onder een ende het selfde Climaet/daer onder dat gelegen sijn de Goudt en Silverrijckste Landen van gansch America; daer-en-boven wordt bevonden/ dat d' Artz van de geberchten van dat lant/dooz gaens sijn van een ende die selfde couleur/met die ghene/dewelcke van de selve natuer in d' andere landen bevonden worden ende Gout
ende

ende Silver voortbrengen. Daer by komt noch/ dat het al ghe-
 meen gerucht ten allen tyden dat landt heeft uyt-gekreten voor
 het alder-goud-rijckste dat in gansch America te vinden is: daer
 van soo veel Spaengiaerden getuygenisse gheben nae de blycken
 dewelcke zy luyden daer van hebben bekomen: ende so is selden
 een algemeen gerucht/ sonder pets van de waerheyt inne te heb-
 ben/ bevonden: oock soo en souden soo veel gaewe ende door-
 trapte Spaengiaerden, op bloote en ydele droomen/ so vele moep-
 ten en kosten niet aen-gewent hebben/ sonder op voorgehende ge-
 noechsame blycken/ van de waerheyt van de saecke / gegrondt-
 vest te wesen. Doch dat haere aenflagen haer niet nae wensch of
 ten besten gesuccedeert en zijn / daer van sijn sy selver d' oorlake:
 Eensdeels overmits hare groote ende noyt meer ghehoorde Ty-
 rannije allenthalven in America ghepleeght/ t welcke haer heeft
 doen verliezen; het eenighste middel / om tot haer voornemen te
 kunnen geraken/ het welcke is de vrientschap der Indianen; son-
 der welcker s toe-doen het onmogelycken is/ in diergelycke saec-
 ken in die gewesten/ pets vruchtbaerlicks te verhandelen en uyt
 te wercken. Anders deels oock/ door haer quaet beleyt ende de di-
 rectie van hare saken. Noch soo geeft de beste verseeckertheydt
 van allen aen die saecke/ het Mynerael, voor eenigen tijt van die
 kuste gehaelt/ door eenige contractanten van Zeelant / met den
 Heere en Ridder Balthazar Gerbier, Baron d' Oüilij, op des selfs
 aenwijzen / ende volgens d' onderrechtinge by hem Baron gekre-
 gen/ door seeckeren Spaengiaert: waer van door verscheyden be-
 le ende onderscheydelycke proeben zijn genomen: waer onder sijn
 geweest/ dewelcke gerendeert hebben uyt de hondert-en-twintig
 ponden mynerael/ byf loot sijn gout/ nevens twee loot silver: an-
 dere nae advenant / wat meerder silver s / d' andere weer wat
 meerder gouts: sulcks dat van dat voorszeyde mynerael/ gheene
 proeben en zijn genomen ofte daer in is gout ende silver ghevon-
 den. Nochtans soo was dat selve mynerael/ niet dan van de bo-
 venste ofte buytenste schozle van de Myne: zijnde de Graevers

geen knye diepe inde grondt gheweest: gelijk ick dat / selver / hebbe verstaen uyt den mondt van eenen Hendrick Harmenffen, dewelcke aldaer ter plaetsen is mede gheweest / voor Comman- deur van de Soldaten. Noch soo en hadden die selve / oock niet gegraven / op de rechte plaetse / soe haer-luyden by den Baron voornoemt: was aen-gewesen. So dat het buyten allen twyff- fel is / in dat Landt sullen metter tydt ontdeckt ende uyt-gebon- den worden / oneyndelycke schatten ende rijckdommen / ende dat alsoo wel als opt gevonden sijn gheweest in eenige plaetsen van het sonderlycke Gout ende Silver-rijck America. So wanneer maer die voorszreven Kuste / eerst wel wort bevolckt: Soo sul- len mede die Myneralen / door den arbeit ende neerstighepdt der menschen / dewelcke die selve ende hare weerde recht kennen / metter tijdt allenthalven op-gesocht / ontdeckt ende ghenoegh uyt-gebonden worden. Ende schoon genomen / dat in dat sel- ve landt geene Goude / Silbere / nochte eenige andere Mynen- te vinden en waeren / nochte te vermoeden: dat wittermaten / heerlycke ende onberghelyckelycke Landt geeft van sich selven voordeelen genoegh / door de pretieuse vruchten ende Ghewas- sen dewelcke het voedt ende voortbrenght / gelijk hier bevozens is geseyt / ende hier nae noch breeder sal geseyt worden / welcke alle te saemen / met rechte / wel voor soo veel ende vers- cheyden Mynen konnen verstrecken ende gereeckent moghen worden.

Dit is dan alhier genoegh geseyt van het overweerdighe ende onberghelyckelycke Guajana ende des selven eyckts ende Lants ghelegentheynt ende vruchtbaerheynt / voor soo veel als noodigh ende dienstigh is om te konnen verstaen ende begrypen het ghe- seyde Onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen, in voes- gen ick dat selve nu vervolgens sal aenwijzen.

EN WARMELANDEN.

DAT XXII. CAPITTEL.

Van de Nootsakelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van *Guajana*, als sijnde een Warm Landt.

Hier bevozens in het tweede Capittel/ heb ick geseydt hoe dat voornamentlyck/ Drie dingen maken een groot onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen: bestaende die selve ten eersten inde Nootsakelijckheden dewelcke daer vereyscht worden om de landen te kunnen bewoonen. Ten tweeden; in de nootsakelijckheden, dewelcke daer gerequireert worden, tot de Culture van beyde die landen. Ten derden; in de profyten, dewelcke die voorseyde Landen wederzijds, door middel van hare vruchten wederom uytleveren. Van al dewelcke/ ick dan hier vozen/ achtervolgens heb gehandelt/ en dat vooz so veel aengaet Nieu-Nederlant, als zijnde een Kout Lant; waer benevens ick hebbe vertoont/ welke wel onder die vruchten/ in dat selve lant/ aen den Inwoonderen ende Verbonweren de meeste en versekerste profyten souden kunnen geven. Oock soo hebbe ick mede vermaen ghedaen/ hoe dat men in een Landt / ende insonderheyt het welke eerst bevolckt wort/ aldaer op welte degen moet letten: datse altemael niet een en het selfde werck onder handen nemen; Maer hoe dat verscheydenheyt van werck/ verscheydenheyt der Waren geeft/ het welke dan weer den grootsten handel ende by ghevolge oock de meeste profyten aen-brenge. Van 's gelijcken hoe dat men door middel van het eene veeltjts het andere werck kan en moet te hulpe komen ende daer door profiteren; om alsoo te spoediger op de beemte te geraken. Zoo resteerter als nu dat ick van 's gelijcken alhier voorstelle ende aenwijse/ van wat vermogen en weerde/ daer en-tegen het Rijcke van *Guajana* is/ zijnde een Warm Landt, ende dat ick voozts die voorseyde drie saecken in ghelycke ordze/ als vozen is geschiet / vervolghe ende af handele. Op dat men daer uyt duydelick sal kunnen sien ende bekennen het geseyde onderscheyt dat 'er is / tusschen Koude ende Warme Landen.

In het vierde ende dertiende Capittel / en dan soo hebbe ick aen-gewesen hoe dat het rijke van Guajana, ofte de Wilde-Kuste is ghelegen onder den Zonam Torridam ofte den heeten riem. Waer uyt te sien is / hoe dat het Climaet van die gansche landstreecke geduerigh even warm is; gelijk dat van Peru, Brazyl, ende andere Landen van America als andersins. Soo dat het selve Land / nimmermeer soodanigen koude onderworpen is / dewelcke eenichsints aen de tijden van het Jaer aldaer eenighe merckelpcke veranderinge soude konnen toe-bringen: Ick laet staen datse eenigen Winter soude konnen veroorzaken. Maer / so is in dat selve Land / overmits de geduerighe nae-by-heydt des Sons / het Jaer een geduerigen / lieffelpcken ende aengenamen Somer. Nochtans in soodanigen eenparigheyt des tijds / sijn aldaer / altijd teghenwoordigh / de Lente, ende dat voor soo veel als aen-belaught het bloeijen: den Somer voor soo veel als het groeijen ende rijpen aen-gaet; ende den Herfst voor soo veel den Oogst ende het genot der vruchten betreft. Dese drie onderschedelicke tijden evenwel, als daer zijn de *Lente*, den *Somer* ende den *Herfst*; en heeftmen aldaer niet in even-gelijckmatigheyt der tijden van dese Koude Landen, met vermeerderinge ofte verminderinge van Koude ofte hette, maer altijd seffens op eenen dagh, in even gelijckmatigheyt van soete Lucht en aengename warmte.

Soo dat daer geene dagen en zijn van het gheheele Jaer / dewelcke niet en hebben haer Bloeijen, haer Groeijen, ende oock haren Oogst, sulcx dat elcker dagh heeft sijne Lente, sijnen Somer als oock sijnen Herfst: So dat alleenselpcken den verdrietigen / onvruchtbaren ende al-verteerenden Winter in dat Landt gansch onbekent is. Oock soo is dien geduerigen Somer aldaer soodanig getempert / dat noch de hette des daegs, nochte de koelte des nachts, den inwoonderen van dat Land / eenigh het alderminste verdriet ofte onghemack toe en brengt. Doch waer van ick hier nae / als mede van de eygentlycke oorzaken van 't selve / in 't eynde van dit Tractaet besonderlyck sal sprecken; ende als
nu

na voort-gaen tot het eerste lit van het gesejde Onderscheyt van Koude ende Warme Landen: bestaende dat selve/inde Nootsaekelijckheden, dewelcke daer vereyscht worden om *Guajana*, als zijnde een Warm Landt te kunnen bewoonen.

Alsulcke Luyden dan / dewelcke haer nae dat lant sullen willen begheben om het selve te bewoonen; het zy dan een gheheel huys-gesinde ofte een mensch in 't particulier. Die selven moeten voort haer eerste onkosten betalen de transport-gelder: te weten voort Kost en Vracht een seecker tanto geven. Ende wijders dragen alle de onkosten hier nae gespecificceert.

Aldaer te lande gekomen zijnde/soo moeten die selve voort eerst voort-raet hebben om een half Jaer daer van te komen leven/en dat voornamentlyck voort soo veel als aen-belangt het Broodt, ofte de Farinha; want alle andere koock-spijse dewelcke de huys-houdinghe seer stijft / ende oock het Broot mesnageert / als daer zijn Boonen, Fabelen, Milie of Maijes, Patattes, Pompoenen, Peen, Knollen, kan men aldaer sommige van dien inwendig ses wecken / andere binnen drie maenden gheplant ende rijp hebben: Voorts alle Thuyen ende Moes-kruyden in korter tijt. Ende overmids den continuellen Sommer so kan men aldaer evenstaeg voort planten / sulcx / dat men in weynig tijts volheyt kan hebben van alle lijftocht. Die selve vermeerderd noch dat geduerigh het geheele Jaer door de Bosschen selver en van selfs voortbrengen menichte van schoone vruchten seer goet ende bequaem om voort spijse te gebuycken / daer van de Indiaenen oock by kans alleene leven; want die selve bekommeren haer weynig met het planten ofte zaeyen / dan alleene voort so veel als aengaet de Farinha: Soo dat men aldaer te lande / oock selver in 't begin / weynigh voort levens middelen behoefte uyt te geven. Daer benevens hebbende een Warre-nett / Fuycke en Angel-roe / ende een Roer met zijn toe-behoort: soo heeft men daghelicks volheyt van Visc hende Vleesch. Mede overmids den gheduerighen Sommer daer te Lande / soo heeft alle Dee / sijne geduerige voort-teelinge /

waer

waer door het selve in korten tijt seer vermenichvuldicht: voornamentlyck het klepne Bee / als Hoenderen, Kalckoenen, Enden, Gansen, Duyven, Verckens, Schapen ende Geyten; Sulck dat de Hoenderen in 17. ende 18. daghen hare Eijeren uytbroeijen / ende nae datse een weecke ofte twee met de Kieckens hebben gelooopen / terstont weder legghen / twintigh / dertigh ende meer Eijeren nae malkanderen / ende meest alle daghen ern / waer nae sy haer dan wederomme terstont aen 't broeden begeben / ende so geduerigh voort. De Duyven, hebben alle maenden precijs jongen ende Eijers / ende dat Jaer in Jaer uyt / sonder rusten / ende soo doet alle ander Bee / nae advenant: De Verckens Bigghen tweemaal des Jaers / jae wel vijfmael in twee Jaren. Het welke in korten tijt een grooten overbloet van alles veroorsaect / en mede geene geringe profyten den menschen toe-brengt.

Ende naerdenmael Guajana een Warm-Landt is / gansch gene verdrietige Koude onderworpen / maer daer het altyt Somert, so kan men het geheele Jaer deur in een Linnen ofte licht Stoffen Kleetjen / aldaer gaen: waer mede men genocchsaem teghens de Koude van dat landt / als mede de hette der Sonne versien ende versorgt is.

Waer uyt blijkt / hoe licht ende gemackelick dat het is / voor alle soorte van menschen; ende voornamentlick voor arme en onvermogende luyden / dat selve lant te kunnen bewoonen / by datmen de koude doet. Welck voordeel / omtrent de kleedinghe ende redinge der menschen / wel groot is / maer echter noch vele grooter omtrent het timmeren ende opbouwen van de Hupsen / alsoo die selve niet anders en behoeven te wesen / als decksels ende beschutsels voor de Sonne ende den Regen: dewelcke soodanig in een dagh ses ofte acht en minder tijt kunnen werden toe-bereydet ende gerichtet / ende dat bequaem ende groot ghenoech / om oock selver al ten groot Hups ghesinde daer in met ghemack te kommen logeren: Want goet ende schoon Hout is aldaer te lande in allen overbloet; ende een weynigh middelbaere stijlen ende

Balc-

kens zijn haest ghehouden ende verbeerddicht / doock ober-eynde geset / ter zijden met pallissaden bekleedt / en boven op de sparren met pindoves gedeckt / t selve geeft een veel tierlycker aensien en dichter deckinge / als wel hier te lande strop ofte rietdack doet / en soo is dit dack ober al ende ten allen tijden inde Bosschen genoeg te bekomen. Ende soo haest kan een onvermoghendt Man ende huys-gesinde aldaer onder het dack ende aen een redelyck goet huys geraken. De fortun nu met'er tijt beter wordende / so kan die selve mede nae weynigh Jaeren / met gemack ende sonder enige merckelycke onkosten te doen / een tierlyck ende aensienlick huys timmeren; aenghesien aldaer te lande geen stof om goede steenen te backen ende kalck te branden en ontbreect / maer alenthalven te bekomen is.

Tot het Bouwen van alsulcke Somer-huysen / soo heeft men aldaer geene werck-meesters veele van doen / maer kan men dat selve alles met een Slave ofte twee lichtelycken verrichten ende beschicken. Stallen ofte Schuyren voor Paerden en Koe-Besten en zijn daer gansch niet van nooden: ende dat ten aensien dat het selve Vee aldaer te lande / het gansche Jaer door / overmidts den gestadigen Somer in het gras gaet. Een Packhuys allecnelyck om de schoon ghemaecte vruchten ende Waeren ('t welcke meesten tijt buyten in 't veldt geschiet) kan op de selve maniere haest ende sonder verlet verbeerddicht worden.

Noch soo en zijn selver de Koeijen ofte Paerden in 't beginsel aldaer mede soo nootsakelycken niet voor de huys-houdinghe ende den landt-bou; gemerckt daer vele vruchten zijn dewelcke het geheele Jaer door die plaetse konnen vervullen / ende maken dat het Supbel daer te lande soo noodigh niet en is / als het wel in de Koude Landen doet: te meer men aldaer aen gheen knechten of Maegden onderhout en behoef te geven / welckers plaetsen en dienst de Slaeven vervullen en waer-nemen: dewelcke oock omtrent den lant-bou het werck verrichten / het geene men inde Koude Landen met den Paerden moet doen: gelijk dat sel-

ve hier nae op sijn plaetse breeder sal aen-gewesen worden. Soo dat die twee kostelycke saecken voor den onvernogghenden / aldaer te Lande / in het begin kunnen gemist worden / het welcke voor alsulcke Luyden een groot behulp is.

Het gheene nu meer van nooden is / om de huysen in Koude Landen , te kunnen bewoonen / ende dat voornamentlick in den Kouden Winter / ende 't welcke dient tot stofferinghe van de selve / gelijk daer zijn warme bedde-steden / bedden / deeckens ende laeckens als andersins / dat selve is in een Warm Landt mede niet soo nootfaeckelijck / maer kan seer wel gemist worden: want een Hamack ofte hangh-bedde sijnde een redelijck breet en lang-achtig Met van Cattoen ofte Basten van Boomen tierelycken gebreyt / en aen twee stypen ofte paelen vast ghebonden / vervult dat alles / ende soo is het selve een seer bequaeme bedde-stede / en 't' evens een seer goet ende ghemackelyck bedde / sonder dat daer toe iets meer vereyscht wort ofte van nooden is: ende voorts een Ketel en Pot / met een Schotel oftwee / is huys-raets ghenoech / ende soo kan sich een huys-gesinde / in voegen als geseyt is / daer mede in dat Lant / fatsoenelycken behelpen / tot dat sijn spoet beter wort. Ende soo is dit het alles dat een onvernogghendt huys-gesinde van nooden heeft om een Warm Landt te kunnen bewoonen: Ende voerwaer / in dese ende andere Landen / gaet met de winsten van een arbejds-man / ambachts-man / winekelier ende van die soorte meer oock selver van een middel-matigh rentenier de huys-huer / buyzen en ligt henen strycken: het welck men alles inde Warme Landen so licht en als voor niet kan hebben.

DAT XXIIJ. CAPITTEL.

Van de Nootfaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van *Guajana*, sijnde een *Warm Landt*.

Nae dat verhaelt sijn de Nootfaeckelijckheden, dewelcke daer vereyscht worden om *Guajana* te kunnen bewoonen; soo sal ick

ick voort-gaen ende wijfen aen die gene/dewelcke daer gerequiereert worden tot de Culture ofte den Lant-bou van dat selve lant.

Hier boven dan in het selste Capittel is verthoont / hoe dat tot d' Ordinaris Culture der Landen veler-hande saecken in 't gemeen van nooden zijn : maer hoe dat 'er noch enghelyck meer vereyscht worden / om alsulcke Landen / dewelcke als noch Wilt en Woest leggen / overtrocken met dicke Boscagien van swaerhout / heggen en struelen / tot bequame Culture te brengen: waer toe inden beginne een meer dan dubbelden arbeit van nooden is / dewelcke dat selve werck oock seer kostelyck maect. Dit selve heeft Guajana voor een gedeelte met Nieu-Nederlant gemeen : te weten / voor soo veel als aengaet het af kappen der Bosschen / Haegen en Struelen : maer soo heeft dat selve landt daer benevens geensins van nooden het uytroden der Stobben en wortelen daer aen wel den meesten arbeit vast is : aengesien het in die landen niet nootsaekelyck en is den Ploeg te ghebruycken ; dewijle het Aerdtrijck aldaer met Houwelen door de Slaeven tusschen de Stobben door wort om-ghehackt / zijnde dat selve ghe-noech voor de vruchten van dat landt : soo dat men den tijdt / dewelcke men andersins van nooden heeft tot het uyt-roeyen der Stobben ende wortelen / het welcke insonderheyt een langsaem en swaer werck maect / daer te lande gheheel kan besteden in het af-kappen der boomen : ende op die maniere kan men alsoo wel tweemaal soo veel wercks beschicken met het schoon maecten ende het verveerdigen der Landertijen / dan men doen kan omtrent die ghene alwaer men tot den verbou der vruchten den ploegh nootsakelycken van nooden heeft : want de Stobben of Wortelen zijn den verbou der vruchten van die landen geensins schadelijck ofte hinderlyck / gelijk sulcks terstont gheseydt sal worden.

Oock soo kan alle het Landt / dat men alsoo schoon maect / gheheel ende al ghebruyckt worden tot den verbou van profytelijcke vruchten : sonder dat men van nooden heeft een ghedeelte van

't selve tot Wey of Hoplant te moeten laten leggen / en dat overmits den gheduerigen Somer aldaer te lande veroorzaeckt dat het Vee het geheele Jaer door in het velt ter weyden gaet; sonder dat men 't selve t' eeniger tijt behoef op te stallen / gelijk men in Koude Landen des Winters ghenootsaeckt is te moeten doen / daeromme men oock voor die selve geen Hoy en behoef te winnen: Soo dat men alle dien tijt mede vorderen ende uytwinnen kan / met andere Landen vervolgens als gesejdt is toe te bereyden: want aldaer te lande so zijn Campinhes ghenoech; zijnde Landerijen sonder Boskagien ende bequame Weyden voor het Vee / en soo dragen mede de Bosschen selver allenthalven Gras in overbloet tot genoegsaem onderhoud der Beesten.

Om nu die Landerijen in Guajana tot hare Culture te brengen / daer toe zijn principalick van nooden / dese ghereetschappen: als namentlijck Axen, Bijlen, Houwelen, ofte Enschoides, Kapmessen, Schoppen ofte Farre de Coves, zijnde redelycke breedte gekromde Schoppen / daer mede men d' Aerde / door de Houwelen los ghemaect / op hoopen haelt / het welke voornamentlyck wort gedaen omtrent het planten van de Manives, daer aen dat de Maniocken wassen / waer van de Farinha wort gemaect: zijnde het Broot 't welke daer te lande by den ghemeenen man gebruyckt wort.

Gelijck dan Guajana ende de Warme Landen een groot voordeel hebben boven Nieu-Nederlant, ende andere Koude Landen omtrent het schoon-maken en 't bereyden der Landerijen tot de Culture, so hebben die selve oock geen geringh voordeel / wegens de gemakelyckheyt en de lichtveerdigheyt van de Culture selver ende al het gene dat daer aen dependert: want den toetsel tot dien Vantbou en is nergens nae soo groot ende kostelyck als die van Nieu-Nederlandt doet: gemerckt aldaer in het beginsel geene Paerden van doen en zijn voor den Ploegh om het lant en de Ackeren te bouwen; maer dat alles wort ghedaen door Slaeven / met Houwelen / het welke oock geheel rasch en gheswinde voort-

gaet / ende dien volgens soo en is daer oock niet van nooden / al/
 wat andersins tot alsulcken lantbou nootsaekelyck vereyscht
 wort. Ende naedemael daer verscheyden vruchten worden ver-
 bout / so heeft oock een peder vrucht / haer besondere maniere van
 het lant toe te bereyden / nochtans alles door de voor- verhaelde
 materialen : Want om de Manives te planten soo wort het aerd-
 rijck langhs ende tusschen de stobben deur / by de Slaeven / wel
 diepe op gehackt / ende soo voorts by de selve ofte wel by andere
 de los ghemaecte Aerde op ronde hoopen / omtrent een voet ofte
 anderhalf hoog en omtrent soo breet op de Krupn / op- gehaelt / en
 soo hoop aen hoop gemaect zijnde / en dat dickwils tot het ghe-
 tal van 20 à 30. duysent toe / na gelegentheyt dat men Slaeven
 heeft ; op een peder van welcke hoopen / als dan / drie à vier stock-
 jens van de lengte van een hant worden gesteecken / de helft van
 de selve stockkens in de gront / d' andere helft boven d' aerde bly-
 vende uyt- steecken. Dese stockkens schieten uyt een sap of voch-
 tighedyt soo wit als soete- melck : welcke het zaedt is daer aen de
 Maniocquen ofte Farinha- wortelen in de Aerde groeyen / in ghe-
 lijckenisse van wortelen / ghelijck het oock inder daedt zijn / doch
 sommige wel van de dichte van een mans dije / oock minder / en-
 de dat / na het aerdrijck goet ende bett is : ende daer van so wort
 de Farinha ofte het Broot aldaer te Lande gemaect : ende vier /
 vijf / ses à seven ende oock wel meer van dierghelycke hoopen / nae
 dat het landt bet is / leveren ordinaris uyt een Alqueer Farinha
 zijnde een mate van twee- en- twintigh Kannen Hollants. Bo-
 ven d' aerde nu soo schieten die selve geplante stockkens ofte bot-
 ten uyt een lang ende dick hayz / ten naesten by van ghedaente
 als alhier te lande is het hayz van het Willighen- Hout, doch an-
 ders van bladt : dit selve wordt alsoo tweemael des Jaers ghe-
 plant / ende is in 9. à 10. maenden rype / ende den wortel op- ghe-
 trocken zijnde / soo wort dat Hout / als vooren is geseyt altyts we-
 der aen sulcke stockkens gesneden ende boven op alsulcke hopen
 gesteecken : zijnde dat selve Hout het eygentlycke zaedt van die
 vrucht :

vrucht : het moet alsoo negen / thien elf en twaelf maenden bly-
 ven wasschen eer het getrocken wort / ende hoe langer hoe beter :
 doch in tijt van noot / kan men 't selfde wel op de 6. à 7. maenden
 trecken / doch niet met soo vele profijts / want hoe dat het langer
 staet / hoe het dicker wascht ende dien volghens hoe dat het meer-
 der quantiteyt van Farinha ofte Meel uyt- levert.

Tusschen die voorszeyde Coves nu ofte Farinha hoopen in / wor-
 den t' seffens de Milie, of Maijes, oock Bonen, Fabelen ende Pom-
 poenen geplant / sonder dat het selve aen die vrucht in 't groeijet
 eenige schade of hindernisse toe- brenghet. De Milie wort inwendig
 in drie maenden rijp / en als dan getrocken : de Turckische-boo-
 nen in ses weecken en d' andere vruchten nae advenant.

Wanneer nu also het Broot-koren op die maniere in d' aerde
 is gebracht / so gaet een pegelick voort met het lant verder schoon
 te maken ende te verveerdighen tot den anderen Lantbou / 't zy
 dan om Suycker-riet, Indigo, Cattoenen of Toeback te planten /
 nae dat een peder van macht ofte middelen is / soo neemt hy tot
 den eersten verbou oock soodanige vruchten onder- handen / daer
 van hem den toestel niet te beswaerlyck en valt.

Met het planten van het Suycker-riet gaet het mede aldus
 toe : 't selve riedt wort aen stucken gesneden omtrent de langhte
 van een half elle / en het aerdtryck daer toe in voren opgehackt /
 so worden die stucken daer in gelept / schietende t' ellekens d' eyn-
 den een weynigh verby malkanderen / ende wort als dan de aer-
 de daer over wederomme toe- gedeckt : het selve heeft voortz niet
 meer van nooden dan dat men het lant van tijdt tot tijdt schoon
 hout van gras ende onkruyt : 't selve Suycker-riedt is alle Jaer
 ryp / noch en behoeft niet alle Jaren op het nieuwe gheplant te
 worden ; maer eens geplant zijnde / soo wort het Jaerlicks af-
 gesneden ende loopt dan van selber wederomme uyt / ende na dat
 het lant goet is / kan het ten alderminsten 40. à 50. ja dickmaels
 70. à 80. Jaren ende meer genooten worden. Dese eygenschap
 heeft het Suycker-riedt mede by sich selven / dat het zijn eyghen
 Mest

Mest mede brenghet/want als het gesneden wort / soo strooptmen de bladeren ofte het loof af ende stroyt dat selve over de gront/het welcke een sonderlinge vettingheyt by hem heeft/ ende dient halven een goede mestinge voor de Riedt-velden geeft. Sulcks dat oock wel de gronden / dewelcke door den Toeback ende andere vettingheyt roovende vruchten uyt-gemergelt zijn/miet Suycker-riedt worden beplant / om daer door tot haer verhael te komen/ ende wederomme verbeteret te worden: daer van men vele exempelien siet inde Caribische Eylanden / hebbende d' erbaretheyt sulcks aen die Iuyden geleert / hoe dat hare landerijen aldaer/ door het Toeback planten/ schrael ende mager geworden zijnde/ teghenwoordigh door het beplanten met het Suycker-riet wederomme gemest worden.

De Cattoenen hebben de minste moeyten in / omtrent haere plantinge; want de Campinhes ofte Hoogelanden sijnde sonder geboomte/en inder daet wel magere ende sandige landen/die selve zijn bequaem voor de Cattoenen, willende den Cattoen-boom in sandighe landen wel groeyen: soo dat tot den verbou van die profytelicke vrucht / seer weynigh arbejts van nooden is; dewelcke nochtans een groot en versekert profyt toe-brenghet aen alle die genen dewelcke haer werck daer te dege van maken: ja die selve is een van de profytabelste vruchten en ghemackelick om te winnen/ dewelcke Iuyden van kleyne macht in weynigh tijds/ redelick op de beene kan helpen ende vermogende maken: want omtrent dat gansche werck sijn weynigh onkosten vast/ en hoe een Vader des huysghesins in die landen meerder kinderen heeft/en hem geheel tot dat werck wil begeben/hoe hy gelukkiger is; ende het geene alhier te lande voor de Ouders een belastinge is/ dat selve is aldaer een gerijf/ ende grooten zegen: ghehijck ick hier nae de redenen daer van sal by-brenghen.

So heeft mede den Indigo en Toebak haer bysonderen aert van planten en regeren / doch alles op de selve manier/ sonder dat er den ploeg met sijn toe-stel van noden is: maer dat alleene over-

mids.

mids de commoditeyt van de Slaven/dewelcke men in de Warme Landen sonder beswaernisse kan hebben / welckers arbejdt alleene/de nootsaekelyckheyt van 't andere beneemt/ sonder dewelcke het oock even beswaerlycken vooz den Bou-luyden soude vallen.

De stobben nu / daer van hier vozen is gemelt / in een Jaer of twee vermoltent ende vergaen zijnde / worden als dan seer licht uyt-ghetrocken / ende de plaetse voozts met het in-planten van vruchten verbult / ende het landt alsoo sonder versuyt van tijdt van selfs geheel klaer geworden zijnde/ so kan men als dan oock seer wel den Ploegh in 't selve gebruycken.

Vyt alle dit voozseyde kan dan genoegh bekent ende af-genomen werden/hoe licht dat het is/ de Warme Landen tot hare culture te kunnen bequamen / ende wat al moeyten daer aen vast is/ omtrent die van de Koude Landen, ende dat meest ten aensien dat den Ploegh daer alles moet verbeerdighen/ sonder dewelcke dien Land-bou seer manck gaet / en hoe een laucksamen werck dat selve is / vooz soo vele als aen-belangt d' eerste toebereydinge der Landerijen op dat den Ploegh daer door gaen mach / is licht af te meten.

Even ghelijck als daer nu menschen van nooden zijn tot het schoon-maecten der Wilde ende Woeste-Landen, in Nieu-Nederlandt, soo sijn daer mede tot het selfde werck nootsaekelycken menschen van doen / in Guajana: maer tusschen die selve en haren arbejdt is alsulcken grooten onderscheyt/ als 'er selver is tusschen haer-luyder beyde uytterlyck wesen ofte gedaente/als sijnde d' eene wit ende d' andere swart. Want die Swarten of Slaven konnen in de Warme Landen tweemaal soo veele lands ende meer tot de Culture van die lant-vruchten verbeerdigen dan gehuerde blancke knechten in Nieu-Nederlandt doen: en dat eensdeels/overmids die selve stercker ende arbejtsamer van naturen zijn/ dan de blancke knechten: anderdeels/ om dat / gelyck geseyt is/ de Warme Landen nergens nae soo vele schoon makens
ende

ende supberens van nooden hebben / terwylle men aldaer den Ploegh niet en behoeft te gebruycken / ende dat / soo ten opsichte van den aerd van die vruchten / als ten opsichte van de gelegent- heyt van de Slaven selver / dewelcke alles doen wat inde Koude Landen den Ploegh ende de Paerden moeten verrichten. Ende boven dat noch / soo maect dit wel het grootste onderschept tus- schen Knechten en Slaven; te weten / dat de Knechten inde Koude Landen ende voornamentlick in die gene / dewelcke de regeeringe van dese Vrije Republijck onderdanigh zijn / alwaer alle Chri- sten menschen eben vry zijn / en by de welcke gansch geene scha- duwe van dienstbaerheyt / oock niet tot een gelimiteerden tijdt van weynigh Jaeren toe / bekent / veel min in 't gebruyck is : ge- lijck sulcks wel gedaen en getolereert wort / onder d' Engelschen ende Franschen in die Landen / dewelcke sy besitten in America, alle voor groote dach- loonen moeten worden gehuert / dewelcke men noch daer en boven kost en kleederen moet verschaffen. Het welcke voor een yeder van die selve des Jaers al een goede ende groote somma van gelt komit te bedragen / tot grooten laste van de Heeren ende Meesteren / dewelcke alsoo met de grootste ende meeste profyten henen gaen : ende dat meer is 't ghene noch alle Jaeren moet gecontinueert ende dickmaels vergrootet worden / soo by aldien men sich gansch en gaer niet en wil verlegghen vin- den; ende moet alsoo den Meester veeltyts hem voegghen nae den wille van zijne Knechten / in-gevalle hy daer van noch maer re- lycker wijse / wille van wil hebben.

In tegendeel / so worden inde Warme Landen de Slaven voor- senen civilen prijs erfelick gekocht ende in eygendom beseten so lange als die selve leven / ende al het gene dat door haer wort ge- wonnen / oock selver van haer voort- geteelt / te weten van de sla- vinnen / nae Keyserlicke Rechten / dat selve alles is ghewin ende behoort den Heere ofte Patroon toe. Sonder dat men aen die sel- ve meer dan d' eerste drie à vier maenden de kost behoeft te ver- schaffen / ick laet staen / dat men aen die selve des Jaers eenigh

loon behoeft uyt te reycken. Men de selve dan / soo geeft den Patroon eenen dagh vry inde weeck / in de welcke sy rijckelycken hare kost vooz d' andere daghen kunnen beschaeren: ende soo by aldien de noodigheyt van den arbejdt omtrent haer onder-handen hebbende werck/ de vryjigheyt van eenen dagh inde weeck/ te geven / niet toe en liet / soo kan ebenwel den Patroon of Meester die selve seer licht onderhouden op weynigh kosten. Ende genomen nu / dat in Nieu-Nederlandt een knecht des Jaers / soo met loon / kost ende kleederen konde onderhouden worden vooz hondert-en-vijftigh guldens/ t welcke niet moghelycken en is/ soo kan men in Guajana vooz dat selve gelt ende minder een slaue koopen in eygendom: ende so vele als men van die selve koopt vooz contant gelt / soo vele kan men daer by noch bekomen op credit/volgens de goede conditien/so by d' Ed. Heeren Regenten van de Steden Middelburgh, Ter-Veere ende Vlissingen worden gepresenteert en oock gepresteert aen die van haer Ed. Colonije, op de Revieren van Paurooma ende Maruga, in Guajana.

Boven dat nu de Culture van dat selve landt vele lichter ende vaerdiger valt / als die van Nieu-Nederlant, en alle andere aengeroerde voordeelen/ dewelcke daer meer aen valt sijn: Soo hebben de luyden aldaer te Lande noch mede dat groote voordeel van de verscheydenheyt der vruchten ende gewassen, waer door alsulcke luyden/ dewelcke van weynigh vermogen sijn/ in d' eerste beginselen aldaer te Lande / soodanige vruchten kunnen verbouwen/ tot dewelcke geen groote ofte kostelycken costel/so van instrumenten als werck-tuygh van noden en is/ om die selve te kunnen winnen ende toe-bereyden/ en daer uyt nochtans goede winsten ende profijten kunnen ghetrocken worden: als daer sijn de Farinha, het Maijes, Cattoenen, Indigo, en Toeback, als anderling. Waer nae sy allengskens en van tijdt tot tijdt kunnen voort-gaen met het planten van het Suycker-riet, ende ondertuschen mede onder de hant het hout verbeerdigen/ t welck nodig is tot het oprechten van de Mole / en hebbende alsoo in een Jaer

Drie

Drie ofte vier Landt genoegh met Riet beplant / so sal het al dan / alsulcke noyt manquieren aen Luyden van middelen / dewelcke haer verschot sullen doen / van alle het gene / dat sy van nooden sullen moghen hebben / soo tot den in-koop van het Iserwerck / als de Coperen / Ketels / ende alle de rest ghehoorende tot het voltrecken van soo een voor-treffelycken ende heerlycken werck / en dat teghens een redelycken interesse / verwachtende die selve hare betalinghe / wederomme uyt de eerste Saffren, dat is uyt den eersten Oogst: Want alle die gene dewelcke een goede quantiteyt van goet ende bequaem Landt hebben / ende dat selve wel beplant met Druchten / die selve hebben onder-pandt genoegh; ende wie dat heeft / die selve vindt altyt credyt / om soodaenigh verschot van penninghen / te kunnen erlanghen ende machtigh worden / om een goet werck ende dat wel begonnen is / volkomen in effecte ende wesen te brengen.

Want tot het rechten ende op-stellen van een Suycker-molen behoort al by een goet ende groot Capitael / soo by aldien men alles wel ende na den eytsch wil verveerdigen. Doch soo kunnen die selve wel mede in 't begin kleyn begounen / ende allengskens van Jaer tot Jaer vergrootet ende verbeteret worden. Oock soo kunnen twee drie à vier te samen spannen / ende het geene dat eenen alleene niet en vermach / kunnen zy te samen doen: Veele handen maecten een licht werck.

Op dese maniere dan / soo worden de Landertjen van Guajana, tot hare Culture ghebracht: waer by het niet ondienstigh sal zyn / een weynigh mede te verhalen / hoe dat de Druchten / soo in dat selve Landt ghewonnen ende verbout worden / in haeren Oogst moeten toe-bereydt ende ghehandelt worden / en wat daer toe eygentlick al van nooden is: Op dat men soo wel de maniere van die te verveerdighen als van die te verbouwen / hier uyt moge leeren bekennen ende verstaen / ende wat daer van doen is / om beyde wel te kunnen doen.

Tot het maecten ende bereyden van de Farinha, is dan voor

eerst/ Van doen een groot ende breedt radt/ om-slagen met Koper
 ofte wel dubbeldt Blick, ende dat selve al-vozen ober al door-sla-
 gen met gaeten/ sulcks dat de scherpe zijde van buyten rondtom
 dat Radt komt/ op de maniere van een Raspe. De Manniocques
 nu/ zijnde de wortelen daer van de Farinha gemaectt wordt / nu
 op-getrocken/af-gewasschen ende de swarte korste buyten afge-
 schraapt/soo worden die selve alsdan van buyten tegens dat selve
 ge beslagen Radt aen-gehouden / ende door de geswintheit van
 het omme-draeyen op die scherpe pickelen/geheel gebroken ende
 kleyn gemaectt/ gelijk men Mirreer-wortelen ofte yets anders
 kleyn raspet / het welcke onder het Radt in een Back valt; ende
 een goede quantiteyt alsoo kleyn gemaectt zijnde / soo wort het
 selve in een Perse wel te degen upt-gheperst / (obermids het nat
 van de meeste part van die Wortelen seer vergiftigh is/hoe-wel-
 der oock sommig slaggh van die selve gebonden wort/dat gansch
 geen fenijn by hem en heeft / ende soo is de Farinha oock niet soo
 goedt / nochte duersaem / dewelcke van de Wortelen sonder ver-
 giftigh sap ghemaectt wordt / dan wel dese andere niet fenijn
 gemengt) soo wort het op een groote Coperen ofte Aerden Pan-
 ne/door t onderstoocken van vuyt op sijn pas ghedrooght: Dese
 Farinha nu/ versch gegeten / knerst inden mont ende is alsoo soet
 als geraspt Witte-broodt. Daer worden oock van t selve ver-
 scheyden slaggh van Broecken gemaectt / seer goet ende smaecke-
 lyck/ dewelcke ghelijck oock de Farinha Jaer ende daggh en lan-
 ger des noot zijnde goet en frisch konnen bewaert worden. Dese
 Maniocques worden wel mede in het versche Water gheleydt om
 het vergiftigh sap daer upt te doen trecken/ende alsdan soo ghe-
 heel inde Lucht ende de Sonne gedrooght/als wanneer zy mede
 lange konnen goet blyven; ende t elckens als men die van doen
 heeft soo worden die selve seer fijn tot Meel in een Mortier ghe-
 stamppt/ende van dat Meel wort Mingau ofte Pap ghekoockt in
 Water/ Melck ofte ander nat / ende daer wat Snycker by ghe-
 daen/ is die seer gesont/voedsaem ende smakelyck/Jae also goet
 als

als alhier te Lande eenighe Bloem-pap : Ende dit is het alles 't welcke tot het bereyden van de Farinha van nooden is.

De Milie getrocken zijnde/ ende wel gedrooght/ soo wordt die selve maer met de handen uyt-gewreven. Bonen, Fabesen en diergelycke vruchten worden gehandelt als hier te Lande; De Patates, daer van wert het loof/ maer in een Kuyle geleght/ ende te midde-wege d' aerde daer weder over toe-ghedaen / blyvende de eynden beyder-zijds uyt-steecken / brengh alsoo die vrucht voort onder d' aerde gelyck Knollen ofte Wortelen, dewelcke soo delicaet ende voetsaem is : ende heeft anders geen bereydinghe van doen/ dan het op-trecken.

De Cattoen-boomen zijnde op-ghewasschen tot omtrent een mans langhte / soo worden die selve boven de kruyn af-ghesneden/ als wanneer zy haer des te breeder uyt-spreijen in Tacken ende des te overvloediger vruchten draegen : oock so wordt daer door aen die selve alle moeilickheydt benomen omtrent het af-plucken van de knoppen daer den Cattoen in groeyt : want soo gekort zijnde konnen gemackelyck op den gront staende af-gepluckt worden/ daer zy te hooghe ghewassen zijnde/ omtrent het selve vele ongemackelyckheyt souden veroorsaken : dewijle den Boom dunne ende de Tacken seer fijn sijn/ dewelcke geen klimmen en konnen verdragen : die Boomen worden t' ellekens van een kerreltje gheplant / twee-mael des Jaers / ende hebben alle ses maenden haer Cattoen rype. Om nu de Cattoene knoppen af-gepluckt zijnde/ schoon te maken/ daer toe is van nooden een Molentien/ dat met een groot radt met een voet-treede/ wort omgedreven/ zijnde van binnen met twee instrumentjes dewelcke die selve knoppen breecken ende de vuyligheyt daer buyten doet blyven/ ende de Cattoenen schoon aen d'andere zyde uytkomen: met welck werck klepne kinderen van ses à seven Jaeren ryckelycken haren kost dagelycks konnen winnen; Jae meerder verdienen als alhier te Lande menigh arbejdt-man met swaeren arbejdt niet en kan doen: want die selve konnen alsoo des daegs/

al eenighe ponden / supberen ende schoon maecken.

Tot het maecken van den Indigo zijn van nooden steenen ofte houten-backen/daer in den Indigo, vol water sijnde/ wordt ghe-
worpen om te rotten en den sijn zijnde de vettigheydt van die selve te gronde sinckt: daer sy haer als een pap vergadert / dat water wort met polsten eerst wel geklopt/ende gesoncken zijnde/ 't water af-getapt; den Indigo in sackjes gedaen en inde Sonne gedroogt ende daer nae in Kasjes ofte Baten ghepackt/in 't ma-
ken ofte kloppen van den Indigo dient seer naeuwe toe-ghestien dat die selve niet en wort overflagen/soude andersins niet willen
strijcken/nochte eenige neerslagh van substantie doen / maer al-
les vergeefs sijn/daer ober de Meesters die het werck onder han-
den nemen/hare correcte proeven hebben ende weten moeten.

Tot het maecken van den Taback is insonderheydt van nooden een goet Spinner / dewelcke met eenen het op-sicht heeft op het droogen der selve ende het verbeerdigen of toe-bereyden van de Saulle noodigh tot het spinnen.

Omtrent het maecken van de Suyckeren vallen wel de meeste ende de swaerste onkosten/ want aen dat werck een groote moei-
jelijckheyt vast is/het welcke wel alleene een bysonderlick Trac-
taetjen van nooden hadde/ om alles pertinent ende nae bereytsch van dat treffelycke werck te vertsonen:het welcke alhier te lang soude vallen. Doch dit alles en beswaert het werck in sijne eerste
beginselfen omtrent den verbou ofte de Culture geenffins: en wie maer so verre is gekomen dat hy vruchten heeft verbout/dewel-
ke kostelyck zijn/ende ober al eben-willigh vande handt willen/
die selve heeft al-bereets sijnen noot overwonnen: want dewel-
ke hier te Lande op sijn eyghen Landt Koren ghenoggh verbout heeft/
die selve sal licht raedt vinden om het te laeten maelen/ende
de soo hy geen eygen Mole en heeft dat hy het dan brenge op een
andre: ende die Blas ghenoggh heeft kan licht het spinnen ende
Weben betalen.

Dit is het dan boornamentlyck dat daer van nooden is / tot
de

de Culture ofte den Lant-bou van Guajana, als mede tot het bereyden der vruchten / soo in die Landen verbout ende ghewonnen worden: waer uyt ghenoechsaem blijktt / met hoe een ghesinghs een verlegen huys-ghesinde sich in dat selve Landt / niet alleene wel kan erueren / maer oock des Jaers noch tamelycke overwinsten doen / ghelyck ick dat selve hier nae op sijn plaetse klaerder sal aenwijzen.

DAT XXIV. CAPITTEL.

Onderrichtinge aen de onkondige menschen, nopende den dienst ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

Bij dese gelegentheydt / dat ick hebbe ghesproken van de Slaven / welckers dienst in Guajana ende allenthalven inde Warme Landen soo nootsaeckelycken is / ende sulcke groote profyten den Meesteren toe-brenget / vinde ick het geraden / alhier in 't kortste aen de onkondige menschen / een nae-richtinge te geven / wegens der selver meer-maels gesejde dienstbaerheyt / ghelyck die selve in die gesejde Landen in 't gebruyck is; ghemerckt dat vele naeu-gesette ofte veel eer neus-wyse Luyden het daer voor houden / dat het is een harde ende den Christenen ongeoorlofde sake / als strydende met ende tegens de Christenheyt, Menschen tot Slaven te gebruycken: waer op dient tot antwoorde in voldoeninge van alsulcke menschen: Voor eerst dat het gebruyck der Slaven in 't Oude Testament, was toe-gelaten.

Ten tweeden: dat het in 't Nieuwe Testament niet verboden is.

Ten derden: dat het inde Keyserlicke wetten is gepermitteert:

Waer uyt ick beslupte dat het een saecke is / dewelcke geoorloft is / ende dienthalven in haer selven geenslins soodanigh quaet / dat men die selve niet en soude mogen daer het den noodt vereyscht / in-volghen / ende dat gantschelyck sonder beswaernisse van sijn ghemoet. Aae dat meer is / soo achte ick het in teghendeel een seer goet werck te zijn: want soo wanneer

die

Die menschen in verscheyden quartieren ende plaetsen van Africa gehandelt worden / ende alder-eerst onder den Christenen komen te verkeerren / soo zijn die selve als dan in haer eerste aensien / ende dat omtrent haer leven / manieren / handel en wandel / meer den plompten / onredelicksten en botsten beesten / dan eenighe redelycke menschen gelijkende / anders dan van gedaente. Over sulcks de sprake ende de gedaente wijzen aen / dat het menschen zijn : maer haren verbloecten duyvels dienst : (want sy meest alle door de banck den duyvel offerhande doen /) hare Barbarische wreede en Beestelycke manieren / maecken dat sy eerder den beesten dan menschen gelyck zijn. Soo dat die selve eenigen tijt met den Christenen omghegaen hebbende / daer door ten eersten / van beesten tot menschen / ende van menschen metter tijdt tot Christenen gemaect worden : ende alsoo uyt het geweld / ende de dienstbaerheyt des duyvels getrocken worden van de macht des Sataus tot Godt over-gebracht / ende van dienstbare Slaven des duyvels vry-gemaecte knechten Christi : ofte nu die selve vooz die ontfangene geestelycke weldaedt en vrymaeckinghe nae den lichame dienstbaer worden / des hebben sy haer veele eerder te verheugen dan te beklagen. Soo is oock der selver dienstbaerheyt geenssins soodanighe onverdaghelycke slavernye / als wel die is van de Christenen , dewelcke onder den Turck ofte andere Heydensche volkeren gevangen sijnde / by die selve in harde slavernye gehouden worden ; maer zy is veele eerder te verghelycken / by de dienstbaerheyt sommiger lyf-eyghene Boeren / in Duytschlant / Polen / ende andere gewesten : Ja daer zyn in vele nae-buyrige Landen / Boeren en Boere-knechten / dewelcke haren dagelykschen arbeyt (en dat sonder oyt vele meerder vooz-deel te doen / dan het sobere kostje daer uyt te hebben) vele swaerder ende lastiger valt / als den slaven haren arbeydt inde Warme Landen doet : altijts zy en behoeven noyt te arbeyden / in Hagel, Sneeu, ende Koude ; maer dat geschiedt by haer / altijt onder een Warme, Gesonde en Getemperde-Lucht. Sy leven t' eenemael
blyten

Vuyten sozge ende zijn veele better ende gladder/ende eten al vyz
 wat beter als vele Boeren / oock wel Jonckeren / in sommighe
 Europæische landen niet en doen: dewelcke/ indien sy altemets
 maer sulcke Confitueren op hare Tafelen kregen als d' ordina-
 ris vzychten van de Bosschen in die Landen zijn/ ende 't welcke
 een dagelycksche spijse der slaven is/ sy souden als dan wel mee-
 nen/ dat haer tafelen / t' ellekens als haer dat ghebeurden / op de
 maniere der Prinçen gestoffeert waren geweest / Ja dat sy selver
 met Anthonius aende Tafel van de leckere Cleopatra hadden
 gebancketteert.

Hoe bot en dom dat oock die menschen in het eerste zijn/ noch-
 tans zy hebben een goet verstandt/ende soo haest dat selve maer
 begint geoeffent te werden/soo begint het allenghskens te blinc-
 ken als een Aser dat den roest wort afgeslepen/ ende betoont sich
 tot alles bequaem: Jae zy sijn seer leersaem / ende in weynigh
 tijts sijn ende argh genoegh om selver haren Meester te bedrie-
 gen; Maer den slaefachtigen aerdt is in haer soodanigh gewor-
 telt / ofte vele eer naturel / datse van vyz te sijn weynigh gedach-
 ten hebben: het is oock veele beter voor haer / dat sy in dat haer
 eygen Element van slavernije blijven / dan dat sy van conditie
 veranderen: want soo het schijnt ende oock de waerheyt is / soo
 is het voor haer het beste onder dwauck te blijven / de vyzheyt en
 is haer niet wel nutte.

Eene saecke is aenmerckens waerdigh en hoochgeluckyen te
 verwonderen omtrent dat slaggh van menschen; dat is: hoe slim
 ende argh zy oock worden in alle dingen te handelen ende te ver-
 richten/ soo blijft haer echter geduerigh by een rechten ende kin-
 derlycken aerdt/ omtrent den onderlingen ommeegang met mal-
 kanderen / verscheyden van alle mannelycke achtbaerheyt:
 want soo wanneer zy haren vyzjen-dagh hebben ende los sijn
 van haren arbeyt / so sullen zy met ende onder malkanderen al-
 lerhande Kinder-spel hantieren / selfs met knickers als anders-
 sins speelende / ende dat oock hoe groot ofte oudt zy ghetworden
 zijn:

zijn: ende om eenigh ongelijck / even ghelijck als den kinderen / daer over met malkanderen kypen ende knibbelen / als ofte het een saecke waere daer merckelycken veele aen-gelegen was. En nae dat sy op alsulcke vrye daghen / weynigh tijds hebben toe-gebracht in 't besorgen van het geene haer van nooden is / tot onderhout vooz d' andere dagen; soo sullen sy de rest van den tijdt voorts met malkanderen door- brengen / met singhen / krioelen / danssen / springen ende op allerhande snorre- pypen te speelen / in somma in allerhande vrolickheydt; als luden dewelcke gansch van geene bekommernisse ofte swarigheydt en weten: ende dat selve continueren sy alsoo tot laete inden nacht; Iae dickmaels soo langhe / tot dat zy van den dans met vrolycke herten weder-omme aen haer werck ende tot haeren arbeit gaen.

Dese menschen leven inder daet geheel onbekommert en buy-ten alle sorghe / soo dat men haer met recht vooz gelukkig mach achten: want in hare herten / soo en heeft nochte de eer ofte staet- zucht / nochte de hovaedne / nochte de gelt-gierigheydt / nochte d' afgunst ofte dierghelijcke hert- quellende quaelen / eenighe de minste plaetse: maer zy schijnen alleene tot den arbeit ghebo- ren / dewelcke zy altijt met vrolickheydt doen / ende zijn voorts met de dagelycksche kost wel verghenoeght: Ende in der daedt soo is het contentement oock den eenighen rijckdom. Te geluc- kigher sonden zy wesen in die haeren staet / soo by aldien haere Meesteren maer genoechsaemen vlijt ende neerstigheyt aenwen- den / dat sy die selve nae behooren inden waeren Godsdienst lie- ten oefnen: daer omtrent het noodigh is / dat de Regenten ne- bens de Dienaren van Godes Heylige Woort in alsulcke Lan- den hare te dege evertueren / ende sorgge dragen dat de Vaederen der huys- gesinden het pondt dat haer aen- bevolen is / niet inde Aerde begraven / maer op woeker upt doen; ende daer om- trent een goede ordze ende reglement formeren.

Soo dat ick besuyte (sulcks alles geschiedende) dat de con- ditie / van die menschen / nergens nae soo rampsaligh en is /
 Dat.

dan wel veele luyden wel licht souden meenen ende haer konnen ofte moghen in-beelden. Ende voorszwaer in veele quaede ende armelycke Landen / hebben het veel Boeren ende oock Boeren-knechts / arbejders ende andere hantwercks-luyden / vry wat onghemackelycker ende quaeder als de Slaeven in de Warme Landen doen: dit eenighe alleen tot haren troost hebbende / dat sy quansups van gheboorte vry zijn / daer alsulcke luyden in der daet / ten aensien van haren noyt ghedaenen arbejdt ende weynigh verbeteringhe van hare conditie; meerder slaven zijn als de Swarten in de Warme Landen: Jae dewelcke slaeven ende sloven van haer gheboorte aen tot in haer graf; maer dit is een vryjighejdt voorszwaer / dewelcke de Slaeverij der Swarten in de Warme - Landen niet seer ongelyck en is / en jae / vry wat erger.

DAT XXV. CAPITTEL.

Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten ghedaen ende ghedragen worden, by alle die gene, soo Guajana sullen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

D' Onkosten soo daer moeten ghedaen / aen-ghewendt ende gedraghen worden by die geene dewelcke Guajana willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve geleghen tot haere behoorelycke Culture brengen / die selve zijn in de voozgaende twee-en-twintigh ende drie-en-twintighste Capittelen aengewesen ende verhaelt: als nu is het noodigh / die selve / alhier so nae by als het pumers doenejcken is / nae behooren te pypseren ende hier nevens uyt te trecken.

Ghelijck ick oock sulcks mede hebbe ghedaen in het sevende Capittel hier voren / onttrent de onkosten dewelcke alle die geene moeten doen ende draeghen / wanneer zy Nieu-Nederlant

lant willen bewoonen ende den Vant-bou aldaer onder-handen nemen. Op dat een peder omtrent sinen toe-legh ghewis ende verseeckert moge gaen / ende hem naemaels in sijne rekeninghe niet bedrogen en vinde : als wel mede om voor een gedeelte des te beter te leeren kennen het onderscheyt / dat 'er geseydt is te zijn / tusschen Koude ende Warme Landen.

Gelijck ick dan hier bevozens omtrent Nieu-Nederlant hebbe gedaen / soo sal ick alhier daer toe mede voorstellen / als tot een exempel / een verlegen huys-gesinde / soo derwaerts met'er woonende om den Vant-bou te oefnen sal willen gaen.

En soodanigh huys-gesinde dan / als Man / Vrouw en Kinderen moet voor eerst / voor 't Transport / als Vracht / en Kost / hooft voor hooft / gerekent op veertigh guldens / ende dat teghens seiven stuyvers op den overloop des daeghs betalen : maectt voor

Man ende Vrouw	-	-	-	80 - 0 - 0
Voor een kindt	-	-	-	12 - 0 - 0

Ende soo daer meer zijn nae addenant.

Voor knechte en behoest niet te betalen ; de Slaven worden aldaer te lande geleverd. Die selve moet voort hebben tot onderhout voor het eerste half Jaer voor hem / Vrouw ende kindt aen Broodt ofte Farinha ter weeke / ses Kannen ; dat bedraegt ter maent een Alqueer ende twee Kannen : d' Alqueer zijnde twee-en-twintigh kannen / ghereekent op 2 guld. 10 stuyv. d' Alqueer , en voor 26. wecken te samen

16 - 5 - 0

Ter weeke een kanne Gort à 6. stuyvers / een kane Erwitten ende een kane Boonen / de kan ghereekent op 4 stuyvers / maectt te samen ter weeke 14. stuy. des maents 2 gul. 16 stuyv. en in 26. wecken

18 - 4 - 0

Zien gerookt ofte gesouten speck des weecks twee ponden / gesouten Vleesch 4 ponden / t Speck het Pont gerekent tegens 8. stuyv. t Vleesch tegens

les

les stuybers het pondt/maeckt des weecks twee guldens te samen/ende in 26 weken	-	72 - 0 - 0
Des weecks een halve kanne boom-olije/de kanne gerekent à een guld. vijf stuyvers, maeckt in 26. weecken/ 13. kanne: ende aen gelt	-	16 - 5 - 0
Voor twee Slaven in-koops 't stuck gherekent op 125. guldens voor diese by Anticipatie kunnen kopen/ moeten anders geven op Credijt in vijf Jaren te betaelen 250. guldens voor 't stuck: 't welck dient alhier voor memorie: maeckt voor twee Slaven ad 125	-	250 - 0 - 0
Tot onderhoudt van de twee Slaven aen Farinha in drie maenden (want nae die tijt soo hebben sy de Milie, Bonen, Fabesen ende Patattes, en dierge- lijke vruchten meer selver al verbout ende rhyt.) Jeder Slave gerekent ter weecke op drie en een halve kanne/ maeckt seven kannen ter weecke voor de beyde/ ende in 13. weecken 91. kanne/de- welcke beloop 4. Alqueer, peder à 22. kannen/ ende noch drie kannen/ D' Alqueer gerekent als voren ad 2. guld. 10. stuyv. beloopt	-	10 - 10 - 0
Hier toe aen die selve dagelicks wat Visch ghege- ven dewelcke men aldaer selver seer licht kan vangen: en daer voorts by/ Oesters/ Crabben/ ende de vruchten uyt de Bosschen/dewelcke daer gestadigh te bekomen zijn/is genoech tot der sel- ver onderhoud.		
Twee Linnen Rockjes en Broecken voor de Slae- ven met twee Hoeden	-	9 - 0 - 0
Voorts so en behoest men geen huer / kost/ ofte klee- deren aen die selve meer te geven.		
Voor Saep-zaedt/soo en behoest men geen of wey- nich gelt uyt te geven: want de Cattoenen was- sen		

- sen inde Bosschen: Indigo en Toeback-saet / soo kan men met een vierendeel-ponts / om planten van elcks te hebben / heel vele landts bezaetjen: Het Suycker-riet is wel het meeste / doch soo kan men met eene Karre Riedts of twee al vele doen / en dat selve geplant zijnde / tot dat het volgroeyt is / so kan men ondertusschen ander lant schoon en klaer maken / ende het selve volwassen zijnde weder afsnyden en voort-planten: alleene de zaden so uyt dese Landen voor het eerste aldaer mede ghebrocht moeten worden / te weten: van alle Moes ende Tuyn-kruyden die sullen wel het meeste gelt bedragen: stelle voor het eene en het ander een somma van - - - 20 - 0 - 0
- Aen Brandewijn / alsoo die nootsaekelycken is voor de menschen in die Landen: voor Man ende Vrouwe des daegs een half Mutsjen ofte ter weecke een Pint / de Kanne ghereeckent op 25. stupbers / maect in 26. weecken 13. Kannen / ende aen gelt - - - 16 - 5 - 0
- Dewelcke maer een Disteleer Ketel heeft / kan aldaer selver spoedigh sijn eygen Brandewijnen branden / dewelcke ook goet sijn / so van sap van suycker-riedt, als velerhande andere Wijnighe vruchten een tamelicken Brandewijn geven.
- Voor Schuppen of Farre de Coves, Spaden / Aren / Bplen / Houwelen of Enschades, Kapmessen / Hammers / Saegh / en wat Spijckers / tot een Huys ende den Lant-bou noodigh - - - 30 - 0 - 0
- Voor een Farinha-vat met Koper of dubbelt-blick beslaghen ende een Koperen ofte steenen Panne om de geraspte Farinha daer op te drooghen sal ongeveet bedragen - - - 25 - 0 - 0
- Doch

Doch soo hebben twee à drie huys-ghesinden in haer eerste beginselen te samen genoeg aen sulcks een gereetschap.

Voort een Pot / Ketel / ende Panne ende eenigh ander Huys-raet	-	-	-	20	-	0	-	0
Voort een Warre-net ofte twee	-	-	-	15	-	0	-	0
Voort een Roer / Kruyt ende Floot	-	-	-	15	-	0	-	0
Voort een Hamack oft twee / dewelcke ligt voort wat snuysterije van de Wilden konnen ghehandelt ende geruyt werden.	-	-	-	6	-	0	-	0

Maeckt te samen een somma van 611 - 9 - 0

Dese somma van penningen dan hebben die gene van noden / dewelcke (gelijck gesepdt is) Guajana willen bewoonen ende den Plant-bon aldaer voort-setten.

Hier van moeten nu alsulcke Luyden ofte by haer selven versien / ofte t selve moet haer by de Heeren Patroonen van de Colonije verstreckt worden : Ende hoe haect dat nu die selve somma van penninghen wederomme aen de Patroonen sal konuen voldoen ende betaelt worden / sal ick in 't volghende Capittel aenwijzen.

Ick hebbe het alhier also ghenomen / als ofte de Swarten / Slaven eygentlick t' eenemael soo nootsakelicken waren in die Landen / datmen sonder die niet en soude konnen aen de kost gesraken / of eenigh voordeel doen : 't selve is voort een groot gedeelte wel de waerheyt / soo zijn die Slaven den boulieden niet alleen / maer allen anderen menschen / van wat conditie die sijn seer nootdigh ; maer evenwel / een huysghesinde de macht niet hebbende om die selve te konnen koopen / ende den Heer ofte Patroon van de Colonije / die by verschot / niet willende crediteren : So soude een huysghesin noch niet verlegen wesen / dat sy dies halven in die Landen niet en souden konnen raken : ja by beter dan in Koude Landen.

So

Soo by aldien dat selve maer in de Warme Landen wil arbeysden gelyck zy inde Koude genootsaectt zyn te moeten doen/ende konnen alsoo oock wel ende gemackelyck aen de kost gheraken/ende noch wel des Jaers een slave overwinnen. Soo dat alsulcken eenen/ willende twee/ ofte ten hooghsten drie Jaeren/ arbeysden/ghelyck de meeste arbeysders hier te Lande haer leven lanck moeten doen/ende dat alleenelyck om de kost ende weynig meer/nae die Jaeren arbeys/ van haren meesten en grootsten arbeysd sal konnen verlost ende bevrydt zyn : als wanneer se twee of drie Slaven konnen over-gewonnen hebben / en voorts met ordonneren ende neerstigh toe sien/op der selver werck/seer wel vaeren ende van tijt tot tijt prospereren/tot meerder inkoops van Slaven. Soo dat in allen gevalle d' onkosten van de Slaven in t begin mede konnen gespaert worden.

Maer/ om des te eerder/ in postuer / ende op de beenen te geraeken : daer sijn de Slaven wel het ghereetste ende het grootste behulp toe. Ende inder waerheyt/ vele menschen / aensijende de gesegende vruchtbaerheyt van die Landen / den geduerigen dagelickschen aenwas der vruchten/ hoe ghemackelycken en vermackelijcken het aldaer te leven is; hoe de Wilden, ten naesten by/alleene haer onderhoudt nemen / van het geene haer de Boschen voort-brengen/sonder veele te zaeyen of te maeyen / en hoe weynigh zy aldaer/overmits dat soete ende aengename Climaet tot Hupsinge/deckinge/kleedinge ende reedinghe van doen hebben; ende het welcke alles inde Koude Landen, ten deele gebreackelycken is/ ende ten deele nootsaeckelycken vereyscht wordt/en oock soo/ dat het geenstins gemist kan worden/ die selve meenen in die Warme Landen gekomen zijnde / terstondt in het Paradijs te wesen/ ende dat se gansch niet en behooren nochte en behoeven te arbeysden : doch alsulcke bedriegen haer selven seer : want sommige van haer verleijeren oock soodanigh/dat haer dickmaels de lust vergaet / om selver het wercken te mogen sien ende pets daer omtrent noodigh te ordonneren. Het welcke de oorsaecke is / dat
vele/

vele/ haer leven lang/ onder de voet blijven/ ende dat haer werck nae behooren / geenen schick nochte goeden voort-ganck neemt. De neerstigheyt is over al prijsselijck ende vorderlijck, daer in tegendeel de leujigheyt, allen den genen die haer besitten, hatelijck ende schadelijck is. Ende soo wie/ inde W arme Landen, behoerelijcke neerstigheyt om trent sijn werck wil aen-wenden / die selve heeft de gelegentheyt ende de middelen genoegh/ schoon dat hy niet en heeft; om metter tijdt van een arm een rijck man te kunnen worden: waer toe voorwaer alle Landen niet eben bequaem en zijn.

Hier omtrent dient mede vermaen gedaen/ hoe dat het niet alleene dienstigh is voor den Coloniers: maer oock voornamentlijck ten hoogsten geraden voor de Heeren Patroonen/ den voorszeyden Coloniers te voorsien / met Slaven: aengesien de meeste krachten / dewelcke daer kunnen contribueren tot de spoedichste profyten/ ende dat/ in die Landen/ (naest Godt) alleene bestaet in den dienst der Slaven: sonder dewelcke alle werck aldaer/ mede lancksaem valt/ soo wel voor den Patroonen als voor den Coloniers: sulcx dat het een verkeert oordeel is by den Patroonen, dewelcke alsulcke Colonijen willen estabileren/ te meynen dat het besparen van het geldt/ om daer door by verschot/ den Coloniers met Slaven te versien/ haer voordeelich soude wesen: geenssins; maer; alwaer een werck wert aen-gevangen om voordeel daer uyt te trecken: soo behoort dat selve, terstont alsoo begonnen te worden, dat men daer door, stracks in 't begin, tot de ghereedste ende spoedichste profyten kan indringen ende voortgaen: want onkosten, soodanigh aenghewent, datse sonder ofte buyten spoedighe winsten blyven; die selve beswaren seer: Ja, verdubbelen haer metter tijt, ten verscheyden insichte; ende dat eygentlijck ten laste van haer Meesteren: daer ter contrarie, de spoedige winsten seer veele uytwinnen, en oock geduerigh een nieuwe lust tot het aengevangen werck, den menschen toebrenghen, ende inscherpen; 't welcke, insonderheyt, den Meester en oock den knechten seer vorderlick

R

is:

is: Want soodanigh is het met den aenvangh van alle werck gelegen, dat men voor henen, nootfaeckelijcken dient een goede ende vaste resolutie te nemen, oock die selve onverdrietsaem ende punctuelijcken te achtervolghen: Soo by aldien men sijn eyghen welvaren meer dan sijn schade soeckt: Want, de Slaven sijn, inde Warme Landen, oock, tot alle werck, dat 'er bedagt kan worden, Soo nootfaeckelijcken; dat, sonder die selve, geen werck, met hope van haestighe winsten, en kan onder handen ghenomen worden. **Oock** / soo sijn mede even soo wel van nooden in die landen de personen / om die selve Slaeven wel te kunnen commanderen / ende onder bedwanck ende ontsagh te houden / dan die Slaven selver sijn: want d' eene buyten d' andere weynigh vermach. Sed hęc tanquam per parenthesis: **Ick** keere weder tot de materie.

Hier vozen dan in 't sevende Capittel hebbe ick verhaelt / hoe dat de huereu ofte loonen / ende het onderhout der knechten ende dienstboden / in Nieu-Nederlant twee Jaeren sullen voort loopert tot laste van de Meesters / vooz ende al eer zy wederomme pets / uyt den verbou van de landerijen aldaer / tot vergoedinghe van die selve sullen kunnen genieten: waer over zy vooz henen in die geseyde twee Jaeren schult / van huereu ende onderhout / vervallen sullen sijn; tegens dat sy een Jaer vruchten van haren arbept / uyt den Acker / kunnen trecken: Door welcke onkosten van twee Jaeren huereu ende onderhout / sy in Guajana twee Slaven eenwicheu ende erfelyck souden kunnen koopen: oock soo moeten d' Inwoonderen van Nieu Nederlandt, in die voorszeyde onkosten / van Jaer tot Jaer continueren / ende nae gelegentheyt die selve huereu ende loonen / noch dickmaels merckelycken verhoogen ende verbeteren. Daer in tegendeel de luyden in Guajana nae den omme ganck van de eerste drie ofte vier maenden / selver van het onderhout der Slaven / t' eenemacl bevrijdt sijn / sonder dat zy oyt huereu ofte loon aen die selve behoeven te geven.

Soo sal het alhier veele menschen vrent duncken / en dat niet buyten redenen; hoe dat een slaeve, in eenen dach ter weeke / deswelcke

welcke hy by en tot zynen verdoen heeft / voor d' andere ses sijn kost kan winnen / gelyck sulcks hier vooren is geseydt : 't is waer 't selve luydt byemdt / gemerckt een neerstigh arbejder / dewelcke niet anders heeft dan dat hy daghelicks met zyne handen wint / alhier te lande ses dagen neerstigh arbeitende / dickmaels ghenoech te doen heeft / dat hy soo vele kan overwinnen / om mededen eenighen sevenden dagh / met zyn huysghesinde daer van te kunnen leven.

Het soude sonder twijffel in een Koudt Landt de swarte slaven niet veel beter gaen : want / in soodanigh een landt / souden die selve even soo wel alles van nooden hebben / wat daer nootwendigh is / om tegen te staen d' injurie ende violentie van het koude Winter sapsoen / ende dat alles nae advenant / soo wel van huysinge / deckinge / kleedinge ende redinge : Iae noch vele meer / als wel die gene / dewelcke de koude lucht / gelyck haer Element / altyt ghewoon sijn. Maer alle dat selve hebben zy voor eerst inde Warme Landen niet van doen. Alwaer alles is ende dient tot vermaeck ende verlustinge van de menschen , het welcke inde koude Landen die selve is, ende streckt, tot ongemack ende verdriet. Alsoo is voor die Slaven in het Warme Landt een Hutjen met een Hamackjen daer in / huysinge ende bedde gendeck / ende een linnen broeckje om het gat / hare kleedinge; aengesien de huysinge maer alleenich dient om den reghen / ende de Sonne buyten te keeren / ende de kleedinghe omme de schamelhepdt te bedecken : want de naturellen van het landt gaen altemael selver naeck / sonder de minste kleederen aen haer lyf te hebben. Voorts dewijle de vruchten aldaer te Lande het gansche Jaer door groeijen / als oock dat van selver goede ende aenghename in de Bosschen wasschen : Soo en hebben die slaven niet meer van doen / dan op de dagen van hare vyfheydt voornoemt haer selven wat landt te bereyden / om dat te beplanten / met Manives, daer aen de Farinha wortelen groeijen / Milie, Boonen, Fabesen, Patattes, Jeremoens of Pompoenen : sulcks dat zy de broot-kost hebbende / voor de rest weynich

weynigh behoeven te zorgen ende seer licht en oock wel kunnen leven; want dat selve lant/ is over al/ vol van allerley Wildt en Gevogelte, de Wateren zijn Visch-rijck, ende den Visch is licht om te vanghen; ende allerhande slaggh van seer goede en delicate Krabben/ Kreeften en Poesters. En soo wanneer een Swart wat suycker-riet mach kaeuwen/het welcke hem aldaer te lande niet en manqueert/so wort hy in t kort so vet en glat als een Ael: Het welck Paerden/Koeyen/en 't gantsche vee/tot verckens incluyt wel weten en waer nemen. Daer benevens so queken de Slaven daer te lande wat Hoenderen / Duyven en diergelycke Vee aen/het welcke 't gantsche Jaer door voort-broeyt/ende so hebben die selve/in weynigh tijts/al vele beter leven/als wel vele Boeren in sommige gewesten van Europa niet en doen.

Maer indien de levens middelen in die Landen niet alle dagen voort en groeyden/en meest alle daghen niet wederom nieu aen-geplant ende voort ghesaeyt en wierden (het welcke een grooten overvloet van alles causeert) maer dat 'er een half Jaer Winter slapsoen (zijnde een tijdt dat alles inde Koude Landen stil staet en rust) Jaerlicks tusschen beyden quam: soo soude het aldaer mede meer dan beswaerlyck genoegh voor de slaven vallen om aen de kost te geraken. Daerom in de Koude landen, alwaer die selve alles van doen hebben/het welck andere menschen nootwendich is/en alwaer men maer eenmael des Jaers vruchten heeft/ en te mets door een mis-ghewas geen-mael: alwaer den toestel om de Landen te bouwen so groot is/en de manier om de vruchten/na verepsch te innen en te schoonen so swaer en kostelick/ en daer en tegen de gewonnene vruchten so sober en van soo kleynen prijs: en in somma/alwaer niets so gering en is/het gene dat tot menschen onderhout gerequireert wordt/of het moet aldaer voor gelt gekocht worden; waer door die slaven nootsakelycken altyt uyt des meesters handen souden moeten leven/ so en kunnen die selve in alsulcke Landen weynigh voordeel doen/en zijn daerom inde Koude Landen niet veel nut.

Dit selve dachte my goet ende geraden hier soo by te vermae-
 nen/ om twee oorzaecken; eensdeels / om dat d' onwetende men-
 schen / niet lichtelyck en souden dencken / dat het een groote
 wreetheyt was / dier menschen arbept te ghebruycken / sonder
 aen die selve eens de kost te geven: anders deels dat die selve me-
 de niet en mochten meenen / dat men door middel van die Sla-
 ven / even soo veel voordeel in de Koude Landen soude kunnen
 doen / als men doet in de Warme. Waer mede ick also vertrou-
 we / dat ick alle alsulcke Luyden alhier contentement heb ghe-
 daen / van 't gene / dat sy billicklyck omtrent die twee poincten
 souden kunnen desidereren.

D A T X X V I. C A P I T T E L.

Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt we-
 deromme sal kunnen geven: ende waer inne die selve eygenr-
 lyck bestaen.

Nae het verhael der nootsakelyckheden / dewelcke daer ver-
 eyscht worden / so tot de bewooninge selver / als tot de Cul-
 ture van Guajana, ende den daer uyt ghemaecten overslagh
 der onkosten / soo alle die gheene sullen moeten doen ende dra-
 ghen / dewelcke haer ten dien eynde nae dat selve Landt metter
 woon willen begeven: so moeten als nu mede aen-gewesen wor-
 den (gelijck voor henen omtrent Nieu-Nederlant is geschiet) de
 eygentlycke profyten en voordelen so al sodanige luyden uyt ha-
 ren arbept aldaer te lande/wederom hebben te verwachten. Op
 dat een yegelick soo wel voor henen grondig mogen bekennen en
 weten wat hy uyt zyn arbept tot vergoedingh en vergelding sal
 hebben te profiteren / als hy weten moet wat voor onkosten / hy /
 om daer toe te komen / eerst sal moeten aenwenden. Op dat daer
 uyt het gesejde onderschept der Koude en Warme landen duyd-
 lick en volkomentlyck by een yder moge verstaen worden.

Hier vozen in het achtste Capittel heb ick gesept hoe dat twee saeckken insonderheyt wel staen aen te mercken en in goede achttinge te nemen/om daer uyt te mogen bekennen/ d'eyghentlycke profyten dewelcke die landen sullen kunnen geven. Dewelcke zijn dese: Eerstelyck/ datmen vooz henen moet ondersoecken en weten/hoe vele Morgen lants van alsulcke Wilde/ Bossige ende onbereyde Landen / een man met twee knechten des Jaers wel soude kunnen tot den Landtbou verbeerdigen: op datmen dooz de kennisse van 't selve / ten naesten by soude mogen af-meten en uyt-reekenen / hoe groot een quantiteyt der lant-vruchten wel des Jaers souden kunnen verbout en ghewonnen worden. Ten tweeden hoe ende waer die ghewonnen vruchten / met het meeste voordeel sullen kunnen vertiert en verhandelt worden: waer nae men nootsakelycken de profyten moet reekenen/ dewelcke andersins niet te rechte en kunnen bekent worden.

Aldaer heb ick mede verhaelt/hoe dat vernits den Landtbou in Nieu Nederlandt en alle andere koude en noch onbereyde landen/meerder toestel tot de bereydinge der Landertjen verelycht/ een man selfs derde in een geheel Jaer qualyck thien Morgen Lants en dat nae den eytsch en maniere van de Culture ende den aerdt van die vruchten van dat landt/ soude kunnen schoon maken en vooz den ploegh verbeerdigen. Daer van hy alsdan noch vier Morgen lands tot Hov ende Wey-landt soude moeten behouden / daer uyt geene profyten vooz soodanighe boulieden te trecken en zijn/als hebbende die noodig van doen tot onderhouc van Koeijen en Paerden / soo alsulcken Bouman aldaer te lande geensins missen en kan. Sulcks dat hy maer ses Morgen Lants van 't eerste Jaer sal behouden om daer uyt op het tweede zijn profijt te kunnen trecken tot verbangh van zijne gedane onkosten / ende tot dagelicks onderhout van knechten en meysjens en vooz 't geheele huys-gesinde. Waer by blijkt hoe gheering en oock onseker als dan noch op het tweede Jaer de profyten en winsten van een Bouman in Nieu-Nederlant sullen zijn.

Al't welck ick hier vozen in eenige verscheydene Capittelen daer en tegen heb aenghewesen/ dat in Guajana en de Warme Landen niet nootsakelycken en is: sulcks dat alle schoon gemaekte landen aldaer in t geheel terstont tot profijt van den Bouman connen gebuyckt/bezaeyt of beplant worden. Van 's gelycken heb ick aldaer vertoont/hoe datmen in de Warme Landen, een slave in eyghendom kan koopen/voor minder geldts/ dan men in de Koude Landen aen een knecht des Jaers voor kost/kleederen en loon moet geven; ende hoe men dat selve in die landen alle Jaeren moet continueren; daer men voorts aen een slave niet meer voor al dat en geeft dan eenen vyjen dagh in de weeck: oock hoe een Slave in de Warme Landen meer wercks sal konnen spoeden omtrent het schoon maken en bequaemen der selver Landeryen nae den aerdt van dien Landbou / dan wel twee blancke knechten in Nieu-Nederlant sullen konnen doen ende dat na den eynd van de vruchten en den landbou van dat selve land. Soo is daer by mede aen-gewesen hoe dat in Guajana en al de warme landen, de luyden van weynigh vermoghens met een gherings konnen leven / en met weynigh onkosten en toestel soodanighe vruchten verbouwen / dewelcke evenwel van groote profyten sijn: waer door metter tijt op de beene geraeckt wesende/ zy alsdan van tijt tot tijt tot groeter en saken van meerder voordeel konnen voortgaen en also hare gelegentheyt in korter tijt merckelycken daer door verbeteren. Gelyck nu de Culture van Guajana en de Warme Landen doorgaens soo verscheyden is van die van Nieu-Nederlant ende van de Koude Landen; soo verscheelen oock mede de vruchten van beyde die landen seer vele van malkanderen: welke onderscheyt der vruchten alhier niet so seer en moet aengemerckt worden in hare gestaltenisse / als wel in der selver weerdigheyt. De vruchten soo in Nieu Nederlant verbout ende gewonnen worden, die selve sijn altemael grove vruchten, bestaende in een grove ende groote maete. Daer en tegen / So sijn die Vruchten van Guajana altemael fyne vruchten, bestaende in gewichte, daer van dikmaels

maels weynigh ponden soo veele waerdig sijn als een geheel mudde ofte Sack, oock der beste Vruchten, vallende in Nieu-Nederlandt.

Daerom oock de profyten van die selve vruchten nae haere waerdije op een ander manier / kunnen en moeten uyt-gerekent worden / by dat hier vorens met die van Nieu-Nederlant is ghesdaen. Uyt dit voor-verhaelde dan / kan genoeghsaem af-ghehouden worden / hoe dat in Guajana, uyt een Morgen Lants / meerder profyten ende winsten kunnen ghetrocken worden / als uyt thien ende meer Morgen Lants in Nieu-Nederlant.

Groot sijn dan de voordeelen dewelcke d' Inwoonderen van Guajana, ende de Warme Landen in 't ghemzen hebben boven die van Nieu-Nederlandt, ende andere Koude Landen, ten aensien van de nootsaekelyckheden ende behoeften / dewelcke daer gerequireert worden / soo tot de bewooninge als wel tot de Culture van de Landen. Noch soo hebben die van Guajana ongelijck meerder en grooter advantages en profyten omtrent den verbou van hare vruchten dan die van Nieu-Nederlant doen. Welcke profyten alhier twee sints kunnen geconsidereert en ghereeckent worden: Ende dat / Eerstelijcken, ten aensien van de waerdigheyt van de vruchten selver. Ten tweeden, ten aensien van den geduerigen Somer / die aldaer te lande onveranderlyck is: en dewelcke maect en veroorsacckt dat aldaer te lande de vruchten meer dan eenmael of tweemaels des Jaers verbout en geroestet worden: het welcke insonderheyt seer veel uyt-wint.

Aengaende nu het eerste: So sijn de Vruchten, Waren, Hout-gewassen, als anderflins / dewelcke in Geajana kunnen verbout / gewonnen en geprofyteert worden / veel en menigerhande: als te weten / de Farinha zijnde het Broot-koren daer te lande / de Milie of het Maijes, Rys, Boonen, Fabesen, Erwitten, Patattes ende dierghelycke meer: voort alle hierlandtsche Chyn ende Moeskrupden: benevens verscheyden Werwen / Gommen en Balsmen; allerley kostelyck Hout.

Boven alle 't welcke het noch geheel apparent / ja wel buyten allen twijffel is: dat men in Guajana mede sal kunnen winnen / de Sijde, den Olye van Olijven, goede schoone / delicate en heerlijcke Wijnen: Jae oock selver het Vlas, Kennep, ende meer andere soo buyten als oock hier-lantsche vruchten: ende dewelcke men oock wel meer als tweemaal des Jaers aldaer sal kunnen verbouwen ende winnen / gelyck dat selfde hier vozen is gesept.

Een pegelick nu van die vruchten geeft zijne besondere profyten / d' eene meer d' andere min nae eens yeders weerdigheyt: doch om niet te langh te vallen met die selve alle / alhier / op het naeutste upt te reekenen / 't welcke oock niet wel doenelycken en soude wesen: als mede / om niet te schijnen alhier eenighe vaste reeckenschap te willen maken / op saken / dewelcke noch by sommige als onseckere dingen mogen gehouden en aengesien worden: (hoewel daer ghenoechsaeme preuven al-bereedts van zijn) 't welcke vele onwetenden belachgelycken soude duncken te sijn: soo sal ick / verby-gaende alle die voorsayde mindere vruchten / oock niet tegenstaende dat die selve aldaer te Lande / met een redelyck goet voordeel kunnen verbout worden / ja met by meerder profyt / dan de beste vruchten in Nieu-Nederlant wassende (daer van hier nae noch gesept sal worden) en sal ick alhier van het teghenwoordighe beginnen en spreeken van de vijf Capitale ofte Hooft-vruchten van dat landt / waer op een gewissen en verseckerden staet te maken is / ende dewelcke een goede en profitabele Negotie geven: Dewelcke sijn Suycker, Indigo, Cattoen, Toeback ende het Cacao ofte Cacou.

Dese vijf Hooft-vruchten dan / sijn alle sijne / pretieuse en kostelycke Waren / dewelcke altemael met groote winsten verbout kunnen werden en een goeden en seer profitabilen handel geven / aen de welcke met waerheyt ongemene winst en voordeelen valt sijn. Tot bewijs van 't welck (eer ick voortga) so sal ick alhier / alleene by brenghen / de Portugesen ende haren grooten handel op Brazyl: welcke meest alleene bestaet in die vruchten / en wat vooz

oneyndelicke profijten die selve/uyt die Negotie/des Jaers trecken/dat is eenen pegelicken ghenoechsaem/maer voornamentlick die geene kennelyck/dewelcke in Brazyl hebben verkeert. Hoe een menichte van Schepen nu wel's Jaerlicks uyt Portugael nae Brazyl afvaren/hare mede genomene Coopmanschappen aldaer rijkelycken vertieren/wel en noch rijkelycker geladen met de Waeren van dat landt te rugge komen/dat selve karbekent worden uyt de Vloten soo's Jaerlicks derwaerts gaen, ende dat somtijts in 't ghetal van hondert en meer schepen t seffens; behalven noch die gene/dewelcke byten de Vloted/dagelicks affonderlycken gaen ende keeren.

Billick soo versterckt en vermeerdert dit noch het bewijs van de weerdighejdt van die vruchten: dat die selve daghelicks meer alle Nietoer-schepen/selver uyt Oost-Indien, in dese ende andere na-buerige landen werden over-gebracht/en dat met winst. Ende soo by aldien die selve Waren nu voordeel kunnen geven/aen de eyghenaers en de Cooplynden/op sulcke verre reysen/dewelcke sy niet dan eenmael in 't Jaer derwaerts/ of herwaerts en kunnen voltrecken/hoe onsejplbaer grooter sullen dan de profijten zijn van die selve vruchten/in de Landen van Guajana, dewelcke men in 't Jaer gemackelijck ten minsten driemael gins ende we'er sal kunnen bevaren. Ende al-hoe-wel dese winsten alhier verhaelt/eygentlick schijnen te raken den handelaers: soo moeten men weten dat alwaer den koopman winst kan doen in 't inkooppen (dewelcke vermidts d'Equipage der Schepen/ als anders gins/meerder lasten moeten draghen/dan de Verbouwers in die landen omtrent den Landtbou doen) dat 'er oock also nootsaeckelijcken meerder profijt te doen moet zijn voor den verbouwers in 't uytkooppen/gemercke dat ordinaris of door de banck d'eerste profijten wel de meeste zijn.

Maer dewijle de weerdighejdt van die vruchten allen menschen genoechsaem bekent is/soo sal ick omtrent die selve/alhier niet verder particulariseren; maer voort-gaen tot het tweede point/

point/ ende daer omtrent aen-wijfen in wat voegen d'iuwoon-
ders van Guajana profijten hebben te verwachten / ten aensien
van den geduerighen Somer dewelcke daer te lande is / ende by
gevolghe eyndelycken mede vertoonen de voordeelen / dewelcke/
wyt het welvaren der Coloniers en onderdanen / komen te redon-
deren en te vallen inden schoot der Patronen en Meesteren van
de Colongen / in die Landen.

Onder de voordeelen ofte profijten dan / dewelcke de bewoon-
ders van Guajana ende de Warme Landen, hebben en ghenieten/
en is geenmins van de minste / dat het aldaer / het gheheele Jaer
door Somert : ende dat niet alleenich ten opsichte vande weynich
onkosten die men van noden heeft / omtrent kledinge en redinge/
den lichten en onkostelycken Lantbou / ende wat daer meer aen
vast is. Maer voornamentlyck om dat het ghestadighe Somer
sajsoen aldaer te lande altyt in 't een of het ander / een ghedueri-
gen dagelyckschen Oogst mede-brengt : sulcx dat de Velden al-
daer 't gantsche Jaer door geduerigh groenen / de Boomen bloe-
jen / de Vruchten groeien / ende t'evens rijp zijn : Waer onder
den heerlycken Wijnstock drie-mael des Jaers / iae ghemacke-
lycken in twee Jaren sevenmael rype druyben geeft / en so wan-
neer men de menichte van die selve geplant heeft / so kan men al-
le dagen van het Jaer die selve rijp hebben ; ende soo is het voort
met meest alle Boom-vruchten daer te lande gelegen. En wat
aengaet de Capitale vruchten ; onder die selve soo kan het Suyc-
ker-riet meest alle dagen gheplant worden ; ende nae dat het een
Jaer gestaen heeft / soo kan men dat selve vijf / ses seven / ja som-
tijts wel acht maenden achtervolgens / en nae dat de Riet-Lan-
den gelegen zijn / afsnyden en maelen / sonder dat men des Jaers
niet meer dan vier à vijf maenden behoeft stil te staen : in welc-
ken tyt van stille staen men hem terstont begeeft tot de Culture
ofte den Oogst van andere vruchten / dewelcke mede haer pro-
fyt geven. Ende soo wanneer het Suycker-riet eenmael is ghe-
plant / is het selve ghenoech voor veertigh / vijftigh / sestigh ende

meer Jaeren : Soo dat men niet van nooden en heeft dat selbe alle Jaeren wederomme op het nieuwe te planten/ghelyck men de vruchten van Nieu-Nederlant ende andere Koude Landen alle Jaeren moet doen.

Den Toeback, kan aldaer mede twee-mael des Jaers geplant worden/ende t'elkens/drie-mael afgeblaedert/voor ende al-eer men die behoeft te veranderen.

De Cattoenen konnen van 's gelijcken twee-mael des Jaers verbout worden.

Den Indigo kan men meest het geheele Jaer door planten/ende alle ses wecken ende dat tot drie-mael achter een af-snijden/als wanneer die van selven wederomme uyt-loopt: ende tegens dat men die selve driemaal gesneden heeft/soo kan en moet men altyt maken dat men wederomme nieuwe voor de hant heeft.

Van een sonderlingh profijt is mede het Cacao of den Cacaou, welker Boom op die kust mede seer wel groept ghelyck zo in Nova Hispagnia ende omtrent die kust doet: desen Boom moet seven Jaeren geplant zijn gheweest/ eer dat de vrucht/dewelcke hy voort-brenghet behoorelycke kracht heeft: maer die Jaeren verstrecken zijnde soo geeft die selve alle maenden bloesem ende vruchten: d'eygenschappen ende deughden van dien Boom ende des selfs vrucht zijn verhaelt in het 16. Capittel hier voren van de vruchten van Guajana: alwaer gesien kan worden d'apparentie die daer is/ dat die selve vrucht/ met 'er tijt /hier te Lande in kennisse gekomen zijnde/soo wel onder de Eyden sal gheswilt ende geestmeert worden / ende dat om des selfs sonderlinge deughden: als zo tegenwoordigh in Spaengien ende aengrenzende sijcken doet.

Soo worden van 's gelycken mede / alle andere ende mindere vruchten / twee-mael ende meer des Jaers verbout / als daer zijn de Farinha, Rijs, Milie, dewelcke in drie maenden rijp is / ende een Koren soo gereet ende profijtelick voor het onderhoudt van menschen / ende voornamentlyck van allerhande

de Dee / dat 'er in die / en veele andere Landen geen profytelic-
ker en kan verbout worden: Turcksche Boonen en dierghelijc-
ke / daer te lande naturel / Fabesen, dewelcke men in veertigh
daghen rijp heeft / ende de naturelle Dziemael kan af-plucken /
eermen het stroo behoeft op te trecken / voorts Erwitten, Fai-
soens zijnde een slag van klepne Erwitten, Patattes ende dierge-
lycke nae advenant.

De Pompoenen, ('t welcke in die Warme Landen, so een vooz-
treffelycke vrucht is) Meloenen, Concommers, Balancies ofte
Water-Meloenen, allerhande Colen, als daer sijn / Bouffe-kool,
Kappes, Savoy, Bloem, en ander gemeene Kool, Peen, Witte, Gee-
le, Roode of Caroten, Radijs, Rommelassen, Bete, Kervel, Peter-
celie, Vetticke, of Veldt-Salade, Lattouwe, en allerley Krop-Sala-
de; ende diergelycke slag / kan men hebben het gheheele Jaer
door / dat is alle dagen.

Sulcx dat men in Guajana alle de de dagen van het Jaer / kan
verbouwen en ooghten: eben dat selve dat alhier van de Aerdt-
vruchten is geseght / wort mede gebonden omtrent den Boom etc
andere vruchten. Hoe verre dat nu dit selve de profyten in die
landen vermeerdert / ende hoe veel het omtrent den Lant-bou wyt
wint / kan licht elck een / ende vooznamenlyck den Lant-bebou-
wers, bekennen.

Hier by komt noch / dat de Warme Landen niet soodanigh de
mis-gewassen onderworpen sijn / ghelyck wel de Koude Landen
doen / ende dat overmidts verscheyden toe-vallen / dewelcke die
selve seer subject sijn: ende soe by aldien het mochte ghebeuren
('t welcke nochtans selden geschiet / ende dat noch meest omtrent
de mindere vruchten /) dat het geplante ofte gezaeyde niet te wel
voort en wilde / door al te grooten drooghte / soe kan sulcx in een
weeck drie à vier genoech bekent ende ghesten worden / als wan-
neer het met een Nieu toe-zaeijen ofte planten ordinaris te hel-
pen is : Soo dat men in die Landen / met een Mis-gewas, geen
geheel Jaer over-stuer en drijft / gelijk sulcks in de Koude Lan-
den geschiedt.

Den gestadigen Somer-tyt/geeft van 's gelycken/geen kleyn voordeel aen de inwoonderen / omtrent het aenfocken en op-quecken van allerhande Vee/ ende gevogelte/ende dat/ overmids dat selve/geenen tyt van ruste en heeft/synde dat in die Landen altyt genegen en doende niet voort te teelen: waer door dat selve in korten tyt/ boven geloove aen-wint en vermenichvuldighe: want by exempel / de Hoenderen sullen aldaer vyfmael des Jaers broejen/ Enden en Gansen twee ende driemaal; de Duyven hebben alle maenden jonghen en Eijers: de Verckens werpen tweemaal hare Bigghens / ja wel vyfmael in twee Jaeren: alle ander Vee nae adbenant.

Gelyck nu alle vruchten ende waeren soo in Guajana wassen vele ende verschedene profyten den inwoonderen toe-bringen: soo is mede de verschedentheydt van die vruchten selver / aen den menschen aldaer / niet minder voor-deeligh: ende dat ten opsichte zy luyden haer altemaal niet en behoeden omtrent een ende het selfde werck besich te houden; maer dat elck een daer door/ nae gelegentheydt van zyn macht ende middelen / al sodanigh werck kan onder-handen nemen/ als hy bevinden sal/het meeste profijt voor hem te sullen geven/ende dat hy vermoghens sal zyn uyt te voeren.

Want tot den verbou van de Farinha, Rijs, Milie, Fabesen, Boonen, Patattes, en dierghelycke vruchten meer/ wort weynigh toestel vereyscht / ende zyn dien-volgens weynigh onkosten daer mede vermengt: soo dat alsulcke luyden dewelcke van weynig middelen zyn / haer selven / door 't verbouwen van die vruchten eerst niet gemack kunnen op de been helpen; aenghesien dat aen die selve al goede en redelycke profyten vast zyn. Want alsulcke vruchten kunnen eensdeels aldaer te lande selver met moy profyt verhandelt worden / ende dat aen die gheene / dewelcke van meerder macht sijnde / enckel haer werck maken / met den verbou van sodanighe vruchten; dewelcke wel van grooter toestel/ maer oock wederem van grooter voordeel ende gewin zyn. An-
der-

der-deels / soo konnen die selve Vruchten met goetd profijt ver-
voert en vertiert worden / nae ende aen de West-Indische Eylan-
den, alwaer die selve seer gewilligh zijn : ende dat overmits die
selve aldaer weynigh verbout worden / altyt sober genoegh / ende
dat meest door gebreck van Landt : als hebbende d' inwoonde-
ren van die Eylanden weynigh verschot van 't selve ; daeromme
zy dat selve oock gebruycken meestendeel tot den verbou van de
Vruchten van meerder profijt ende voordeel.

Soo konnen mede in Guajana aen den Inwoonderen / de
Gommen, Balsamen, Verwen, ende verscheyde soorten van schoo-
ne Hout-gewassen / hare bysondere profyten toe-brenghen : oock
soo en sullen die gene niet qualick vaeren / dewelcke daer van ey-
gentlyck hun werck maken / ende daer mede generen sullen.

Boven dat alles soo is het ontwyselbaer / dat het Ryck van
Guajana op verscheyden plaetsen seer rijk is van allerhande
Myneralen : soo van Goudt / Silver / als andersins / daer upt
met 'er tydt geen geringhe winsten en moghen verhoopt worden
voor die gene / dewelcke dat Landt sullen occuperen : Soo by al-
dien die selve maer den rechten wegh / ende om daer toe te ghera-
ken alleene bequaem / in-gaen en ten eynde toe achter-volghen.
Dat is / dat sy daer te Lande eerst een goede Colonie oprichten
ende vast stellen ; om / door middel van die selve / alles by der hant
te hebben / het welcke alsulcke ten hooghsten noodigh is / tot het
uytvoeren van een soo grooten ende swaeren werck : want / buy-
ten het legghen van een Colonie in die Landen / schoon dat pe-
mant van te voren / soodanige sekere en ghewisse kennisse hadde /
oock van de beste ende rijkste Goudt ofte Silver-Mijnen, dewelcke
aldaer ofte elders konden upt-gebonden worden : So en konden
alsulcke / sonder voorgaende Colonie / daer mede niet alleenich
weynigh voordeel doen / maer soude hem die selve t' eenemael on-
dienstigh zijn. Daer van vele ende verscheydene bondighe rede-
nen konnen werden gegeven : doch dewelcke ick alhier / als niet
te passe komende / sal verby gaen ; Dit alleenich tot een waer-
schou

schouwinge daer noch by voegende: dat alle die gene / dewelcke professie maken / van hare saecken (volghens den stijl van wijse luyden) meer door voorzichtigheyt ende goeden raedt / dan door onbesinde lossigheyt / te verhandelen; daer op altijd behooren te letten / datse haer werck / 't welck sy onder-handen nemen / alle-sints soodanige verseeckertheyt toe-brenghen / om dat selve eenen goeden ende gewenschten uytslaghe te doen bekomen / als eenig-sints / nae begriyp van t menschelyck verstant / haer mogelycken en doenelycken sal zyn: ende dan voorts de reste Godt bevelen: Daeromme / alle die gene / dewelcke sulcke heerlycke en overtref-felycke Landen / Landen van alsulcke groote apparentie ende hope met voordeel willen bevaeren ende frequenteren: moeten dit / als het hooghste ende verseeckerste Hoofst-point / wel in acht-tinghe nemen / dat is dat sy alle werck / dat sy aldaer / wel begin-nen willen / met het leggen van een Colonije aen-banghen: als het eenighste en ontwyffelickste middel (naest Godt) van haer-luyden welvaeren: alsulcke dan moeten haer oogmerck nemen op de gheseyde Hoofst / ende mindere vruchten ende Waeren van dat Landt / want alsoo procederende / sullen sy-luyden / als wijse mannen hare saken verhandelen: door dat middel haer aen-gewende Capitael altijd verseeckert hebben ende houden; ende daer van Jaerlicks een goeden en grooten interest konnen trecken: ende so by aldien haer daer-en-boven pets van Goudt of Silver-Mynen komt te ontmoeten / dat selve alleene nemen als eenen toe-val ofte accessoir / daer op sy geenen vasten staet en hadden gemaect / ende in dier voeghen sullen sy haer selven noyt bedro-gen binden.

Ick bekenne het / dat veele menschen niet grondigh en weten, noch en verstaen wat dat het is een Colonije te leggen inde Warme Landen. Dat veele noch minder weten wat het is een Colonije wel te leggen, ten aensien van plaetse ende gelegentheyte. Maer dat seer weynige weten het voort-planten van *Volckeren*, soodanigh te be-ginnen dat het selve haer in korten tijdt, tot een groot ende merc-kelick

kelick voordeel kome te ghedijen, ende noyt tot overlast te wesen. **D**' onkonde van welcke drie grondt-regelen/ doet vele menschen swaelen ende vooz die saecke schycken / ende daer door menigh goet werck achter-wegen blyven/ ende vele groote winsten ende profyten versuymen. **M**aer ick keere weder daer ick af-gebrocken hebbe.

Dit is dan alsoo in 't korte genoegh gesept van de Hoofst-min-dere vruchten ende Waeren vallende in Guajana ende der selver weerdicheyt. **N**u resteerter in t korte te vertoonen / waer henen die selve met het meeste voordeel sullen kunnen vertiert ende verhandelt worden : want het heeft weynigh te beduyden , dat men in een Landt Vruchten ende Waeren kan verbouwen en winnen , so men die selve met voordeel niet en kan quijt raecken.

Daer omtrent staet dan aen te mercken/ hoe dat al die vruchten over al noodigh zijn/ wel ghewilt/ ende vooz al hier te Lande ongemeen/ dat is/ dewelcke geensins hier te lande/ ofte op plaetsen nae-by ofte omtrent gelegen / verbout ofte ghewonnen worden : soo dat die selve Goederen ende Waeren daer door alhier te lande/ ende onme heen altydt een goede merckt vinden: Sulcks dat die Waeren / soo wel in dese landen/ als van hier elders nae tce/ altyt met goede winst/ kunnen vervoert en verhandelt worden. **E**n aenghestien die selve syn fijne ende kostelycke vruchten/ oock geensins op verre ende lange reysen/ het verderven soo seer onderworpen / als wel het Koren doet / soo verswaeren oock de vrachten ofte huyren der Schepen het risigo der Zee/ ende andere lasten/ die selve nergens nae soodanigh/ dat de profyten der eygenaers daer door sonderlinge konnen te verminderen / veel min ten eenemael vernieticht te worden ; als dat selve hier vozen is aen-ghewesen / dat sulcks alles seer licht gheschieden kan / altyt grootelicks te vreesen staet / omtrent de vruchten van Nieu-Nederlant. **W**ant of de vruchten en Waeren grof en van geringhen prijs / ofte fijn ende kostelyck zijn / de vrachten ofte huyren der Schepen sijn eben hoogh : het zy dan dat een Schip met Gout
T ofte

ofte Hout/ Silver ofte Loot, Suycker, Indigo, ofte Koren gheladen wort: ende hoe veel nu het eene boven het andere upt wint ende voornamentlyck op langhe ende bezre reysen/ dat is bekent ghenoech/ ende en heeft geen bewijs van nooden: Oock soo kunnen die selve mede alle andere lasten/ beter verdragen en tegen-staen/ dan wel die grove Waren vermogens zijn te doen.

Ick heb nu also verhaelt/ wat daer al voor vruchten/ in Guajana verbout/ ende wat voor Waeren aldaer ghelvonden worden; oock hoe dat de profyten/ dewelcke die selve sullen geven / tweefints ghereeckent kunnen worden: en dat eerstelick/ weghens de weerdigheyt van de Vruchten selver: ten tweeden/ wegens den geduerigen Somer/ dewelcke aldaer te Lande by kans een geduerighen Oogst versorsaect: Als mede wat voordeel de verscheydenheyt der Vruchten selver toe-brenghet; ende eyndelyck waer nae toe die selve met profijt kunnen verhandeldt worden: Daer-benevens is vermaen ghedaen/ hoe dat de verscheydenheyt der Vruchten van Guajana, maect/ datmen der selver profyten op een andere wyse ende maniere moet upt-reekenen/ dan als hier vozen met die van Nieu-Nederlandt is ghedaen. Het soude oock een over-groote moeyelyckheyt toe-brenghen/ soo by aldien men op die selfde manier even juyt die selve soude willen upt-vinden: want dat selve en is omtrent die Vruchten niet wel doenlycken.

Dit is wis ende secker genoech/ dat vermits de weerdigheyt dier vruchten/ een Merger Lands in Guajana meer sal kunnen op-brenghen / dan thien ende meer Mergens in Nieu-Nederlant sullen kunnen doen. Waer overmits ick in dit werck maer spreke omtrent de gelegentheydt van al sulcke luyden/ dewelcke van geen groot vermoghen ofte Capitael en zyn: Om aen te wijzen hoe veel te eerder ende beter dat die selve in de Warme dan Koude Landen op de beere / ende in een goede en redelycke postuere konnen geraken. So sal ick oock voor eerst alhier maer voorstellen/ alstot een exempel/ wat al-soodanighe luyden voort in't begin

uyt haren arbeyt kunnen profiteren; sonder te raken ofte te specificeren als nu wat voor winsten het groote werck/als namentlyck van 't Saycker ende Indigo maecten / metter tijt sal kunnen op-brengen: sijnde dat selve een werck voor luden van meerder macht; ende nochtans geensins soo beswaerlycken / ofte selfs d'onvermoghende kunnen in weynich Jaeren / door goede neerstigheyt tot dat selve werck voort-gaen ende met goet voordeel vervolgen. Gelyck sulcks hier vozen in 't Capittel van de Culture van die Landen is verhaelt ende aen-gewesen gheworden.

Ick sal dan alleene alhier de rekeninghe der profyten/soo uyt de Vruchten van die landen kunnen getrocken worden / begrooten nae het gemeene gebryck aldaer: dat is / nae het ghetal der Slaven/ dewelcke een peder heeft: ende daer by vertoonem / hoe veel dat een Slaeve door de banck / des daegs ende vervolgens alsoo des Jaers voor het minste / aen zynen Heere kan en moet op-brengen; want/soo worden ordinaris de profyten in die landen daer na gerekent. Ende dewijle ick nu voor henen hebbe calculatie ghemaect / wat dat een Bouman in Nieu-Nederlandt met twee knechten wel des Jaers soude kunnen overwinnen; so wanneer die selve nevens die knechten / neerstigh-zynen arbeydt tot het werck toe-brachte: daer ick hebbe aen-gewesen/dat op het tweede Jaer al-sulcken eenen in dat landt sal over-gewonnen hebben (ten hoogsten gerekent) eene somma van twee hondert ende tseventigh guldens (soo als ick het aldaer neme / hoe-wel onmogelycken/) daer van hy als dan tot loon van sijn twee knechten / ende dat voor twee Jaeren dienst / moet betalen/ twee hondert ende veertigh guldens: behoudende alsoo tot aflegginge van sijne verdere gemaecte schulden/ de somma van dertigh guldens. Nu sal ick alhier in gelycke voeghen vertoonem wat dat een Man door den arbeyt van twee Slaven op het eerste en tweede Jaer in Guajana gemackelyck sal kunnen overwinnen: ende soo die selve zynen arbeyt daer nevens wil voeghen/nae advenant meerder.

Hier voren dan is gheseyt / hoe dat een man ofte huysgesinde / hebbende van hem selven gansch geen macht / soo dat hem twee Slaven en alles / hier voren gespecificceert omtrent de noodtsake-lyckheden beyde om die landen te kunnen bewoonen / als om die selve tot Culture te brengen / by de Heeren Patronen vande Colonije op credyt wort verstreckt, de Slaven voor den tijt van vijf Jaeren om binnen dien tijt uyt de winsten wederom betaelt ende voldoen te worden: Het stuck alsdan ghereeckent teghens twee hondert en vyftigh guldens: met conditie die selve des Jaers thien ten hondert mach rabatteren / ende dat soo menich Jaer / als hy die selve eerder dan de vijf Jaeren / sal komen te betaelen. Ende hoe haest dat nu alsulck een Bouman die gesejde gecrediteerde Slaven sal kunnen voldoen / dat selve moet men sien ende afnemen uyt de winsten soo een pegelick van die slaven hoeft voor hoeft sijnen Meester dagelicks ende by gevolge des Jaers / sal kunnen in-bringen.

Overmits dan alle vruchten soo in Guajana verbout worden / zijn vruchten van een goeden en hoogen prijs: als oock dat die selve des Jaers ordinaris ende ten minsten twee-mael worden gewonnen: soo is het buyten alle tegenspreken / dat die selve / den verbouwers / daeromme oock groote en te gelycke dubbelde winsten sullen toe-brenghen. En op dat een pegelick volkomen moge sien / hoe licht dat het is in Guajana in korten tijt / overbloet van levens middelen te hebben: soo sal ick de maniere van die te verbouwen wat naerder hier aen-wyfen / op dat men daer uyt mede mach onderrecht worden / hoe haest dat men daer door in dat selve landt kan voort-gaen tot den verbou van vruchten dewelcke eyghentlyck zijn om winst en profyt daer uyt te trecken: waer nae men eerst te rechte sal kunnen staet maecten / wat dat een peder dagelicks uyt den arbeyt zijner slaven sal kunnen profiteren / ende verholgens des Jaers: t welcke nootsaekelicken dient voor te gaen / ende wel verstaen te worden / so by al dien men wil recht uyt reekenen de profyten ende winsten dewelcke d' in-
woon-

woonderen van Guajana uyt haren lantbou sullen konnen trecken. In twee maenden tijds soo konnen dan de luyden daer te lande komende/met de hulpe van twee Slaven gemackelycken soo veel landts verveerdighen als zy van nooden hebben om te beplanten met Manives, tot het winnen van haer broot; als mede Milie, Rijs, Boonen, Fabesen, Patattes, ende Pompoenen ofte Jeremoens: alle welcke vruchten voornamentlyck dienen tot onderhout van het huys gesinde.

Maer soo men t daer eygentlyck op aen wil leggen/kan men met die selve oock wel profyt doen: welcke vruchten dan geplant ende ghesaeyt zijnde: soo kan een Bouman aldaer daghelycks voort-gaen met het schoon maken en supberen van Nieu Landt, daer op hy voor eerst verbouwen kan Toeback ende Cattoenen, hoewel de Landertijen voor dese laetste vrucht bequaem niet vele schoon-makens van nooden en hebben / ende ondertusschen dat die Vruchten groeijen / soo kan hy van 's gelijcken dan wederomme voort-baeren met het prepareren van andere landertijen/omme in tijds veerdigh te zijn teghens dat het tweede sapsloer aen-koimt/ om de Farinha, Milie, ende andere Vruchten in d' aerde te brengen.

Die voorsz. vruchten nu alsoo tweemaal gheplant zijnde / soo heeft men voorts alle Jaer tweemaal zijne Farinha ofte Broodt / en dagelycks zijne andere vruchten voren ghenoeint / tot versorginge van sijne huyshoudinge: ende dien verbou tyt alsoo geduerigh wel in acht nemende / gelyck sulcks is aen-gewesen / soo sal alsulcken huysgesinde noyt gebreck / maer ghenoechsaem overvloet van levens middelen hebben. Dat selve alsoo ten tweedemaal versorgt en verricht zijnde / soo treedt een Bouman terstont weder aen t supberen van andere Landertijen / om als voren geschiet is; wederomme andere Vruchten van ghewin te verbouwen. Soo vele doet / voorwaer / den gestadigen Somer ende al tijt bequaemen tyt tot planten / voordeel aen de menschen inde Warme Landen.

Ondertusschen dat den Tlant-bou alsoo met groot voordeel
 wort geoeffent / soo en staet het Bee geenstins mede stille / maer
 Hoenders, Enden, Ganzen, Duyven, Calcoenen, Verckens,
 Schapen, Geyten, ende voorts alle ander Bee ende gebogelte/
 teelt aldaer gestadigh voort / immer ende immer sonder ruste :
 waer door een huys-ghesinde aldaer nae onnuegangh van een
 Jaer soodanigh in posture is / dat het selve wel ende ghemaec-
 kelyck kan leben.

Daer by komt noch / den overbloedt van Visch / ende aller-
 hande Wildt Bee en Geboghelte / waer van d' Antwoonderen
 van Guajana dagelicks gerijft konnen worden: 't zy dan dat zy
 lust hebben om haer selver omtrent de Jacht ende Visscherije te
 vermaken: 't zy dat sy het door hare Slaven willen laten doen/
 dewelcke sulcks alles / sonder eenigh verlet van haer principale
 werck / seer licht konnen waer-nemen ende verrichten / ende
 dat selve in voegen als volght. De Slaven konnen des avonds
 als zy uyt haer werck scheidten eenighe Fuycken ofte Waxe-
 Netten in 't Water setten / ende dan die selve wederomme wat
 voor den dagh lichten / ende alsoo daghelycks Visch ghenoegh
 hebben : oock soo maectmen Camboes in Slencken ofte Kriec-
 ken, dewelcke men doorgaens henen met stocken af set / ende
 daer langhs op oude Netten hanght / die selve met wassende
 Water op licht en met hoogh Water / laet neder-vallen / soo dat
 de Visch wanneer het Water wederom af-geloopen is / dewelcke
 daer met het wassende Water in-gegaen is / aldan op de droog-
 te blijft leggen / ende alsoo gevangen wordt 't welcke meest alle
 tijt geschiedt in een goede quantiteyt / doch d' eene tijdt meer als
 d' andere; ende selden mis.

Van 's gelycken soo konnen de Slaven alsoo visiteren de Mon-
 dees, zijnde diep gegraven Kuypen / met Loof ende Gras loose-
 lyck bedeckt / ende gemaeckt ende toe-ghestelt inde Paden en op
 de advenuen bande Plantages; waer nae toe haer het Wildt be-
 geeft ende voornamentlyck de Rheen; en dat overmids de Lucht
 van

van de versche groente/ waer inne die selve also komen te vallen/ ende als dan gebangen worden. Ende dit kan alsoo een Slaebe/ een uur vooz dage verichten / sonder verlet van zijn werck. Het ander Wildt ende Gevogelte kan mede seer licht gebanghen ofte geschoten worden: Sulcks dat men van Wildten Visch aldaer te lande / niet alleene nootdrift / maer vooz den tijdt overvloedt kan hebben. Soo dat het seer licht valt in die Landen / nae een Jaer tijds / aen de kost te komen; wannere men maer soo verre eerst gekomen is / dat men de Farinha, Milie, ende andere vruchten maer eens rijp heeft.

Daer benevens doet seer veel tot gerijf ende verlichtinghe van de mesnage in die landen / dat den continuelen Somer aldaer alrijt de Bosschen / niet seer delicate ende voetsame Boom- vruchten versiet ende versorgt / dewelcke gheen geringh behulp en zijn vooz de huys houdinge / en vooz namentlyck vooz de Slaven. Aldus dan vooz de kost gesorghet hebbende / soo kan men t'elkens weder-keeren tot de Culture der vruchten van meerder profijt.

Maer om nu te komen tot het verhael vande winsten / dewelcke eygentlyck de Slaven hare Heeren ende Meesteren dagelicks kunnen inbrengen / sal ick die selve alhier reekenen / nae dat een Slave / aen zijnen Meester in Brazyl, gewoon was des daegs op te brengen / ende gelyck noch die van de Caribische Eylanden dagelicks moeten doen. D'ordinaris winst dan / dewelcke een slave des daegs zijnen Meester in Brazyl in-bracht; soo wanneer hem die in den Lant-bou ofte ander eygen werck selver niet besich en hielt / dat was een teston of 15. Stuyvers / boven het welcke een slave noch vooz sijn eygen kost moeste sorgen. Aen de Caribische Eylanden vooznoemt / kunnen de Slaven / des daeghs / verhuure wordende / verdienen een gulden. t'Is nu seker dat den Heer ofte Patroon sijn eygen-lant verbouwende vooz meerder profijt kan doen met sijn slaven: namentlick die selve gebruyckende aen den verbou van soodanige Landertjen / dewelcke noch niet zijn / en dienthalven bett en in haer volle kracht; gelyck de landertjen in

Guajana noch zijn / in welke gelegentheydt die selve niet alleene overvloediger hare vruchten voort-brengen / maer oock veel beter / en ongelijck treffelycker van Geyn ende substantie dan die landen doen / dewelcke langhe tijt bebout zijnde / daer door uyt-gemerghelt / schrael en magher bennen / als de meeste bewoonde Caribilche Eylanden doen / als wanneer het met de vruchten gaet nae advenant. So dat sonder twijffel seer heerlycke vruchten te verwachten staen uyt den verbou der Landen in Guajana, dewyle die selve niet alleen nieu en zyn / maer oock de gronden van aert seer veth : sulcks dat die selve / seer goetd Suyckerriedt ende Toeback sullen voort-brengen / also de monsters daer van daen al-bereets over-ghesonden / beloven dat den Toeback alsoo goet sal zyn / als die / dewelcke omtrent den Orinoque valt. Ende ghelyck als nu die twee vruchten ende voornamentlyck den Toeback, vette grondt vereyschen / soo zyn de middelmatige Landen voor den Indigo, ende de maghere voor de Cattoenen bequaem : soo dat men daer uyt wel vastelycken staet mach maeken dat de Slaven in die Landen ghebruyckt wordende tot den verbou van eygene Landen / by onghelyck meer sullen konnen winnen / dan daer op ick die selve alhier / nae haer huyz ofte daghloon taxeren sal.

Ende op dat het geseyde profijt / noch des te verskerder moge blycken / soo sal ick alhier noch voor henen verhalen / hoe veele Ponden Toeback ordinaris de Serves (sijnde de blancke knechten / ende dewelcke d' Engelschen ende Franschen aen de Caribische Eylanden ghemeenlyck voor den tijdt van 5. à 7. Jaeren tot den Lantbou / gelyck als of het Slaven waren / ghebruycken) als oock mede de Swarten des Jaers wel konnen verbouwen ende spinnen / ende wordt het ghereeckent / dat een peder van die selve hooft voor hooft Jaerlicks alsoo kan verveerdighen cym vier duysent Ponden Toeback. Elcker pondt Toeback, ghewonnen op die uyt-gemergelde ende schrale Landen / wordt verkocht tegens drie stupvers : soo dat een Slave / nae die quantiteyt ende
nae

nae den Valeur van dien gerekent / noch des Jaers soude kon-
 nen winnen voor zijnen Meester ses hondert guldens. Alsoo nu
 die Toeback seer slecht valt / vermits de gronden op de meeste
 Eylanden van selver schrael / ende door den langhduerigen bou
 noch meer vermageret zijn / ende dat goeden Toeback niet dan op
 goede Vette landen wasschen wil / als oock dat op de meeste be-
 woonde Eylanden / overmits de menichte der Inwoonderen /
 gansch geen verschot van landt en is / ende evenwel den bou van
 die vruchten noch soo merckelycke profyten des Jaers aen den
 Meesteren kan geven / soo kan licht af-ghenomen werden / hoe
 veele grooter dat de winsten sullen sijn / dewelcke uyt den verbou
 van die vrucht op goede vette Zuckeren / genooten sullen worden :
 want dat selve / sal ongetwyffelt maken ende veroorzaecken / dat
 den Toeback alsoo verbout / ongelijk hooger van prijs sal sijn /
 als die vande Eylanden voornoemt ; 't welcke seer veele sal uyt-
 winnen : ende dat eensdeels ten aensien van den Prijs selver /
 andersdeels ten aensien van 't gewichte / want hoe dat den Toe-
 back better is / hoe dat die selve swaerder is / ende het ghewichte
 vermeerdert / ende het kost even veel arbeit en is oock even licht
 te doen / het spinnen van een Pondt goeden en vetten / of een pont
 quaden en mageren Toeback : Ende so den Toeback , (het welcke
 ke een vrucht is in die Landen van maer een middelmatigh ge-
 win) noch soodanige profyten kan uyt-leveren / wat sullen dan
 kunnen doen d' andere Vruchten van Suyckeren, Indigo, Cattoe-
 nen , ende soo daer noch de Sijde by-komt. Maer om alhier niet
 te willen schijnen / boven aller menschen geloove te gaen : ende in-
 sonderheydt by die Nuyden / aen dewelcke de Culture van die
 Landen noyt en is bekent geweest / ende dewelcke dien volghens /
 alsulcke profyten noyt en hebben gesmaeckt / maer in een quaet
 landt met ober-suyzen arbeit te ploeghen / haer Jaeren hebben
 verpletten / met sobere winst te doen / soo sal ick dit voor verhaelde /
 alhier soo redelycken uyt-veeckenen / nae de Capaciteyt van een
 peder / onwetende / dat sy sulcx volkomen geloove sullen kunnen
 en moeten geven.

Ick sal het dan alhier also nemen; dat/ overmidts de Slaven
 in den aenvangh alder-eerst de Landen moeten schoon maken/
 ende al-eer zy te dege in 't verstant kunnen komen van den lant-
 bou en het regeren en havenen der vruchten; want tusschen oude
 en nieuwe Slaven is een groot onderscheyt/en schoon sy den ar-
 beyt wel kunnen doen/nochtans so moeten zy het toe-bereyden/
 verbeerdigen en hanteren der vruchten eerstelijck leeren: soo dat
 over-sulcks die selve / in het eerste Jaer / niet meer dan een half
 jaer kunnen besteden inden verbou der meest profijtelickste Wa-
 ren/ ghemerckt zy d' andere helfte van het eerste voorszeyde Jaer
 (gelijck gesept is) in twee onderscheyden reysen haer besich sul-
 len moeten houden met den verbou der eet-waren/ en dient-hal-
 ven voor het eerste Jaer oock niet soo veel winst kunnen doen
 als namaels: sulcks dat ick alleene voor dat eerste halve Jaer/
 haer luyden winsten niet googer sal reekenen / als een peder op
 thien stupvers des daegs: nemende dan vijfdagen also voor een
 weeke/vermits daer moet afgetrocken worden/ den Sabbath-
 dagh / ende den geenen den welcken de Slaven vry hebben om
 voor haer selven den kost en onderhout te bescharen: het welcke
 dan maect in 26. weken of een half Jaer een hondert en dertich
 dagen/en des daegs gerekent tegens thien stupvers/so bedraegt
 de winst van pder slave/voor den halven tijt van het eerste Jaer
 vijfen tsestigh guldens / ende voor de twee Slaven een hondert
 en dertigh guldens; op het tweede Jaer nu van haren arbeydt/
 ende nae haren gemaecten toestel; soo sal ick die selve reekenen
 het gansche Jaer door/ op vijftien stupvers des daegs/een pder/
 het welcke haer luyden winst aldan sal zijn voor hare Meeste-
 ren; het Jaer gerekent tegens twee hondert ende tsestigh dae-
 gen / nae de voorgaende Calculatie; ende dat overmidts zy als-
 dan / het Landt tot den verbou der vruchten al-bereets klaer en
 schoon sullen hebben/ende dat voor soo veel/ als zy / met haer
 tweeen sullen kunnen bearbeyden en de vruchten daer van proce-
 derende waer-nemen ende regeeren. Op dat Jaer dan soo sal
 den

den Meester voor zijn profijt hebben 260. daghen / ende sal de winst / voor hem / van een peder Slave / beloopem dat selve Jaer / een somma van een hondert-en-vijf-en-tnegentich guldens / en alsoo voor twee slaven dat Jaer drie hondert en 't negentig guldens. Dit is nu de winst dewelcke den Patroon in den tijdt van de twee eerste Jaeren / van zijne twee Slaven sal kunnen profiteren / bedragende dat selve te samen een somma van vijf hondert en twintigh guldens. Indien den Meester nu / nebens die selve zijne Slaven / eenichstints sinen arbeit daer by wil voegen / soo sal hy selver in die voorsz tijt daer by wel hondert Rijckdaelders rijckelpcken hebben kunnen verdienen: Ende schoon hy hem met het swaerste werck / als daer / is het Bos af-kappen / 't landt schoon-maken en om-hacken / niet wil bemoeijen / kan hy zijn arbeit aenwenden en besteden in 't planten en zaeyen / dat mede nodig is / en even so veel profijt kan geven: sulcx dat men hier wel staet mach maecten / dat inwendich twee Jaeren / een neerstigh man met twee Slaeven in de Landen van Guajana, sal kunnen overwinnen een somma van 770. guldens En aengesien nu dat den Heere ofte Meester / ghelijck hier voren verhaelt is / aen zijne Slaven gansch geen huer ofte loon en behoeft te geven / ghelijck men aen de knechten in Nieu-Nederlant genootsaecht is sulcks Jaerlicks te moeten doen / soo kan die selve / die geseyde winsten geheel besteden tot aflegginge van zijne ghemaecte schulden / ende kan hem alsoo binnen die twee voornoemde Jaeren / van alle die selve los ende vry maecten: Maer / beter sal hy doen / betaelende die zijne schulden voor een ghedeelte / ende voor de rest weder een Slave ofte twee aen-koopende; aengesien dat alle het voordeel het welcke aldaer te Lande te doen is / alleene in de Slaven bestaet / ende naest Godt / soo moet het al van haeren arbeit voort-komen.

Dyt dit voor-verhaelde / soo blijkt klaer genoeg / hoe een arme huysgesin inde Warme Landen, in 2. jaer tijts sin noodt sal kunnen overwinnen; en hoe dat selve / so wanneer het t ellekens zijne

winsten/ wederom tot het inkoopen van Slaven aen-legt / daer door in 4. à 5. Jaeren/ in soodanigen goeden staet sal kunnen wesen/ als menich rijck man / dewelcke alhier te Lande een Capitael van 30. à 40. duysent guldens heeft/ haer al meerder inkomen des Jaers sal kunnen hebben: ende daer en tegen gansch weynigh ofte niet behoeven te verteeren. Want soo wanneer alsulck een man soo verre komt dat hy een aen-tal van ses à acht slaven heeft / soo kan die selve ghemackelycke van drie tot drie Jaeren zijn Capitael verdubbelen: ende alsoo in korte Jaeren grondt-rijcke zijn. Doch soo is het hier alles aen geleghen (naest den zegen Gods) dat de Heeren Patroonen van de Colonije aen haere Coloniers de slaven leveren tegens een redelycken ende oock lydelycken prijs / ende dat niet hooger als hier vozen is aen-gewesen / daer omtrent allen anderen tot een goet voor-beelt behooren te wesen/ d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelant aen Paurooma ende Maruga, dewelcke volghens haer-luyden conditien aen de Coloniers noch so veele Slaven daer nebens op credyt geven / als die selve voor contanten van haer kopen. Oversulcks en kunnen niet alleenigh de Coloniers als schuldenaers/ maer oock de Heeren Patroonen als Creditours/ altyt ghewisse rekeninge maken/ d' eene wanneer zy ongeveer haer schuldt sullen kunnen voldoen / d' andere wanneer sy sullen kunnen voldoen ende betaelt worden: ende alsoo beyder-zijds / omtrent de winsten die sy sullen kunnen doen / ten naesten by op een sekeren tijt/ staet maecken: Het welcke voorwaer weder-zijts een goede ende troostelycke saecke is.

Boven dit staet alhier noch wel aen te mercken als een sonderlingh voordeel van d' inwoonderen van Guajava, hoedanigh zy-luyden / vermids de spoedighe groote winsten / niet alleene/ uyt die hare ghemackte schulden sullen kunnen in korten tijdt geraecken: maer hoe dat zy/ eer dat die Jaeren van hare Vyshedden: te weten / gheduerende de welcke zy vry sullen zijn van alle lasten ende ongelden/ verstrecken sullen zijn; hare saken aldan alreede

alreede in soodanighen goeden staet sullen wesen en soo verre ge-
advanceert / dat soo wanneer haer die voorszeyde lasten aen-ko-
men / die selve gemakelycken sullen kunnen draghen: daer ter
contrarie inde Koude Landen, gelyck sulcks omtrent Nieu-Ne-
derlandt is aen-ghewesen / noch nergkens nae hare ghemaeckte
schulden sullen hebben voldacn ofte af-gelecht / soo wanneer die
hare Zaren van Byzheydt sullen sijn geerspireert / ende de gemee-
ne Heeren lasten haer begin sullen nemen. Het welcke den Luy-
den voorzaer insonderheyt beswaerelycken valt / ende oock ghe-
meenelycken onder de voeten hout / sonder dat sy opt te rechte op
de beenen kunnen geraecken.

Dit is nu tot een exempel vooz-geestelt omtrent soodanige per-
soonen / dewelcke gansch geene macht ofte middelen van haer
selven en sijn hebbende / maer dewelcke alles by verschot / door
de Heeren Patroonen moet werden gesuppeditteert / daer uyt ghes-
sien kan worden / hoe dat nochtans die selve / in so weynigh Za-
ren uyt hare groote armoede kunnen geraken / ende luyden wer-
den van al by wat goede ende redelycke conditie: gelyck sulcx
vertoont is.

Ick weet niet in wat lant dat yemandt sulcx so licht / ende dat
door de banck / soude mogen gebeuren: Ja so sijn daer toe alhier
als mede in andere Landen / al by vele Zaren van nooden / iac
onder duyfendt qualick een dewelcke in al sijn leven van zijnen
sueren arbeyt soodanigh een geluck verkrijgt: want wat alhier
ende elders / den Arbeyds-man / Acker-man / Winkelier / Kra-
mer / Tapper en diergelycke Luyden waken ende slaven / 't is al
meest om de kost dat het gedaen wort / ende gaen voorts de huys-
hueren ende de loonen der dienst-boden met de winsten henen / en
sietmen dagelicks onder veelen / weynige die het beter gaet: Jae
meerder / die het hare daer by verteeren / dan het wes overwin-
nen: ten zy dan / dat het Luyden sijn / dewelcke het even veel
gelt / met wat practyque sy omme gaen / ende door wat midde-
len zy hare middelen winnen ende conquesten doen: van welck
V 3

flag/(Godt betert/)meer dan van de vromen/men heden daegs allenthalven inde werelt vindt/aen dewelcke / de winsten / uyt woecker en quade practijcquen vercreghen/op bezre nae de beste reuck geeft.

DAT XXVII. CAPITTEL.

Naerder aenwijfinge van de ongemeene profijten, die de Inwoonderen ofte Coloniers van Guajana konnen trecken uyt den verbou der vruchten van dat Lant, en den dienst harer slaven.

Uyt dit voor-verhaelde soo kan genoeg bewesen worden / hoe dat Luyden / welckers macht maer soo groot is / dat zy een Capitael van 5000 guld omtrent den lantbou/in Guajana konnen aenleggen; en indien sy dat selve werck aldan met voorszichtigheyt willen aenbangen/ ende niet alle gerequireerde neerstigheyt waer-nemen en vervolgen/inden tijt van 4. à 5. Jaeren van dat selve Capitael / vry wat meerder inkomste des Jaers sullen konnen genieten/als hier te lande van een Capitael van 100000 gulden: Iae wel ruym eens soo veel en meer; Maer op dat dit selve/den menschen/ (dewelcke ten eenemael onwetende / of eerder onkundigh sijn omtrent de ongemeene voordeelen / dewelcke de Warme Landen konnen geven/ soo by aldien maer het werck daer nae wel aen-gelept ende gericht werdt/) niet ongelooffelick en moge schijnen/soo sal ick die selve ten gevalle/en tot naer-richtinge / dit alhier wat naeder demonstrenen; ende niet eenen mede daer by vertoonen/in wat voegen alsulcken eenen/ dat zyn gheseyde Capitael van 5000. gulden/ nae behooren sal besteden. Eerst ende voor al sal die selve moeten koopen / een aen-tal van dertich Slaven/ ofte Negros, dewelcke in-koops sullen komen te kosten een somma van drie duysent seven hondert en vijftigh gulden; het stuck van die gereckent teghens hondert vijf-en-twintich gulden. Sulcks dat die selve al dan van het gheseyde Capitael / noch sal overich hebben een somma van twaelf hondert en vijftich gulden; hier van/sal hy besteden tot inkoop van werck-tuyg ende gereetschap/soo tot den Hups als Landt-bou noodich;

noodich; een somma van twee-hondert-en-vijftig guldens/ende dat voor Axen/ Bylen/ Houwelen/ Capmessen/ met Schoppen en Spaden/een Farinha Stadt en Panne/als mede een Timmermans gereetschap/en wat Nagelen of Spijck ker s van verscheyden soorte. Voor de resterende duysent guldens/nu/sal hy kopen Diverses/als namentlyck Meel/ ofte in plaetse van dat Farinha, Soort/Erwitten/Boonen/Pleesch/Spek/Boom-olpe/en Brandewijn/van 's gelycken een Warre-net of twee/ Fuycken/ende een middel-matigen Zeegen/voorts wat grove Linnen Broeckjes en slechte Stoffen of Pyen Kockjes/tot deckinge vande Negros, met al't welcke hy zyn Slaven rijkelyck 3. à 4. maenden en hem selven daer benebens een geheel Jaer kan onderhouden/ gelyck dat selve nu hier voren genoegh is aen-gewesen.

Den toetsel dan aldus veerdich ghemaectt zijnde/soo wort'er voor-henen een goeden en neerstigen arbeyp bereypt/ eer dat men aen 't genot van eenige profyten kan komen/waer toe een gaenwe en naeuwwe toetsicht vanden Meester/seer vele goets kan contribuieren/nae het Italiaensche spreekwoort/ 't welck seyd dat het ooge van den Meester het Peert vet maect: 't welck voortwaer omtrent alle andere saken mede seer dienstig en profytelyck is: want soo doet des meesters continuele ooge over sijne dienstboden/ vele wercks spoeden / dat anderssins by ghebreck van dien/ veelt s een lancksaamen voort-ganck heeft. Het is wel inde warme Landen seer gemackelijck voor de leupe luyden/ indiense maer soo leuy niet en sijn/dat sy moghen sien arbeypden/en haer werck alleene willen maken van toetsien: oock so kunnen alsulcke luyden in die Landen/wanneerse maer eerst soo verre zyn gekomen datse 7. à 6. Slaven hebben; toetsiende / veele meer winnen/ dan de menschen hier te Lande/met selver neerstig te arbeypden/ kunnen doen. Na het voortgaende sal ick dan alhier een rekeninge maeken/van 't gene alsulcken eenen/dewelcke een aental van dertich Slaven heeft/en nae behooren op sijn werck wil letten, uyt den arbeyp van die selve 's Jaerlicks sal kunnen profiteren.

Hier

Hier bebozens hebbe ick gesept/ hoe dat de Slaven hooft voor hooft/ in de laetste helft van het eerste Jaer/ dagelick soude haren Meester kunnen inbrengen/ thien stuyvers: alhier sal ick nu het eerste Jaer noch geheelick toe-geden/ ende nemen het in vier voegen/ als of het selfde geheel met schoon maecten der Landeryen ende den verbou der mondt-kosten ware ten eynde ghebracht/ ende niets anders over-gewonnen dan eyghentlyck tot de huyshou- ding van nooden waer geweest.

Soo sal ick derhalven dan de winsten dewelcke daer sullen kon- nen genoeten worden, hier eerst rekenen op het tweede Jaer: ende dat soo vervolgens; oock daer by elck Jaer aen-wijzen hoe dat die selve sijne voorseyde winsten wederom sal moeten aen-leggen, om daer uyt van tijt tot tijt de meeste profijten te mogen trecken; waer in ick de Methode nae-volgen sal vande woeckerers hier te lan- de/ dewelcke Jaerlicks de verschenen renten/ by het Capitael voegen/ door welcken middel die selve/ in korte Jaren haer Ca- pitael weten te verdubbelen. Maer dit groote onderscheydt is er tusschen beyden/ ghelyck terstont blijcken sal; dat die maniere van doen gebuyckelick in de Warme Landen, ende dewelcke ick al-hier voor-stelle/ alsoo redelyck sal zijn/ als d' andere onrede- lyck ende goddeloos is.

Hier boven is mede verhaelt hoe dat een Slave dagelicks aen sijnen Meester sal kunnen in-brenghen en dat op het tweede Jaer een winst van vijftien stuyvers; maer op dat niemant moge me- nen/ dat ick die winsten alhier te hoogh reeckene/ en over-sulcks te breedt uyt-mete; so sal ick die selve alhier/ voor het tweede Jaer noch niet hooger nemen/ dan des daegs op thien stuyvers: reeke- nende vijf dagen voor een weeke/ ende dien volghens twee hon- dert sestig alleene voor een Jaer; afreckende alsoo den Son- dagh/ als mede den dagh/ dewelcke de Slaven/ gelijck gesept is/ in de weeke t' haren verdoen/ vuy hebben: Soo dat nae die re- keninghe een Slave op het tweede Jaer voor sijnen Meester sal kunnen winnen de somma van honderdt ende dertigh guldens: ach-

achter-volgens het welcke de gheheele winst van de dertigh Slaven, op dat Jaer/sal beloopē de somma van 3900. gul. 't welcke die selve seer ghemackelycken konnen winnen/ tzy dan datse Toeback, Cattoen, of Indigo verbouwen/ ofwel van elcks wat/ soo by aldien men maer wil aenmercken de quantiteyt ponden/ dewelcke die selve van 't eene min van 't ander meer des Jaers nae behoozen konnen bereyden en schoon maken. Van dese winsten nu op het tweede Jaer verkregghen/ salmen wederomme besteden de somma van 2500. guld. tot in-koop van twintig nieuwe slaven tegens 125. guld. 't stuck: behoudende also noch overigh een somma van veerthien-hondert guld. tot een ander ghebruyck ofte verdoen. Met dese salmen nevens d' eerste dertigh alsoo voort arbeiden/ ende ondertusschen met het planten van Suycker-riedt van tijt tot tijt onder de handt mede avanceren.

Op het derde Jaer nu salmen konnen trecken van yder slave vijfthien stuyvers 's daegs, als wanneer alles sal verbeerdicht en beter in ordre ghebracht wesen / ende dat voor soo veele als d' eerste dertigh slaven aengaet/ het welcke maectt voor yegelick slave des Jaers 195. guld. ende alsoo voor de dertigh 5850. guld. het welcke sal sijn de winst op het geseyde derde Jaer: de twintig nieuwe ende aen-gekochte slaven sal ick alhier ghelijck vozen is gheschiedt/ op dit derde Jaer, (als zijnde der selver eerste Jaer van haren arbeyt, ende dat om redenen vozen verhaelt/ niet rekenen.) Van dese 5850. gulden salmen wederomme nemen vier duysent gulden, ende die selve van 's gelijcken/ nevens de voorszeyde aen-geleyde Capitalen/ mede employeren tot inkoop van Slaeven: waer voor men sal konnen bekomen een aen-tal van twee-entertigh der selvige, gereeckent ten prijse als boven. D' overige een duysent acht hondert ende vijftigh gulden, salmen besteden tot den inkoop van Koperen Ketels, Yserwerck, en voorts tot het bouwen van een Suycker-mole.

Met dese Slaven dan alsoo voort gearbeyt / soo sal den Heere ofte Meester ynt der selver arbeydt op het vierde Jaer konnen

profiteren, als volghet: te weten van de eerste dertigh tegens vijftien stuyvers 's daegs: 5850. guld. ende van de twintigh andere op het derde Iaer gekocht/ende alhier tegens thien stuyvers 's daegs en des Jaers tegen 130. guldens ghereeckent/2600. guld. sijnde alsoo sijne winst op dat Jaer 8450. guld. De twee-en-dertigh Slaeven, als sijnde haer eerste Iaer, sal ick mede geheel niet reekenen.

Van dese acht duysent vier-hondert-vijftich gulden, sal men wederomme vijf duysent gulden aen Slaven te kost leggen/daer voor men een ghetal van veertich stucks in koop sal kunnen hebben: de resterende drie duysent vier-hondert ende vijftich guld. sullen mede geemploeyert worden tot het op-maken der Suycker-molens/als tot andere nootzakelykheden. Over-sulcx sal den Heer op het vyfde Iaer kunnen arbeyden en wercken met een hondert twee-en-twintigh Slaven: een ghetal voorwaer sufficient genoeg om een considerabile Suyckermolen in alles te kunnen gerack doen/en al het werck daer omtrent vallende nae verepsch verrichten.

De winsten nu sullen op het vyfde Iaer nae de voorgaende reekeninge bedraghen, te weten van de eerste dertich en die daer aen volgende twintich Slaven, ende als nu egael gereeckent tegens 15. stuyvers des daegs, 't welck beloopt in 't Iaer 195. guld. en voor de vijftich 9750. guld. Van de twee en dertich zijnde zyn derde bestede Capitael/sal hy trecken van yder thien stuyvers des daegs/'t welcke maect 130 guld. des Jaers/ende te samen 4160 guld. Sulcks dat sijn winst op dat vyfde Iaer sal zyn 13910 guldens: waer onder de laetste ghekochte veertigh Slaeven noch niet eens en worden gerekent / als zijnde in het eerste Jaer van haeren arbeyt. Het voorszeyde Capitael nu van derthien duysent neghen hondert thien gulden: sal men alsoo geheel kunnen aen-wenden om voortz alles te verbeerdigen en te versorgen van 't gene noch aen de Mole mochte gebreecken / ofte wel tot andere nootsaekelykheden besteden kunnen.

Alsulcken eenen dan/dewelcke de macht heeft dat hy een Capitael van vijfduysent guldens, in Guajana sal kunnen aen-legghen omtrent het verbouwen ofte cultiveren van de Landertjen aldaer/die selve sal daer mede inden tijdt van vijf jaren een Suyc-ker-molen in volkomen wesen kunnen brenghen/ende alsoo/nae de voorszgaende rekeninge / op het seste Jaer profiteere een somma van 15990. guldens; ende dat alleene upt den arbejdt der twee-en-tachentich Slaven / dewelcke als dan gelijck gerekent worden op 15 stuyv. 's daegs/ende 195. guld. des Jaers; Maer soo by aldien daer noch by geroeckent worden/de verdiensten van de veertich laetst gekochte Slaeven; (gelijck vooren is ghedaen op peder 2de Jaer van haren arbejdt) en dat tegens thien stuyvers des daegs een peder/en 130 guld. 's Jaers/ t welcke noch bedraecht 5240. guld. Soo sal de winst/ dat seste Jaer in alles komen te bereycken een somma van 21190. guld.

Op het lebende Jaer nu/soo wanneer alle de voorszeyde Slae-ven gelijck mogen gerekent worden / omtrent hare verdiensten/ dat is/ tegens 15 stuyv. des daechs, ende 195 guld. des Jaers, elck/ so sullen soo eenen zijne inkomsten zijn van de 122 slaven 23790. Gulden.

Alsulcke merckelycke ende oock verseeckerde winsten zijn in Guajana ende alle Warme Landen te doen: Ende wie en sal hem niet ten hoochsten daer over verwonderen? Jae, wie van die gene/dewelcke ten eenemael buyten alle kennisse zijn van de ghelegentheyt / onghemeene en ghestadighe vruchtbaerhejdt van die Warme Landen, sal het selve by-kans kunnen gheloove geben: Ende nochtans soo is het de puere waerheyt. Noch soo en hebbe ick alhier de Slaeven haere verdiensten ende winsten geenslins tot dien prijs gereeckent als die selve wel inder daedt sullen kunnen zijn: Boornamentlyck soo wanneer men eygen Land heeft ende die selve alsoo gebruycken kan om sijn eygen selfs Landertjen te bebouwen ende daer op sijn eygen Vruchten te winnen: en die selve niet aen anderen om dagh-loon upt en verhuert / in welcken

welcken val ick alleene hare winsten alhier gerekent hebbe. Het is oock secker/ dat/ die geene / dewelcke de Slaven huere voorsulcken dach-loon/ dat die selve mede uyt haren arbejdt meerder winst kunnen en moeten trecken / als eyghentlick de dach-huer bedraegt dewelcke sy aen haer of hare Meesteren geven: Andersins staet het te presumeren dat alsulcke Luyden geensins ghehuerde slaeven tot haer werck souden ghebruycken/ aenghestien het niemant en lust moeyte te doen sonder profijt. Oock soo kan men genoegh af-nemen/ wat voors profjten / die selve kunnen genieten uyt den arbeit van die gehuerde Slaven/ dewijle een peder van de selve/ des Jaers gemackelijck/ of door de banck/ kan verbouwen ende verbeeridighen een tanto van over de vier duysent ponden Toeback, peder pondt gerekent tegen drie stupvers; Soosal het selve komen te bedragen een somma van ses hondert gulden in gelde. Waer uyt men staet mach maecten wat de winsten sullen zijn/ dewelcke die Slaven haere Meesteren sullen kunnen toebrenghen uyt den verbou van beter en better Landen/ dan de magere ende uyt-gemergelde gronden zijn van de West-Indische Eylanden, dewelcke daeromme seer slecht goet van Toeback voort-brenghen/ gelijk hier boden is verhaelt: Want/ nae dat de Gronden der Landerijen goet en bet zijn/ daer nae reguleren haer de vruchten mede in goetheyt en dien volgens oock in den prijs / ende voornamentlyck soo bereyscht den Toeback bet Lant/ ende hoe better dat de gront is hoe beter die selve valt. Hier dient vermaendt hoe dat het gene ick alhier voors stelle omtrent het planten van den Toeback, niet daerom en geschiet/ als of het verbouwen van die vrucht alleene / het meeste profijt konde afwerpen. Geensins: maer als tot een exempel / om dat met die vrucht aen de Caribise Eylanden den grootsten handel wort ghedreven; waer nae ick de Calculatie van de dagelicksche winsten der Slaven hier bevozens hebbe ghemaect/ ende om daer mede aen te wijsen hoe dat gelijk die vrucht daerse eyghentlyck vette grondt van nooden heeft/ in magere Landen geplant/ noch sulke goede.

goede profijten kan afwerpen / dat also die selve / nevens andere
 Vruchten / wanneer se inde Vette gronden van Guajana worden
 verbout / noch ongelijke grooter winsten den verbouwers sullen
 toe-brenghen: want d' andere Vruchten konnen al by meerder
 profijt op-brenghen als den Toeback doet. Ende om niet te willen
 schijnen / al te luyde te roepen; so hebbe ick alhier mede / in 't uyt-
 reekenen der profyten / doorgaens het eerste Jaer der ghekochte
 Slaven geheel daer buyten gestelt. Het welcke eenichsins standt
 ende plaets kan grijpen omtrent het eerste Jaer / ver eerst gekoch-
 te Slaven: Maer soo wanneer men eens een getal van dertigh
 Slaven heeft gekocht / soo konnen die selve wel op een Jaer wel
 soo veel Lants schoon maecten / dat de twintigh andere uyt de
 winsten van de eerste ten eynde van het tweede jaer aengekocht /
 voort op het derde Jaer wel mede mogen ghereeckent worden al
 goede profijten hare Meesteren in te konnen brenghen / ende soo
 vervolghens / en is het niet soo vele als d' eerste / laet het de helfte
 ofte een derde part dan zijn. Sonder dat het vast gaet / dat die
 selve op het eerste in-koopen t-elleke reyse een geheel Jaer sonder
 winste van haren arbeys te moghen reekenen / souden moeten
 toe-brenghen. Van 's gelijcken soo reekene ick alhier de winsten
 van een peder Slave des daeghs ten hooghsten op vijftien stuys
 vers / daerse inde schrale Eylanden eenen gulden daegs aen dag-
 huyz konnen verdienen. Maer ghenomen / dat die hare winsten
 niet groeter konden zijn / soo sijns evenwel dies niet tegenstaen-
 de heerlijk ende voortreffelpek genoegh. Jae / schoon dat die sel-
 ve / noch de helfte minder waren / als die alhier uyt-ghereeckent
 zijn / wie soude evenwel niet moeten bekennen datse nochtans
 onghemeen ende uyt-nemende zijn: Want het is voorwaer een
 heerlick werck een Capitael met den Jaerlickschen Interesten
 van dien soodanigh te konnen aen-leggen en besteden / dat men
 inwendigh vijf Jaren / daer van des Jaers / vele meer dan twee-
 maek soo veel / als het Capitael selver is gheweest / tot rente kan
 reekenen.

Maer op dat de onkundige menschen dit eenichsints moghen vatten of begrypen/en niet als een te grooten wonder voor onge- looffelyck houden/ ofte ten eenemaal verwerpen: soo dienen prin- cipalick hier omtrent vier dingen aen-ghewelen, ende wel in acht genomen te werden: waer door men seer licht de waerheydt van het voor-verhaelde sal kunnen verstaen. Eerstelick dan/ so moet- men considereren/ dat, soo by aldien men in eenich goet en wel ge- legen Landt, soo vele Landerijen mach beslaen ende voor hem in eygendom nemen, als men begeert, ende by gevolg van tijdt nae ommeganck van eenige Jaeren tot behoorlicke Culture kan bren- gen; het selve onghetwijffelt een saecke van een groot en ghewis voordeel is. *Ten tweeden*, dat men de middelen in de *Warme Lan- den*, soo gereedt, licht, ende gemackelick heeft, om de Landerijen, in die selve gelegen, tot hare Culture te kunnen brengen, ende dat door het behulp der Slaeven, te meer, dewijle men aen die selve Jaerlicks, noch huer ofte loon, noch onderhoudt en behoeft te ge- ven: het welcke het voorsyde voordeel alsoo noch veel grooter maect. *Ten derden*, dat de Vruchten en Waeren dewelcke aldaer verbout en gewonnen worden, als oock die aldaer van selver groei- jen, kostelick, precieus, ende over al evenwel ghewilt zijn. **Ende ten vierden**, dat men 't gheheele Iaer door in de *Warme Landen*, den Lantbou kan oeffenen ende voort-setten, waer door die Vruchten van groot ghewin, oock meer dan een en tweemaels des Iaers ghe- wonnen worden. **Sos men nu daer by aen-merckt** het geduerich voort-teelen van het Vee ende allerhande Gedierte en Gevogelte daer te Lande; den overvloet van den Visch, ende hoe dat de Bos- schen altijt van selfs, 't gheheele Iaer door, allerhande goede eetba- re Vruchten en Fruyten voort-brengen: **en daer-en-tegens** / het weynige dat men van nooden heeft omtrent kleedinge ende redin- ge als andersins. **Wie sal als dan niet kunnen begrypen en lich- telick gelooven al het geene ick hier vozen geseyt en verhaelt heb.** **Maec ick meene dat men veel eerder reden sal hebben / hem te ver- wonderen dat de winsten niet grooter en sijn dan ick die selve al-**
hier

hier voor-geste't en uyt-gerekent hebbe. Inder daet oock so sul-
len de Slaven onghelyck meerder winst haeren Meesteren kon-
nen aen-brengen. soo wanneer zy der selver eygener Landen
bebouwen. Gelyck het selve oock klaerder soude konnen aenge-
wesen worden / wanneer men alhier aen-wyisen soude hoe veel
Aroben *Suyckeren* wel ordinaris een Heere van een *Suycker-*
Molen des Jaers kan maken / dewelcke een aen-tal van hondert
twee-en-twintigh Slaven in zynen dienst heeft.

Maer om dat het selve al te lanck soude vallen tegens myn voor-
nemen, als wel hebbende die materie alleene een geheel Boeckjen
van nooden, om die selve wel te doen verstaen, so sal ick dit voor-
dees tijdt verby gaen, te meer, ick achte, dat het aen-ghewesene
sufficant genoeg is, om nae vereysch, de ongemeene voordelen,
komende uyt den Lantbou der Vruchten ende den dienst der Slae-
ven in die Landen aen te wyisen ende te vertoonen.

D A T X X V I I J . C A P I T T E L .

*Van de Profijten soo in Guajana uyt den Visvanc k konnen
ghenooten worden.*

ALsoo hebbe ick aen-gewesen de Profijten soo getrocken konnen
worden uyt den Lantbou van *Guajana*: Ende gelyck ick vooren
hebbe vermaen gedaen omtrent die van *Nieu-Nederlant*, dat ghe-
lyck het Aertrijk sijne profijten en voordeelen geeft aen den men-
schen, dat even alsoo wel de Wateren de haere mede toe-brengen,
door haere *Visrijckheyt*; ende gelyck ick ghesecht hebbe de Wa-
teren in en omtrent *Nieu-Nederlant*, daer in sonderlinge van Godt
den Heere begenadicht te sijn, soo sijn alle Waeteren van *Guajana*,
als *Revieren*, *Kriecken*, *Killen*, *Bayen* ende selver de *Zee* daer me-
de soo uyt-ter-maten gezeghent, dat weynich Landen in *America*,
die selve gelyck sijn: Ende gelyck de Wateren boven geloove vis-
rijcke sijn, soo sijn oock de *Visschen* van die Wateren, soo veth, lec-
ker ende delicaet als geenige *Visschen* meer dierghelijcke buyten
de

de *Warme Ghewesten* van *America* te vinden zijn: Dewelcke de magere *Terra-Neufse* Visch vry verre te boven gaet, ende niet tegenstaende de sonderlinge vetticheydt van die Visschen, ende het *Warme*, doch suyvere *Climaet*, daer in die selve ghevanghen worden; soo kan men die selve seer wel ende bequaemelijck in die *warme* en heldere *Sonne* Droogen ende oock *Souten*: ende allenthalven henen vervoeren; ende by aldien de selve sijne lekkerheyt eenmael te rechte bekent wierde in *Spagnien* en voornamentlick inde *Straet* en die aen-palende *Gewesten*, soo soude in die selve vry wat meerder aftreck zijn als inde maeghere *Terra-Neuffche* Visch; Jae het is buyten twijffel of die selve soude in 't korte aldaer de baene in-nemen en die van *Terra Nova* uyt-bannen. En wat aengaet de onkosten de welcke gedaen en gedragen moeten worden omtrent den selven *Visvanck*, die sijn gansch geene, altijd noch minder als die van *Nieu-Nederlant*, ende dat ten aensien van de *Commoditeyt* der *Slaven* als anderssins, gelijk hier voren dat selve is aen-gewesen, ende daeromme onnoodigh alhier te repeteren.

DAT XXIX. CAPITTEL.

Verhalende de ongelucken dewelcke de *Luyden* of *Coloniers* van *Guajana* souden kunnen over-komen en dat voornamentlick omtrent hare *Slaeven*.

Ick hebbe dan alsoo aengewesen d' onghemeene profijten ende *winsten* / soo daer kunnen ghenooten worden uyt den *Verbou* van de *Oruchten* en *Gewassen* van *Guajana*: van 's gelijcken is het mede dienstigh alhier vermaen te doen / wat ongelucken daer te *Lande* somtijts de *luyden* souden kunnen over-komen / waer door die selve een merckelijcken schade souden mogen lijden: Alsoo het niet gendeugh en is te weten de *voordeelen* dewelck ergens in een *Lant* te halen zijn / maer men moet daer benevens eben so wel bekent maken ende te verstaen geven de *perpckelen* / die daer te verwachten zijn; op dat men in allen *voorzallen* en *ghelegentheden*

heden hem daer na schicken en reguleren mach. Ende vooz eerst wat aengaet de mis-ghewassen / daer omtrent heeft men sich in die Landen niet veel te bekommeren / gelijk dat selve hier bevo-rens is gesept en vertoont. De meeste schade dan / dewelcke de Nuyden aldaer hebben te verwachten en te vreesen / is / omtrent het bedrijf van hare Slaeven : Alsoo het ghebeuren kan / dat te mets / onder die selfde een sterfte kan ontstaen / ghelyck alle menschen sterffelijck zijn en hare plagen onderwoopen : als mede dat die selve souden mogen komen te verloopen. Het eerste is wel het gebaerelickste ; Maer dewijle die Landen seer ghesonde Landen zijn / de swarte Slaven daer by harde en stercke menschen / dewelcke uyt Africa als uyt een ongesonde en beswaerlicke daer te lan-
de in een gesonde en aen-gename lucht komen ; soo zijn die selve oock selden ende niet vele kranchheden of sware periculeuse stec-ten onderwoopen : sulcks dat men vooz het selve soo heel seer niet en behoeft bekommer te sijn / te meer : dewijle een slave (gelijck vooz heenen is verhaelt) hem soo licht en dat in soo korten tijdt / uyt synen arbeydt kan betalen : sulcks dat by aldien (ghelyck het met alle menschen gebeuren kan /) al eenige quamen te ster-ven / soo het maer niet datelijck ende in het beginnel komt te ghe-
schieden / so kan men sulcks noch al verwinnen / te meer / so wan-
neer die selve slaven / vooz soo een civilen en redelijcken prijs van
125. gulden konnen gekoft worden. Gelyck de Heeren Patroo-
nen van de Colonije van Zeelandt aen Essekebe ende Paurooma,
gelegen op die selve Kuste van Guajana , sulcks te doen seer wijs-
selijcken en voorsichtichlycken tot noch toe hebben na-gevolgt :
Want de Negros tegen soo hooghen prijs aen de Coloniers uyt te
geven / als wel vooz desen in Brazyl is geschiet / tegens ses à seven
hondert guldens 't stuck, waer door in dat landt veel luyden zijn
geruineert gheworden en daer by oock de Compagnie selver on-
gelyck meer schade dan winst heeft gehad ; dat selfde soude van
's gelycken in Guajana niet alleene aen den Coloniers , maer in
sulcken val / insonderheyt aen de Patroonen seer nae-deeligh zijn.

Aengaende nu het tweede, te weten: het verloop der Slaaven: dat selve en lyd't soo grooten last niet/en voornamentlyck in het beginssel inde nieuwe Landen, alwaer sy als dan noch gansch geene kennis en hebben/ nochte van de geleghentheydt van het Landt, nochte met de Wilden, noch geene aen leydinghe van andere oude Slaaven / dewelcke haer souden konnen dienen en oorsake zijn tot verleydinge. Het welcke mede/ by wyse en voorsichtige Regenten/inden beginne/seer licht kan voorgekomen ende verhoedet worden in het toekomende.

D A T X X X . C A P I T T E L .

Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonijen, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt den handel van de Slaven: Van's gelijcken hoe nootfakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers:

Gelyck daer nu een groot onderscheyt is tusschen Koude ende Warme Landen, ende dat ten opsichte van de Coloniers, ofte Luyden, dewelcke die selve willen gaen bewoonen en tot Culture brengen: Soo is'er van's gelijcken het selfde onderscheydt tusschen die voorszeyde landen / ten aensien van de Heeren Patronen, dewelcke eenige Colonijen willen leggen / in't fondeeren van die selve.

Uyt het voor verhaelde blijkt dan genoeg, hoe dat vermits de menichvuldigheyt der Nootfakelickheden, die daer vereyft worden, soo tot de bewooninge als tot de Culture van de Koude Landen; d' Heeren Patroonen onmydelick tot een groot en swaer verschot van Penningen moeten treden, soo by aldien sy inde Koude Landen, een Colonije met fatsoen ende een goeden voort-ganck willen estabileren: oock, hoe dat, overmids de weynige en lancksame profijten, dewelcke daer tot vergoedinge van de gedaene onkosten (gelijck sulcks al bereets genoeg is aengewesen,) weder-

omme

omme kunnen gewonnen ende verkregghen worden; de Patroonen van 's gelijcken wederomme seer lancksaem aen haer gedaen verschot (ick laet staen,) aen eenige winsten sullen komen: ten opsichte van de welcke alle Colonijen, als mede alle andere saecken, eygentlijk worden gelecht, ende verricht.

Tegen welck groot verschot/ zy luyden/also oock geenig het minste present of gereedt-middel/van winsten of voordeelen hebben/ tot soulagement van die selve hare te doene onkosten / maer moeten de vergoedinge van dien/ alleene dooz lanckheyt van tyden / uyt den lancksamen verbouw der vruchten van die Koude Landen, in ende af-wachten.

In 't leggen van Nieuwe Colonijen, of voort-plantinghe van Volckeren in Wilde ende voor-henen niet of weynich bewoonde Landen, moet men dan insonderheyt letten op Ses dingen. Eerstelick; op de ghesontheydt van de Lucht: Ten tweeden; Op het Landt ende des selfs vruchtbaerheyt, om de spoedichste ende gereetste winsten daer uyt wederomme te mogen trecken: Ten derden; op de wel-geleghentheydt van de Zee, ende de ghemackelijckheyt ende bequaemheyt van de Revieren en Havenen: Ten vierden; op den Aert ende het Naturel van het volck, daer onder men hem begeven wil, hoe dat men daer mede best sal kunnen omme-gaen ende in Vrede mogen leven: Ten vijfden; om de Colonije tegen alle binnen ende buyten geweld, wel te mogen verseecken: Ende ten seften; Aen die selve te verleenen ende toe te staen goede redelycke Privilegien, ende eenige Iaren Vrydommen van alle lasten ende omgelden: om dooz dat middel ghenoechsaeme toe-bloeyinge van allerhande menschen te krygen; t welcke het eenichste middel is om omtrent dat werck goede ende profitabele progressen te doen; als / waer aen alleene der Patroonen welvaeren hangt/ daeromme oock dit selvige poinct by haer/ insonderheyt/ wel behoort in acht en opmerckinge ghenomen te werden: waer omtrent veele / haer / voor desen leelycken en dat tot hare totale ruyne/ hebben vergrepen ende verkeecken.

Doch omtrent alle dit selve en sal ick my alhier niet wylt wylt-
 bryden; maer alleene in 't korte voorstellen wat eyghentlick
 dienstigh is tot verklaringe van dese materie; alsoo ick in een by-
 sonder Tractaetie verhandele al het geene/ dat daer bereyft wort
 en noodigh dient in acht ghenomen om een Colonije ofte voort-
 plantinge van Volckeren in Nieuwe Landen wel en met goet en
 spoedigh voordeel en succes te mogen leggen.

Alle Patroonen dan, dewelcke ergens eenige voort-plantinghen
 van Volckeren willen doen, die selve moeten alsoo daerop inson-
 derheyt wel te dege letten wat voor Landen ende Plaetsen sy daer
 toe uyt-kiesē: ende omtrent liet uyt-kiesē van de Landen ende
 Plaetsen, moeten sy daer op, voor-al, acht slaen, dat alsulcke mo-
 gen dienen, tot het meeste gemack van de Coloniers, tot de minste
 onkosten van haer beyden, ende omme daer door wederomme aen
 de meeste ende spoedigste profyten te moghen geraken: want soo
 wie dit niet te dege in achtginge neemt, die sal licht sijn eygen selven
 bederven, ende daer-en-boven veele menschen in een langdueri-
 ge slavernije kunnen in-wickelen. Dit gaet vast, dat, alwaer geene
 groote nochte gereede, maer, geringhe ende lancksaeme winsten,
 voor den Coloniers uyt den Lantbouw te haelen en sijn, het aldaer
 met den Patroonen ende Meesteren niet beter en kan gaen.

Boven dit soo moeten alle Patroonen van Colonijen, noch op
 twee saken wel verdacht sijn: te weten; dat zy niet alleene van te
 vozen een genoeghsaem Capitael fourneren/ om het werck / wel
 te beginnen ende eenen goeden aenvangh te geven: maer voor al
 dat zy met eenen middelen gereedt houden/ om het wel begonnen
 werck te verborderen ende te voltrecken. Hier toe ghehoort gant-
 schelyck dat men van tyt tot tyt de Coloniers versorghe van alle
 materialen/ hootdrift / ende provisie. Maer beter is 't/ dat men
 't werck soodanigh daer nae dirigere / ende die selve sulcke mid-
 delen verschaffe / waer door zy / in de Nieuwe Landen komende,
 haer Levens onderhout Selver spoediglyck moghen ghewinnen:
 Het welcke een groot solaes sal wesen / soo wel voor de Patroonen
 als

als vooz de Coloniers: Om redenen; dat aen d'eene kant de Patroonen haer selven sullen beuzigen van vele moepelicke en verdrietige onkosten: aen d'andere kant so sullen de Coloniers haer selven daer dooz houden buyten groote schulden/in de welke zy buyden anderstins haer nootsakelycken souden moeten steecken/tot merckelycken ondiensst van buyden: want soo wie in 't begin van zijn werck hem in te groote schulden inwickelt/die beneemt hem selven allen lust tot het werck/ende arbeyt also in een continueel verdriet/het welke veele menschen tot traegheyt brenghet/en dickwils haer werck t'eenemael doet staken / of eenen lancksamen voort-ganck gheeft: het geene men in alle alsulcke ghelegentheden/soo veele mogelycken/moet soecken vooz te komen en te ontgaen: want / alwaer de lust tot een werck benomen wort/daer gaet by-nae het gheheele werck verlozen/ende is alsoo alles eyndelycke vruchteloos/tot ruyne van Heer ende Onderdaen.

Om dit vooz-verhaelde nu alsoo wel ende in practique te stellen/daer toe zijn alle Landen ende Plaetsen niet even dienstig of bequaem: maer onder alle Landen / soo sijn de Warme Landen wel de vruchtbaerste/ende daer men het minste van doen heeft/so om te mogen wonen/te kunnen leven/ende den Landbouw met sonderling profijt te oeffenen; gelyck sulcks hier bevozens klaer genoegh is aen-gewesen. Ende boven dat noch/soo hebben sy dit groote voozdeel ende gherijf/ dat de Patroonen haere Coloniers kunnen vooz sien met de Negros, Swarten sijnde Slaven uyt Africa: dooz middel van welckers dienst / zy seer licht en spoedigh alles kunnen verrichten en verveerdighen/wat daer ghehoort toe haren onderhout/ als wel mede om haestige profjten en winsten te doen / het welke inde Koude Landen soo niet gheschieden en kan / jae nergens nae doeneuycken en is.

Over-sulcks soo sijn de Warme Landen verre de beste om Colonijen te leggen/soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers: en boven dat de Patroonen minder kosten behoeven aen te wenden in 't leggen van hare Colonijen, Jae datse drie huys-
 Y 3. gefitt

gesinnen kunnen voorzien van hare noodigheden met het geene van doen heeft een Hups gefinde in de Koude Landen; als mede dat die selve spoediger ende verseeckerder winsten hebben te verwachten: so hebben zy daer benebens oock inden aenbanck van haer werck/een goede ende profitabele Negotie van de Slaven: welkers gebruik niet alleene en dient tot sonderlinge gerijfen voordeel van de Coloniers, maer des selfs handel geeft also groote winsten aen de Patroonen selver: sulcks dat in 't fonderen ende legghen van hare Colonijen de Patroonen in de Warme Landen alles niet tot laste en valt / maer dat zy terstondt mede daer door gelegentheyt krijgen van een Negotie daer aen groote ende sonderlinge winsten ende voordeelen dependeren.

Belangende nu de profyten so de Patronen van de Colonijen sullen kunnen trecken en genieten uyt dien handel van de Slaven/die selve sal ick alhier in 't korte aen-wyisen en vertoonem.

De Swarte Slaven worden langhs de Kust van Africa gehandelt by mangelingte tegens allerley Kramerpen / als voor Koperen Arm-ringen / Couralen van diversche soorte en Couleuren / Messen / Bylen / allerhande diergelycke Iserwerck / oudt Linnen en andere snuytsterijen; waer van het eene op d' eene plaetse ende 't andere wederom op een andere plaetse / gewilt en begeert wort.

Door't verboeren van dese Goederen ende Kramerpen so moet aen de Compagnie voor eerst voor hare gherechticheydt / betaelt worden vijf per cent, ende thien guldens voor een pegelick slave: Die selve nu / komen in ruylinge ofte mangelingte / tegens soodanige Goederen of Kramerpen / ordinaris te kosten het stuck ongeveer 25. à 30. guldens: Soo dat de vijf per cento voor-noemt over yder Slave verdeelt / sal bedragen ongeveer eenen guld. vijf stuyvers ofte daer omtrent.

Daer-en-beven treckt noch de voorz. Compagnie vijf-entwintigh guldens per last, het welke sal beloopem op yder slave omtrent 3. à 4. gulden. Sulcks dat het stuck van de slaeven sal komen te kosten in-koops ende met des Compagnies gherechtig-

tigheden daer by gereekent ongeveer 44. à 45. guld. 5 stuyvers: Daer nu by-komende de onkosten van de Schreps-brachten/ ende de mondt-kosten / als mede dat eenighe konnen komen te steruen/ t welcke het andere getal ver swaren sal / te samen gerekent op dertigh guldens op een yder slave: soo sal het stuck van die slaven in alles komen te staen op 70. à 75 guldens en 5. stuyvers: waer voor de handelaers de Slaven gemakelick konnen hebben ende op de Wilde Kuste leveren aen de Coloniers.

So wanneer nu die selve Slaven wederom by den Patroonen aen hare Coloniers worden uyt verkocht het stuck voor hondert vijf-en-twintigh à 130. guldens contant/soo konnen die selve op een yder Slave noch winnen omtrent 55 guldens: sijnde so nae een cent: het welcke voorwaer al een seer goede en considerabele winst is / ende zijnder huyden-daeghs al wepnigh negotien dewelcke soo veel profijts af-werpen.

Het geene desen handel der Slaven noch des te grooter en gesachter maect / is / dat die selve in dier voeghen niet alleene eenmael/maer wel driemaal des Jaers over ende weer kan ghedreven worden en dat t' ellekens met alsulcke goede winsten: daeromme soo is die selve prijs oock redelick voor de Coloniers en mede hooch genoeg voor den Patroonen, noch en behoort boven dat niet verhoogt te worden / soo by aldien de Coloniers op de beene sullen geraken/welckers welvaren eyghentlick is het welvaren der Patroonen: daer van de redenen hier vooren in het Capittel (daer ick verhaelt hebbe wat ongelucken dat de Coloniers in de Warme Landen meest souden konnen over-komen) sijn by gebracht.

D' ordre dewelcke d' Heeren Patroonen van de Zecusche Colonije aen Essekebe, Pauroma, ende Maruga omtrent het leveren der voor-seyde Slaven aen hare Coloniers veracmit hebben ende achter-volgen/is seer loffelyck ende prijseluyck/ende heeft het my daeromme goet gedacht / die selve tot een voorbeeld aen alle Patroonen / alhier in te voegen: op dat zy in gelycke voorval hare
daer

daer nae mogen reguleren; om aen haer werck niet alleene een goet begin/maer een voorspoedigen voort-ganck te geven.

By het naeder Project dan / over de Culture en populatie van de Wilde vaste Kuste door d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelandt voornoemt / ghemaect op den 26. Novemb. 1657. Beloven die selve.

I. Dat op die selve Kuste, onder die van haer Ed. Colonije, sullen worden ghelevert, soo veele *Negras* als een yeder van doen sal hebben, ende die alhier op 't vertoonen van de Recepisse, door yemant daer toe gecommitteert, aldan in contant voldaan worden ter somma van een hondert vijftigh guldens voor een Man ofte Vrouwe.

II. Twee Kinderen van acht tot twaelf Iaren voor een Man ofte Vrouwe te rekenen: beneden d' acht Iaren drie voor een, mids sullen de Suygelingen de Moeders volgen.

III. Die by anticipatie willen betaelen, sullen rabat ghenieten van thien ten hondert.

IV. Aen een yeder die contant ghekocht heeft, sal, des begeerende, gelijk getal gecrediteert worden; ende sal dit credijt dueren voor den tijdt van vijf Iaren, ende sal binnen de selve moeten betaelt worden, yeder Man, Vrouwe, ofte Kinderen, als boven: te reekenen ter somma van twee-hondert-vijftich guldens.

V. Des eerder betalende, sal voor rabat van yeder Iaer ghenieten thien ten hondert.

VI. Maer die voor contant geleverd sullen sijn, beneffens de gecrediteerde, sullen te saemen voor dese betaelinghe verbonden blijven.

Dit sijn de naedere conditien / dewelcke de Heeren Patronen van de Zeeusche Colonije voornoemt aen haren Coloniers voorstellen ende daer op zy die Negros ofte Slaeven geven. Ick heb alhier gesegt dat die selve het stuck van die Slaeven leveren teghens hondert

hondert en vijf-en-twintigh guldens; daer nae den inhoud van dat project/ die gheene / soo de slaven by Anticipatie willen betaelen/ sullen moeten voor een peder geven 135. guldens/ differerende alsoo thien guldens van den prijs by my vooren gemelt. Het welcke ick alhier niet abusivelick en hebbe gedaen; maer dewijle die geene / soo op credit genomen worden om in vijf Jaeren te betalen tegens 250. gulden. So die selve terstont ofte binnen het eerste Jaer betaelt worden/ genieten voor elck Jaer rabbat van thien ten hondert / als wanneer die selve in sulcken val niet meer en sullen in-koops komen te staen als 125. guldens: waer ober ick berecht ben/ dat d' Heeren Patroonen voorsz. teghens den selven prijs laten volgen alle die geene / soo by Anticipatie betaelt worden.

Uyt dit voor-verhaelde blijkt dan wat een voordeel de Patroonen hebben met het leggen van hare Colonien inde Warme Landen: ende dat terstont in het begin ofte den aenvangh van haer werck door dien handel: oock/ hoe dat het gerijf vande Coloniers / door middel van de Slaeven / selver mede brenghet een groot ende haestig profijt aen de Patronen/ ende dat ten opsichte van de veerdige Culture der Landen/ ende de spoedige retouren/ dewelcke uyt de vruchten daer door kunnen getrocken en ghenoten worden. Het welcke inde Koude Landen den selven mist/ als zijnde aldaer den dienst der slaven ondienstigh / althijt geensins met soodanigh voordeel vermengt als inde Warme Landen, ende dat om redenen vooren verhaelt / en dien volgens de Negotie van die selve voor den Patroonen oock gansch onnut.

An dier voeghen dan / soo kunnen de Patronen van de Colonien in Guajana de Negotie van de slaven drijven / meerendeels met het eygen gelt van hare Coloniers, ende daer mede alsulcke goede winsten voor haer selven doen. Ende soo by aldien zy die komen te crediteren / het selve evenwel doen met groot voordeel nae den Inhoud van 't project.

Het crediteren en is oock geensins twijffelachtich ofte hasar-

deus: gemerckt de Slaeven voor de betaelinghe aen de Patronen verbonden blijven: In 's ghelijcken / soo kunnen die selve / de geoccupeerde Landen, tot meerder verskerthepdt / mede tot onderpant nemen; Soo dat aen de zijde van de Patronen, niets of seer weynigh daer in te risigeren valt.

Oock soo kunnen de Coloniërs op het tweede Jaer ghemackelijcken betaelen de Slaeven soo zy op credijt van haere Patronen gekocht hebben / altyt voor het grootste part: volgens het geene hier bevozens is aen-ghewesen ende verhaelt. Sulcx dat de Negotie ofte den Handel van die Slaeven voor den Patronen een sake is van groote / gereede ende verskerde profyten.

Mede so kunnen de Patronen al by goede winsten hebben uyt allerley Waeren soo zy van hier derwaerts sullen senden: 't zy Vleesch, Speck, Gort als andersins / ende voornamentlyck op de Natte Waeren, als daer zijn Bieren, Wijnen, Brandewijnen, Olijen, voorts op allerhande Stoffen nootsakelycken tot kleedinge / als mede Linnen en diergelycke saecken meer. Omtrent het vertieren van welke Waeren door de Banck meer dan een-half cent, ja dickmaels wel een heel cent winst valt. Waer voor zy als dan de Vruchten ende Waeren van dat Landt tot Retouren met gelycke voordeel sullen ghenieten. Ende alsoo de Vruchten meer dan een-mael des Jaers in die Warme Landen verbouwt ende ghewonnen worden; sal dien handel in een Jaer ofte vier al redelyck ende considerabel kunnen zijn: soo maer de Bevolkinge by de Heeren Patronen na behooren wort gepwert ende voort geset: in welke Landen oock dat verscheidene rijke Waeren vallen / ende dien-volgens winsten te halen syn (ghelyck sulcks in Guajana is te doen) aldaer staet oock eerder aenwas ende vermenichvuldighe van allerley sacht van Volck te verwachten / dan inde Koude en schrale Landen, daer geene Vruchten van sonderlingen prijs of waerde en vallen / ende dewelcke dient halven weynigh vertiers / altyts met geen merckelyck voordeel hebben.

In de Koude Landen kunnen mede wel weelderhande Goederen

ren vertiert worden / dewelcke oock aldaer meerder van nooden zijn voor de Coloniers dan inde Warme Landen, maer wat raedt om die selve betaelt te krygen / daer 't al aen ghelegen is; Ten zy t'elkens met lanckheyt van tijdt / dat noyt een goede Negotie kan maken.

Dit dient alhier mede vermaent omtrent den handel van de Slaven: Dat; boven dat die selve voordeelich is aen de Patronen, soo wanneer sy die nae behooren willen in acht nemen; die selve oock ten hoogsten nootfakelick is voor den Coloniers: want sonder de Slaeven soo heeft het gansche werck inde Warme Landen seer weynich te beduyden: alsoo alle de krachten van alfulcke groote winsten (naest Godt) eygentlick bestaen ende voort-komen in en uyt den arbeyt der Slaeven. Daeromme oock d'Heeren Patronen / soo by aldien zy wel willen vaeren aen alle onvermoghende Luyden ende Huysgestinnen / dewelcke derwaerts gaen: ende by Anticipatie niet en kunnen betaelen / ten minsten twee Slaven op credijt behooren te geven / ende dat op conditie in het geseyde project vermeldt: Om door dat middel op de beene ende in Staet te mogen gheraken / ende soo by aldien sy die selve dan in dier voegen / na het reglement van de Patronen van de Colonije van Zeelant aen de Coloniers op credijt geven, soo sullen die selve noch al profijts genoeg doen met haer crediteren: want / ghenomen dat die selve niet dan nae vijf Jaeren konden betaelt worden / soo sal het al een heerlijck voordeel zijn / een Capitael van 70. à 75. guldens soodanigh aen-gelegt te hebben / dat het in dien tijt tot 250. guldens is aen-gegroept: ende wat het eerder betaelt wort / is al met groote winst.

Even als nu de Patronen, stracks in 't begin van 't leggen van hare Colonijen, inde Warme Landen, een soo voordeeligen Negotie ontmoet: soo hebben die selve oock mede niet alleenlijcken spoedige profyten uyt de Druchten / so in die Landen in een Jaer twee à drie in goede quantiteyt konnen verbout ende gewonnen worden; maer daer benevens oock presente / en dat vande Waer-

ren/ dewelcke aldaer op verscheyde plaetsen by de Indianen konnen ghehandelt en bekomen worden: bestaende die selve in Toeback ende Cattoenen, in verscheyde soorten van Verwen, Gommen, Balsemen, allerhande kostelick Hout, Visch als anderling.

Waer omtrent wel dient aen-gemerckt, dat, schoon het Landt van Guajana door-gaens heerlyck en treflyck is; dat nochtans alle deelen van 't selve, niet even goedt en sijn, veel min tot gereede profijten even bequaem: Daer over oock de Patronen, soo aldaer t'eeningher tijdt Colonijen te planten, voornemens mochten worden, wel te dege in acht moeten nemen, wat voor quartieren en plaetsen daer toe by haer behooren uyt-ghekoren te worden: alsoo het Landt selver op die Kust, wel vyf-en-twintigh ten hondert ende meer; het eene van het andere sal scheelen, ende dat ten verscheyden opsichte.

Ende schoon in Guajana in het beginssel geene soodanige Retouren en konden gebonden worden tot volle bevrachtinghe van de Schepen/ soderwaerts/ om de Coloniers over te brengen/ sulden gaen: So hebben die selve keerende in haren wegh d' Engelsche ende Fransche Eylanden van West-Indien, al-waer zy wat haer noch mochte ontbreken aen haere laedinge / konnen in-nemen: Sulcks dat zy alijt hare vracht konnen goet maecken: daer toe oock groote bequaemheydt sal geven / soo wanneer by Spaengien die vrachtyt sal sijn verkregen / voor d' Onderdaenen van desen Staet, omme aen Punte del Rey Sout te moghen laeden/ gelyck dat selve nu in hope is.

Dit voordeel hebben mede de Patronen van de Colonijen in Guajana dat het onderhoudt van haere Militie, dewelcke zy tot bevrachtinge ende verseeckeringe van haere Colonijen aldaer van nooden sullen hebben/ haer nergens nae soo beswaerlyck en sal vallen / als wel het selve den Patronen in de Koude Landen doet; Ende dat soo ten opsichte van de groote vruchtbaerheyt van die Landen, ende den geduerigen Verbou der lebens-middelen in die selve: als wel voornamentlyck dat sy die haere Militie / haer te goet

goedt houdende tractement / e' sijnertijt met Slaeven te geven /
 kunnen voldoen / ende dat met alsulcke winst als hier boven is
 gesept: Iae sulcks oock met goet genoeghen en volkomen con-
 tentement van die selve: gemerckt die Luyden daer door nae het
 verloop van een Jaer of drie in een goede positie en staet kunnen
 geraecken / om eereelijck te kunnen leven ende voorders in 't korte
 merckelijcke progressen te doen / nae dat se haer eyghen Meesters
 sullen zijn ghe worden. Het gelicentieerde ghetal kan e' ellekens
 met nieuwe recruten wederomme verbult en sulcks soo langhe
 gecontinueert / als het van nooden te sijn / geoordeelt sal worden.

Door welcken middel mede / het Landt in korte Jaeren aen
 menschen seer sal toe-nemen / en alsoo een merckelijcken aenwas
 van Anwoonderen krygen. Alle 't welcke in de Koude Landen
 geenssins alsoo en kan geschieden ofte gepractiseert worden , uyt
 oorfake dat de Culture van die Landen, ende haeren toe-stel al te
 swaer valt ende te veele noodtsakelickheden is vereyffschende , soo
 dat men tot die selve met sulcke leeghe handen niet en kan treden,
 als men wel inde Warme Landen kan doen, so wanneer men maer
 een paer Slaeven heeft met een Axel, Bijl, ende Houweel.

Dit is alsoo genoegh gesept van de gereetste profyten / dewelc-
 ke de Patronen van de Colonijen inde Warme Landen hebben te
 verwachten : wat belangt alle d' andere / dewelcke zy metter tijt
 van haere Onderdaenen als Patronen , voer haere gerechticheyt
 sullen kunnen trecken / dat selve kan uyt het gheene voer-geenen
 door-gaens van de vruchtbareheyt en weerdigheyt der vruch-
 ten van die selve Landen is verhaelt / genoeghsaem af-genomen
 ende bekent worden : soo dat het onnodigh is / sulcks alhier op
 het nieuwe particulierlyck aen te roeren ende te vertonen. Dit
 sal ick alleene daer omtrent noch seggen / dat / in alle Landen / al-
 waer groote ende spoedige profyten voer de Onderdanen te trec-
 ken ende te verkryghen sijn / de gherechtigheden van den Heere
 van het Landt mede niet geringe en sullen wesen.

DAT XXXI. CAPITTEL.

Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademaet het legt onder den Heeten Riem van 't Aerdtrijck: ende van de ghesontheyt van 't selve Landt.

VEele menschen ende voornamentlick dewelcke Guajana ofte viergelycke Landen noyt en hebben gesien / en oock weynig ofte niet daer van gelesen: sullen lichtelick meenen / dat die groote vruchtbaerheydt / dewelcke ick dat selve landt toeschryve aldaer niet en kan ghevonden werden: Om redenen / dat het selve soo nae en gelyck als onder de Sonne gelegen is: welken riem des Aerdtrijcks overnuidts zy de grootste kracht des Sons ghevoelt / by den ouden altyt is gehouden gheweest voor onbewoonelijck.

D' ondervindinge, de beste Leermeeistereffe der dinghen, heeft het tegendeel, ende daer door de dwalinghen der ouden aen ons bekent gemaect: ende betoont, hoe dat de redenen, dewelcke die selve, tot standthoudingh van haer sustinué hebben by ghebracht, het contrarie van dien alle tijdt hebben veroorsaect: want soo sijn niet alleene de Landen onder den Vijfden, dat is middelsten ende verbranden riem des Aerdtrijcks, ghelegghen, bewoont; maer dat meer is, soo overvloeyende van menschen, dat qualick eenigh ander deel des werelts, daer by vergelecken mach worden: het welke alsoo inder daet sijnde, heeft het selve gene andere redenen, dan de getempertheydt, gesontheyt, aengenaemheydt, ende de groote vruchtbaerheydt van die Lantsdouwe.

Alle welcke weerdige qualiteyten of hoedanigheden gelyckse in waerheyt in dat landt te vinden sijn / so sijn evenwel de redenen daer van alle menschen niet even kennelijcken.

Het Rijcke van Guajana is gelegen onder soodanigen Climaet, alwaer een gheduerighen Somer heerscht, met een eeuwige uytfluytinge

fluytinghe van den melancholijcken ende verdrietighen Winter.

De Lucht van dat Landt is seer fijn, suyver, ende delicaet, de Hette niet alleene verdraechsaem, maer sonderlinge aengenaem, ende gansch niet beswaerelijck. In somma so is de Lucht aldaer alsoo getempert/ ende dien volghens seer ghesondt als in eenigh Landt inde gansche Wereldt mach gebonden worden: Sulcks maect dat het Aerdrick aldaer/sonderlinge vruchtbaer ende overbloedich is van alles / soo dat daer niets en manqueert / als dat het by waere Christenen bewoont / ende Godes Heylighe Woort den Heydenen bekent gemaect en verkondicht wort.

De Veranderinge der tijden, daer te Lande/ is daer inne alleene gelegen/ dat het op sommige tijden van het Jaer/meer regent als op d' andere; welcke de Regen maenden worden ghenoeint/ dat gelijk als haren Winter is; doch dat selve en beneemt geensins de aengename Warmte, maer die selve is altydt een ende de selve: Oock soo en is 't in die sieghen maenden daer te Lande geensins schadelijck ofte ergens aen hinderlijck/ maer seer noodigh ende voordeeligh/ als wanneer die selve het dorstighe Aerdrick soodanigh drincken dat alle Vruchten daer door des te beter ende overbloediger groeijen ende voort wassen: Noch soo en brenghen die selve gansch geen verdriet ofte onlust aen de Menschen toe.

Dese Regen-tijdt is op die Kust over al niet op eene ende die selve tijt: want inde Oosterlicke Deelen van Guajana, naer de Amazonas toe, daer begint het droogh Weder in Augusto, ende den Regen-tijdt in Februario.

Maer in het Westelijcke Deel nae den Oronoque toe, begint het drooge Saysoen in October, ende den Regen-tijt in April, oock soo regent het in die Quartieren het eene Jaer meer als het andere: doch soo verschillen dese Saysoenen dickwils een Maendt van malkanderen.

Dit is dan voor soo vele aengaet de constitutie van de Lucht/ ende tijden van dat Landt, nu salick voort treden tot de redenen
waer

waeromme die landt-streecke soo nae/jae by-kans geheel onder de Sonne gelegen/ soo getempert van Lucht ende het Aerdtrijck aldaer soo boven maten vruchtbaer is.

De getempertheyt van dat Landt kan tweefins aengemerckt worden. Ten eersten: ten aen-sien van de menschen; Ende ten tweeden: ten aensien van het Aerdtrijck selve.

Dat de Hette dan aldaer te Lande door de menschen soo verdragelijck maect sonder eenighe beswaerenisse / daer van zijn principaelijck dese redenen te geven / Ten eersten: dat men de Sonne aldaer gheduerigh boven zijn Hoofd heeft / sulcks dat zy niet haere straelen het gesichte van ter zijden niet en kan bereycken/waer door zy anderlins in die ghewesten wel de meeste swarigheyt aen-brenght. Ten tweeden: is / dat men aldaer des daeghs/heeft continuele ende door-gaende verkoelende Winden, dewelcke in dier voegen de Hette van de Sonne soodanigh matighen/ ende des menschen lichamen verfrisschen/dat die selve alle beswaerlyckheyt daer door wech nemen: want met het Rijzen ende Klimmen der Sonne, soo rijzen ende klimmen de Winden mede. Het welcke door observantie is bebonden inde Landen buyten den Tropicos gelegen so niet te zijn: daeromme oock den Sommer-tijdt in die Landen, ende voornamentlyck soo wanneer het inde Hondsdagen is/ de Hette den menschen seer overlastig ende beswaerlycken valt/ als wanneer men in die ghewesten niet alleene de Sonne van ter zijden / maer oock een gansche kalinte sonder eenige Windt heeft: Soo dat de hette in de Landen tusschen den beyden Tropicos by aenghenamer is / als in die / dewelcke buyten die selve gheleghen zijn. Over-sulcks soo wil ick geerne bekennen dat sonder die geluckighe Winden daer mede de onepndelicke wijsheyt Godes die Landen heeft sonderlinghe begenadiget/ dat het onmoghelycke soude sijn die selve te kunnen bewoonen. Door een derde reden kan men mit de segghen dat de gestadige eenparigheyt van de Warmte sonder de minste veranderinge van tusschen komende Koude, oock seer veele doet tot de
ver-

verdrazagelickheyt ende d' aengenaemheyt van die Hette: Want zijnde de lichamen in een weynich tijts daer toe gewent en blyvende voorts in een en die selfde constitutie / sonder opt veranderinge te hebben geschiet het / dat sy daer door minder beswaernisse gevoelen / dan zy wel andersins souden doen; soo by aldien het in die Landen ware geleghen / als het wel alhier in dese Landen dickmaels ghebeurt / ende dat in 't midden van den Somer / als wanneer men veeltijts groote en schielijcke veranderingen van de Lucht ghevoelt; dewelcke nu en dan een dach drie à vier ofte meer / seer heet is / ende dan weder met een haestige koude / by veranderinge ofte ophebinge van de Winden / wort verbult: dat t' elkens nootsakelicken de constitutie van de selve mede moet veranderen / waer door die altydts eenighe merckelijcke verdrietsaemheyt mede brenghet / dese eenparigheyt van de lucht is oock wel een van de voornaemste redenen / van de sonderlinge gesontheyt van die landen / gemerckt dat alle menichvuldighe en haestige veranderingen in de Lucht veroorzaken strydige qualiceten of uytwerckingen der Elementen / dewelcke altyt periculous en schadelick zijn: ende altyt eenige inbecilleteyt den lichamen toe-brenghen. Dit selve is oock d' oorsaecke dat de lucht aldaer te lande altyt soo fijn supber ende delicaet is / als dewelcke door vele ende haestige veranderingen (gelijck geseyt is) noyt en wort ontroert / en dien-volghens niet ontstecken door eenighe quade dampen: t welcke maect dat aldaer noyt pestilencie of pestilentielle Coortsen ofte besmettelicke kranckheden en ontstaen; maer daer van die landen geheel vry ende excempt zijn; een notoir bewijs van een goet ende gesont Climaet.

Dit zijn de redenen voor so veel als aengaet de lieffelicke aengenaemheyt en verdrazagelickheyt van de gestadige warmte / ten opsichte van de menschen daer door die selve die landen kunnen bewoonen: wat aen-belangt de ghetempertheyt van dat Climaet ten aensien van het Aertrijck ende des selfs daer door ver-

oorsakende groote vruchtbaerheyt/daer van kunnen dese redenen gegeven worden: Ten eersten, dat de daghen en nachten bykans 't gheheele Jaer door even lanck zijn: sulcks wat dat de Sonne des daeghs verhit door de lange nachten wederom verkoelt en daer door getempert wort: Ten tweeden, dat alle nachten een seer swaeren dau op het Aerdtrijck valt / schynende dickmaels des morgens als of het tamelick geregent hadde/ t welcke mede het Aerdtrijck een goede verkoeling te brenghet. Ten derten is den Regen-tijt dewelcke duerende gemeenlick ses maanden/ het Aerdtrijck soodanigh bevochticht en door-nat maect/ dat het met hulpe van den dau vochticheyt ghenoech heeft om in den droogen tijt alle vruchten nae bereytsch te kunnen doen groeyen ende voort-brenghen.

Op dat nu wel licht niemant alhier en moghe meenen dat het den Regen-tijt van de ses maanden daer van ick gesproken hebbe / soo continuelick ende doorgaens reghene sonder op-houden/ dat het selve den menschen soude mogen verbelen en moeyelicheyt of verhindeeringe toe-brenghen in haren arbeyt en den Lantbou? geensins: soo dient derhalven tot nae-richtinghe aen den onkundigen ende nieuwsgierigen Leser: Dat die Regen-tyden soodanigh zijn dat het altemets wel een dach / te mets twee / drie / vier / en oock meer aen malkanderen sterck regent / somtijts wel eenige dagen wederom ophout / te mets regent het wederom des daegs maer een up twee of drie achter een / ende hout oock een up ofte ettelicke op / ende stracks daer nae heeft men wederom regen / sulcks dat die Reghen maanden alsoo ten eynde passeren / met tusschen tyden van droogh Weer / ende hoe het in dien tijdt oock meerder Regent / hoe het voor het landt en de vruchten beter is; nochtans sulcks en verhindeert geensins den lant of Ackerbou / maer helpt ter contrarie seer vele tot de vruchtbaerheyt van de selve / waer mede ick dan genoech bewesen hebbe d oorsaken dewelcke de Hette of eerder de Warmte dat die landen so aengenaem / soo verdraghelick ende dien volghens dat gansch Climaet

maet soo ghetempert maken / dat het selve den menschen geen s-
 fins moepelick of overlastigh en valt / niet tegenstaende die Lan-
 den onder den Heeten of Verbranden Riem, ende so na de Sonne
 geleghen zijn; sulcks dat oock dient- halven die ghewesten over-
 mids hare gesonde Lucht en de vruchtbaerheyt der gronden /
 boven alle andere Landen overvloeyen van menschen ende van
 allerhande Bee / Sevogelte en Disschen / ende dat tegens de mee-
 ninghe van alle oude / ende onder die / tegens het ghevoelen van de
 Wijste ende Geleerste selver; Ende so lieffelick ende aengenaem
 als de Lucht in die Landen is / soo gesont is die selve mede; sulcks
 dat weynich landen bekent zijn / dewelcke daer in soo sonderlin-
 ge van Godt begenadicht zijn als wel Brazil en Guajana doen.

Ick hebbe boren verhaelt hoe dat dooz onderbindinge is be-
 kent geworden / dat de Landen tusschen den beyden Tropicos ge-
 legen / seer gesontt zijn / soo wanneer de Zee-winden die haer be-
 waepen / uyt den Oosten of Noorden voort- komen : gelijk dat
 selve Brazyl en Guajana hebben.

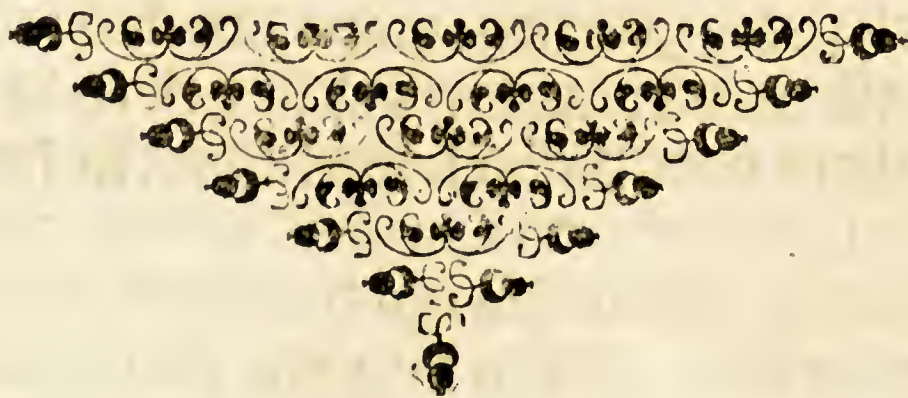
Het teghendeel van dien sietmen op de Kust van Africa dooz-
 gaens leggende op een ende de selfde breedte des Aerdtrijcks / hoe
 dat de landen daer inne gelegen seer ongesontt zijn / ende veelder-
 hande ongemacken en qualen onderhevich / het welcke ghelooft
 wert princepalick voort te komen uyt de Westelicke en Zuyde-
 licke Zee-winden / dewelcke die bewaepen / als zijnde die selve al
 te flaeuwe Winden om die Heete lucht nae vereysch te kunnen
 supveren ende verkoelen. Nochtans soo is Africa doozgaens en
 voornamentlick in die gewesten onder den Sonam Torridam ge-
 legen : Boven alle andere landen volckrijck en vruchtbaer / sulcx
 dat d' ongesontheyt daer van ick spreke niet so seer gevoelt wort
 by de Naturelle Inwoonderen van die Landen , als wel / die selve
 onderworpen sijn de gheene soo uyt dese ende andere landen die
 selve komen besoerken. Oock sijn in die Gewesten altemets
 Heete ende besmettelicke sieckten , dewelcke menichte van men-
 schen selver van de naturellen in korten tijt konnen wech nemen

ende verflinden / gelijk sulcks op sommige Jaeren meer dan te vele kan gebeuren: Soo dat alle landen tusschen den Tropicos geleghen door gaens wel seer vruchtbaer zijn boven alle andere landen; maer daeromme eben ghesondt / voornamentlick voor menschen die uyt Koude Landen, die willen komen bewoonen.

Hier mede dan curieuse Lief-hebbers en waerde Lesers, sal dit mijn *Eerste Deel* van de *Koude en Warme Landen* af-korten, en verwacht met den alder-eersten; *Een Ware Beschrijvingh, van de Nieuwe Geoëtroeyerde Guajaensche Colonije*, alwaer Ick voor *Eerste Raedt* henen gae, sullende Godt bidden ons een gheluckighe ende voorspoedige reyse gelieve te verleenen, en aldaer foodanighen dienst moghen doen, tot voordeel van onse Heeren Principaelen, tot beneficie van ons lieve Vaderlandt en verlichtinghe van de aldaer zijnde blinde Heydenen, ende tot soulagement van veele eerlijcke geruïneerde Lieden door het meyneedigh bedrogh der Portugeesen in Brazyl; Alsmede tot hulpe van duysenden van onse Landslieden, om aldaer met gemack aen de kost te geraken, 't welck ons gunne den Heere der Heyrschaeren, 't geene van herten is wenschende *V E. D-W.* en Willigen tot dienst geneghen en bereyden

OTTHO KEYE.

Eynde des Eersten Deels.

A E N.

Aenwijſinghe der Capittelen

deſes Boecks/

Van het Ware Onderscheyt tuffchen Koude en Warme Landen.

Dat eerste Capittel.

Fol: I.

Wat de onkonde van ſaken in 't gemeen al quaets veroorſaeckt.

Dat tweede Capittel.

3

Waer in eygentlijk beſtaet het Onderscheyt van *Koude en Warme Landen*, ende wat daer toe noodigh is om 't ſelve recht te kunnen verſtaen.

Dat derde Capittel.

5

Van de ſituatie ofte gelegentheyſt van Nieuw Nederlant, als leggende onder een koudt Climaet.

Dat vierde Capittel.

7

Van de ſituatie ofte gelegentheyſt van Guajana ofte de Wilde Kuſte, als leggende onder een Warm Climaet.

Dat vijfde Capittel.

8

Van de Perſoonen die gemeenelick vremde Landen gaen bewoonen, en van de Nootſakelickheden die daer vereyſcht worden tot het bewoonen van Nieuw Nederlant, als zijnde een Koudt Landt.

Dat ſeſte Capittel.

11

Van de Nootſaeckelickheden die daer vereyſcht worden tot de Culture van Nieuw-Nederlant.

Dat ſevende Capittel.

13

Wat daer al voor onkoſten ſullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlant willen gaen bewoonen, ende hoe veele die eygentlijk ſullen komen te bedragen, &c.

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

Dat achtste Capittel.

Van de profyten de welcke Nieuw-Nederlandt van Tijdt tot Tijdt sal kunnen geven, en waer inne die eygentlijck best aen. 16

Dat negenste Capittel.

Van de profyten die daer fullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlant, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel fullen kunnen sijn. 24

Dat thiende Capittel.

Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in Nieuw-Nederlant, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende verseeckerste profyten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom. 25

Dat elfde Capittel.

Hoe dat Nieuw-Nederlant om te bewoonen voor alle Standts Persoonen niet even dienstig ende bequaem is: ende voor werckluyden het best, als mede van eenighe merckelijcke voordeelen, dewelcke Nieuw-Nederlant boven vele andere Landen van Europa is hebbende. 28

Dat twaelfde Capittel.

Van de profyten soo de Inwoonders van Nieuw-Nederlandt fullen kunnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel insonderheyt mede, uyt de nae-by geleghene Visrijcke Visserije op de Bancken van Terra-Nova. 31

Dat derthiende Capittel.

Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheydt. 36

Dat veerthiende Capittel.

Van de Hout-gewassen, Gommen ende Balsemen, soo in Guajana vallen ende gevonden werden: als mede van de Verwen. 42

Dat vijfthiende Capittel.

Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert-vruchten, ende dat soo wel van die geene, dewelcke in dat Land Naturel sijn, 44

Aenwijfinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

sijn, als de welcke aldaer gebracht ende gheplant ofte gezaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.

Dat seftbiende Capittel.

47

Van de Boom-vruchten van Guajana.

Dat seventhiende Capittel.

61

Van de Ghenees - Kruyden van Guajana, als mede van de Melde Pau, ofte den Boom Honigh.

Dat acht-thiende Capittel.

65

Van de Beeften ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als kleen, 't welcke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't geene aldaer te Lande van elders ghebracht als aldaer Naturel sijnde.

Dat acht-thiende Capittel.

85

Van de Beeften ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als kleen, 't welcke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebragt als aldaer Naturel sijnde.

Dat negen-thiende Capittel.

68

Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.

Dat twintighste Capittel.

80

Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van hare Zeeden ende Godsdienst.

Dat een-en-twintighste Capittel.

87

Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparen- tie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.

Dat twee-en-twintighste Capittel.

91

Van de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van Guajana, als zijnde een Warm Landt.

Dat drie-en-twintighste Capittel.

96

Van de Nootsakelickheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van Guajana, sijnde een Warm Landt.

Dat vier-en-twintighste Capittel.

109

Onderrichtinge aen de onkondige menschen, noopende den dienst ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

Dat vijf-en-twintighste Capittel.

113

Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten gedaen en gedragen worden, by alle die geene, soo Guajana sullen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

Dat ses-en-twintighste Capittel.

123

Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt wederomme sal kunnen geven: ende waer inne die selve eyghentlijck bestaen.

Dat seven-en-twintighste Capittel.

148

Naerder aenwysinge vande ongemeene profyten, die de Inwoonders ofte Coloniers van Guajana kunnen trecken uyt den verbou der vruchten van dat Lant, en den dienst harer slaven.

Dat acht-en-twintighste Capittel.

157

Van de Profyten so in Guajana uyt den Visvanck konnengenoten worden.

Dat negen-en-twintighste Capittel.

158

Verhalende de onghelucken dewelcke de Luyden of Coloniers van Guajana souden kunnen over-komen ende dat voornamentlyck omtrent hare Slaven.

Dat dertighste Capittel.

160

Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonijen, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt een handel van de Slaven: Van 's gelijcken hoe noodtsakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers.

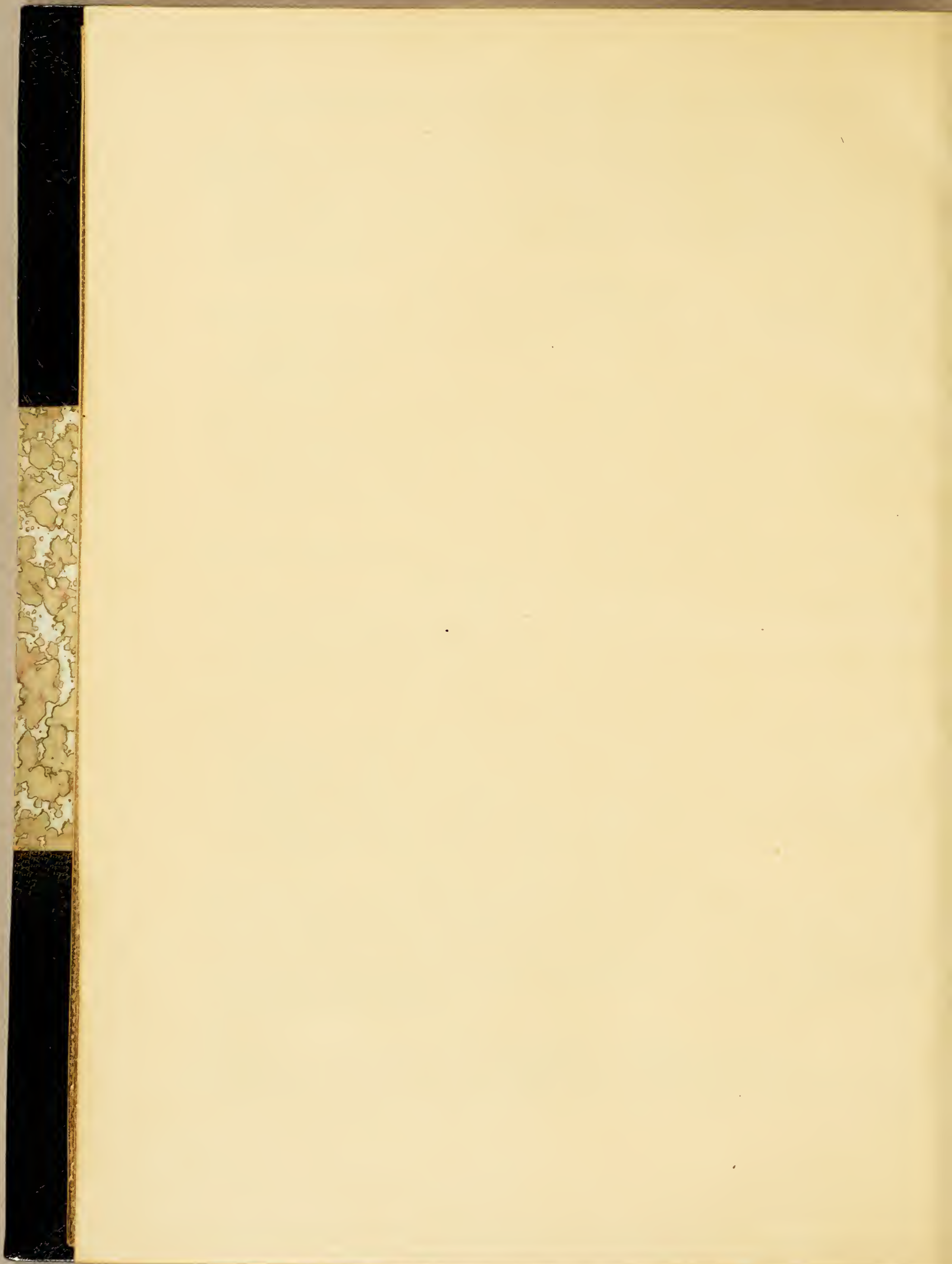
Dat een-en-dertighste Capittel.

172

Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademael het leght onder den Heeten Riem van 't Aerdtrijck; ende van de gesontheyt van 't selve Landt.

Eynde der Capittelen deses Boecks.

F660
K446

